

2019

www.korosoknaturpark.hu

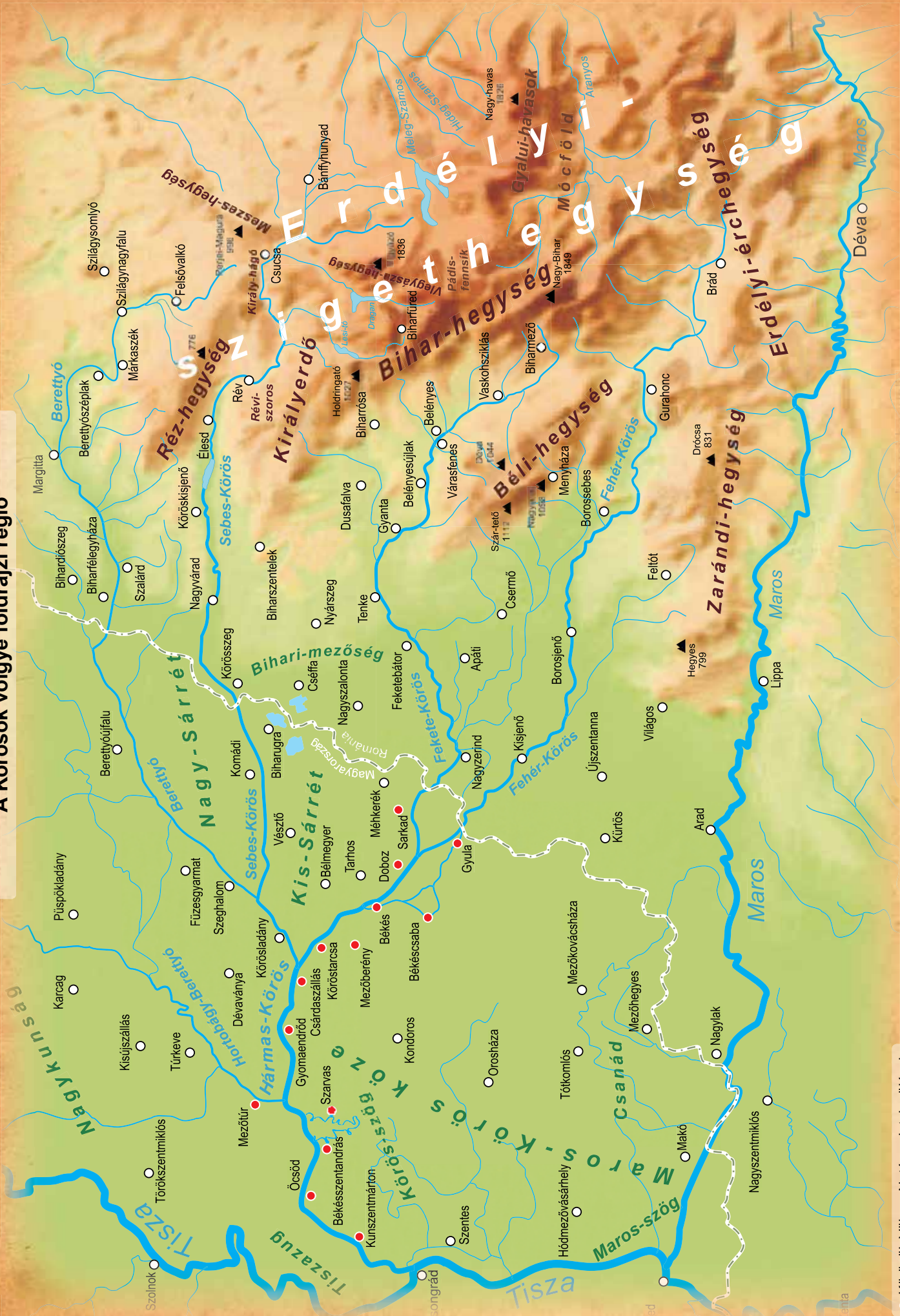
Körösök Völgye

...*több mint*
élménymagazin

- ▶ NATURE CORNER
- ▶ NATÚRPARKI TELEPÜLÉSEK
- ▶ FOTÓGALÉRIA
- ▶ NATÚRPARKI PORTRÉ
- ▶ TÁJ ÉS KULTÚRA
- ▶ TÚRAÉLMÉNY
- ▶ ÉRTÉK A VIDÉKBEN
- ▶ SZEMLÉLET ÉS JÓ GYAKORLATOK
- ▶ KÖZÖSSÉGEK
- ▶ LÍVIUSZ MESÉI
- ▶ KÖRÖS-VÖLGYI ÍZEK

A Körösök völgye földrajzi régió

● Körösök Völgye Natúrpark települések

Köszöntő

A Körösök Völgye Natúrpark Egyesület elnökeként büszkén jelenthetem be, hogy a tájegységünket egyedülálló módon bemutató Körösök Völgye élménymagazin újjáéledt.

Az előző periódus 2012 és 2013 között megjelenő hat lapszáma rendkívül elismerő fogadtatásra talált az olvasóknál, és nem csupán Magyarország és Románia távoli szegleteiben hirdette sokszínű természeti, kulturális, valamint szellemi értékeinket, hanem a világban mindenütt, ahol csak a térségünkre kíváncsi emberek kezébe került.

Érthető tehát az öröm, hogy egy határon átnyúló pályázatnak köszönhetően újabb hat lapszám láthat napvilágot a 2018–2020-as időszakban magyar és román nyelven.

A magazin ilyen formán folytatólagos, második periódusa most sem tűz ki kevesebb célt: újból élményszerűen állítja középpontba mindazt az egyediséget, amely mind természetföldrajzi, mind épített környezeti örökségeink tekintetében a táj sajátja.

Bőven van még mit megmutatni. A lap oldalain ismét elkalandozhatunk az eddig még nem, vagy korábban más szemszögből bemutatott témák és ismeretek mentén, de új prioritások is fókuszba kerülnek, hiszen az előző periodikák megjelenése óta a változások folytonos ereje vidékünkön is új lenyomatokat hagyott.

Elég csak említeni, hogy 2015-ben Magyarország kilencedik natúrparkjaként a Körös-térség alföldi régiója megkapta a Körösök Völgye Natúrpark

hivatalos névhasználati címet, de lokálisan is számos fejlesztés és továbbgondolás érhető tetten, amellyel a térség szereplői igyekeznek megfelelni ennek a minősített elismerésnek.

Az első lapszám ennek okán fokozott figyelmet fordít annak a komplex pályázati környezetnek a bemutatására, amely kapcsán a Körösök Völgye élménymagazin megújulását élheti. Továbbá kiemelt témaegységekként vezeti fel a lapszámokat majdan végigkísérő közösségi platformok jelentőségét, a tréségben már meglévő, illetve jelenleg formálódó jó gyakorlatokat, valamint a környezettudatos szemléletformálás régi és új módjait.

De természetesen nem marad el a már jól megismert témakörök új ismeretű beutazása sem: a természeti, kulturális és épített értékeink bemutatása, az aktív turizmus páratlan lehetőségeinek számbavétele, illetve hagyományaink, szellemi-művészeti energiáink megidézése.

Köszöntve a régi és új olvasókat, ezekkel a gondolatokkal indítom útjára a külsőleg is némileg megújult magazint, bízva abban, hogy a benne rejlő tartalom ismételten kellő eréllyel képes megmutatni ennek a tájegységnek az összetartozó és különálló, de minden esetben páratlan értékeit!

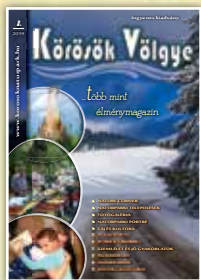
Vantara Gyula

a Körösök Völgye Natúrpark Egyesület elnöke

A Körösök völgye Borz település térségében (Románia)

A Körösök völgye Gyula-Városerdő térségében (Magyarország)

Tartalom

Címlapfotó:
Biharfüred felé
Fotó: Simon Ferenc

Hátlapon:
Téli kettős-körösi
napfelkelte Doboznál
Fotó: Simon Ferenc

6-33

NATURE CORNER

6-9 / Körösök Völgye Natúrpark

10-13 / Natúrpark mint értékközösség

„A fenntartható társadalmi élethez, működéshez és fejlődéshez nélkülözhetetlen a tájban mint élettérben folyó folyamatok megértése...” (Szilvácsku Zsolt)

14-17 / „The Nature Corner”

18 / Vezető projektpartner – Nagyszalonta

19 / Projektpartner – Körösök Völgye Natúrpark Egyesület

20-21 / Projektpartner – „Milvus Csoport” Egyesület

22 / Projektpartner – Békés Város Önkormányzata

23-25 / ReGrIN

26-30 / Nagyszalonta és a tűzok

31-33 / Az első tűzokos tanulmányút

NATÚRPARKI TELEPÜLÉSEK

34-37 / Békéscsaba – a fejlődés 300 évnyi krónikája

38-41 / Gyula – küzdelem és helytállás az évszázadok viharáiban

FOTÓGALÉRIA

42-49 / Járj nyitott szemmel! – Bemutatók: Simon Ferenc

50-55

NATÚRPARKI PORTRÉ

50-52 / Cserhát Natúrpark

53-55 / Pannontáj-Sokoró Natúrpark

TÁJ ÉS KULTÚRA

56-59 / Kunhalmok, az Alföld több ezer éves tanúi

TÚRAÉLMÉNY

60-62 / A rónaság vándorai: Alföld Turista Egyesület

63-69

ÉRTÉK A VIDÉKBEN

63-64 / Körös-szögi tájegységi értéktár

65-69 / Tanyák a Körös Körül

„...megjelent a falusi vendégasztal szolgáltatás és szálláshely biztosítása, a helyi termékek előállítására, vagy a gazdaság, nyitott gazdaságként való működtetése.” (Pócsi Gabriella)

70-79

SZEMLÉLET ÉS JÓ GYAKORLATOK

70-75 / KörösKosár

76-79 / Közösségi kertek

80-84

KÖZÖSSÉGEK

80 / Közösségek

81 / Márvány Fotóműhely

82-84 / Egyszer volt, hol nem volt egy Művészfalu...

LÍVIUSZ MESÉI

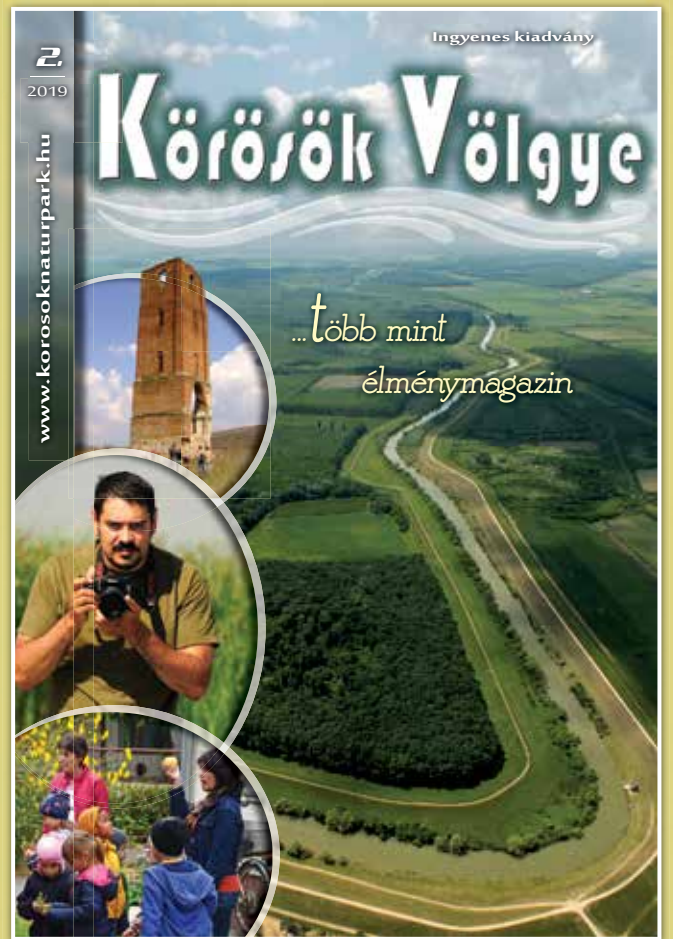
85-89 / Emil és Lenke – De hová tűntek a fecskék? 1.

90-91

KÖRÖS-VÖLGYI ÍZEK

90-91 / Rostélyos kalács és lakodalmi percc

Ingyenes kiadvány

2
2019

www.korosoknaturpark.hu

Körösök Völgye

...több mint
élménymagazin

Következő lapszámunkból:

NATURE CORNER

– Ökoszisztéma-helyreállítási Program

TÚRAÉLMÉNY

– Egymillió lépés a Körösök völgyében:
beszélgetés Zánócz Róbert túraszervezővel

NATÚRPARKI TELEPÜLÉSEK

– Békés mint natúrparki település

KÖRÖS-VÖLGYI ZÖLDKINCSEK

– Interjú Mihai Togor Bihar megyei természetvédelmi
főfelügyelővel

TÁJ ÉS KULTÚRA

– Földvárak, kolostorok, monostorok

SZEMLÉLET ÉS JÓ GYAKORLATOK

– Ehető játszókert

ÉRTÉK A VIDÉKBEN

– Tanyasi tanösvény

Partnerség egy jobb jövőért
www.interreg-rohu.eu

Kiadó: Körösök Völgye Natúrpark Egyesület (5600 Békéscsaba, Szent István tér 7., Tel.: +36 66/445-885), elnök: Vantara Gyula • Szerkesztőség: Körösök Völgye Natúrpark Egyesület (Körösök Völgye Látogatóközpont, 5600 Békéscsaba, Széchenyi liget 810., Tel.: +36 66/445-885, e-mail: info@korosoknaturpark.hu) • Főszerkesztő: Tószögi György – Szerkesztők: Pócsi Gabriella, Gurbán Liviusz – Olvasószerkesztő, korrektor: Széll Katalin • Grafikai és nyomdai munka: Kolorprint Nyomdaipari Kft. (5600 Békéscsaba, Teleki u. 6., Tel.: +36 66/446-209) Felelős vezető: Knyihár János – ISSN: 2063-7233 • Megjelenés: Magyarország és Románia határ menti megyéiben, 6 alkalommal, ingyenesen – Példányszám lapszámonként: 1500 magyar és 500 román nyelvű • Címlapfotó: Biharfüred felé; Szerző: Simon Ferenc; Hátlapon: Téli kettős-körösi napfelkelte Doboznál; Szerző: Simon Ferenc • A magazin teljes tartalma szerzői jogi védelem alá esik. Az ehhez fűződő jogok gyakorlására kizárólag a magazin kiadója jogosult. © Körösök Völgye Natúrpark Egyesület • A Körösök Völgye élménymagazin az Interreg V-A Románia–Magyarország program ROHU-14 azonosítójával, „The Nature Corner” – Nagyszalonta–Békéscsaba határ menti térség természeti értékeinek védelme és fejlesztése c. projektjének keretében kerül megjelenésre. A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Regionális Fejlesztési Alap, valamint Magyarország és Románia kormányának társfinanszírozásával valósul meg. • Jelen kiadvány tartalma nem feltétlenül tükrözi az Európai Unió hivatalos álláspontját.

Körösök Völgye Natúrpark - a felismert táj

A Körösök völgye – másképpen Körös-vidék vagy Körösök térsége – a hazai és európai tájak mai időkre annyira jellemző jó értelmű hivalkodásában egészen a közelmúltig észrevétlen maradt. Történt mindez annak ellenére, hogy a Kárpát-medence közepét jelentő földrajzi helyzetével, határon átnyúló „határtalanságával”, területi kiterjedtségével, rendkívül sokszínű természeti, kulturális, nemzetiségi összetettségével az értékek azon kimeríthetetlen sorával rendelkezett, amely márkanévként már régóta együttes felismertetésre és elismertetésre várt.

Be kell vallani: ezt az óriási kincshalmazt sosem volt egyszerű „átvilágítani” a komplex tájértékek szintjén. Az ezredforduló után azonban mégis sürgető módon szükségszerűvé vált, hiszen világunk gyorsan változó turisztikai és brandépítő trendjei ezt mindinkább elodázhatatlanná tették.

A térség csupán mintegy tíz évvel ezelőtt kezdett el a kor szelleméhez illő módon és eszközökkel hírt adni magáról: Erdélytől a Tiszáig szaladó folyóiról, délibabos síkjairól, messze kéklő hegyeiről, épített örökségeiről, múltba süllyedt és mégis élő hagyományairól, településeiről, turisztikai látnivalóiról és lehetőségeiről, közösségeiről, meghatározó jövőirányairól.

A Körös-völgyi értékek
tárházában még sok minden
felfedezésre vár

A Széchenyi ligetben lévő Körösök Völgye Látogatóközpont 2010-től szellemi műhelye a stratégiai folyamatoknak

Békéscsabán a Körösök Völgye Natúrpark Egyesület köré szerveződő munkacsoport vállalta fel 2010-ben azt a feladatot, hogy koordinátora legyen – divatos szóhasználattal élve – a Körösök Völgye brandnek. A nagy energiákkal folyó munka alighanem legérdemibb gyümölcsét jelentette, hogy a szervezet 2015 áprilisában hivatalos natúrparki minősítést kapott, így már nemcsak az egyesület nevében, hanem a tájra vonatkozóan is élővé válhatott a *Körösök Völgye Natúrpark* kifejezés.

Hazánkban a natúrparkoknak – a természetvédelmi területekkel ellentétben – nincsenek több évtizedes szervezeti és társadalmi hagyományai, így alighanem napjainkban is keveseknek van megfelelő rálátásuk arra, hogy mit is jelent natúrparki térségnek lenni, milyen háttér folyamatok révén nyerhető el ez a rangos cím, és hogy egyáltalán mire is jó mindez.

Ezekre a kérdésekre alighanem senki más nem tudna átfogóbb módon választ adni, mint a Körösök Völgye Natúrpark névhasználati cím elnyerésének koordinátora, kidolgozója, dr. Duray Balázs geográfus tájkutató, egyetemi docens.

– *Kikben, mikor és miért merült fel a Körös-völgyi térség natúrparkká minősítésének a gondolata, azaz miért jó, ha van egy natúrparkunk?*

– A Körösök Völgye Natúrpark Egyesületet 2002-ben azzal a céllal alapította meg tizenegy település önkormányzata, hogy a térség természeti és kulturális értékeit kihangsúlyozva, a fenntarthatóságot maximálisan szem előtt tartva egy „új” turisztikai célterületet kínáljanak a turizmus palettáján. Ennek formalizált módja volt a natúrpark cím elnyerése, az alapítók fejében ez már a kezdet kezdetekor megfo-

*Dr. Duray Balázs
a natúrpark-stratégia
kidolgozója, koordinátora*

Munkaszervezeti megbeszélés 2011-ben Békéscsabán, a Körösök Völgye Látogatóközpontban

galmazódott. Ennek a munkának a koordinálásával és a natúrpark-stratégia kidolgozásával megbízva, azóta kísérem a szakmai feladatokat.

Úgy vélem, hogy az érintett települési önkormányzatok a KVNP kezdeményezésére felismerhetik a hosszú távon fenntartható, természeti és kulturális értékeken alapuló fejlesztési lehetőségeiket. A térség települései, közösségi, civil szerveződésai számára jelentős támogatást, nyilvánosságot jelenthet a natúrpark kebelén belüli működés. A natúrpark egyrészt lehetőséget nyújt kiegészítő források régióba történő bevonására, alapot teremt ezen eszközök optimális hasznosítására, valamint az innováció, kreativitás és beruházási hajlandóság emberi készségeit fejleszti. A natúrparaszemlélet olyan szintű párbeszédet és közös cselekvést jelent, mely a helyi érdekek konszenzusán alapul – így teremtve meg a hatékony térségi együttműködés gondolati háttérét.

– *„Kiből” lehet natúrpark, milyen alapvető követelményeknek kellett megfelelni táj-, illetve szervezeti értékek szempontjából?*

– Magyarországon a natúrparkok létesítésének korábban nem volt meg a jogi alapja. Így a természet védelméről szóló 1996. évi LIII. törvény sem tartalmazta a natúrpark fogalmát, és nem foglalkozott annak létesítésére vonatkozó előírásokkal sem, pe-

A natúrparki értékek a térség minden szereplője számára lehetőséget jelentenek

dig 1996-ban már a natúrparkokat a közvélemény a természetvédelem fogalmi körével hozta szorosabb összefüggésbe, és Európa-szerte több száz natúrpark alakult. A törvény 2004-es módosításával ez a több mint egy évtizedes hiányosság megszűnt, és megjelent az Európában bevált, kiterjedten alkalmazott *natúrpark* definíció is. Létesítésükre vonatkozóan pedig előírta a természetvédelemért felelős miniszter hozzájárulását. A miniszter döntéséhez – amiben megadja hozzájárulását a natúrpark név használatához – az szükséges, hogy a törvényben megfogalmazott feltételrendszernek a natúrpark név használatát kérelmező felterjesztésben foglaltak megfeleljenek.

Natúrparkká csak az ország jellegzetes területei válhatnak, amelyeknek történeti és kulturális jellegzetességei adottak

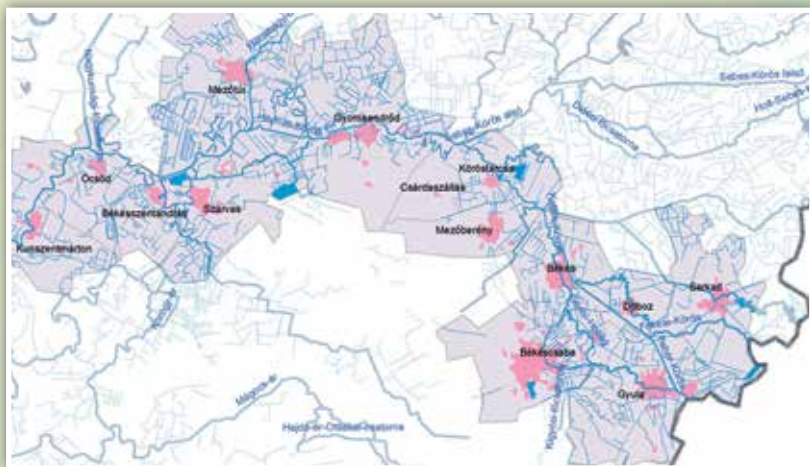

Szükséges volt egy olyan *teljes körű szakmai kritériumrendszer* kidolgozása, amely alapján a natúrpark név használatát kérelmező el tudja készíteni beadványát, és amely alapján a miniszter el tudja bírálni azt, hogy a beadványban szereplő terület valóban alkalmas-e és érdemes-e a megtisztelő natúrpark név használatára. Mindezek alapján a natúrpark név használatát egy meghatározott rendhez és írásban lefektetett feltételrendszernek való megfeleltetéshez kötik. Ezzel egyrészt biztosítható az, hogy a létrejövő natúrparkok azonos elvek alapján jöhessenek létre, szakmai egyveretőségük biztosított lehessen, másrészt az, hogy több, a fő funkcióknak megfelelő natúrpark létesülhessen, felelősséggel meghozott miniszteri hozzájárulással. A hivatkozott 2004. évi LXXVI. törvény natúrparkot közvetlenül érintő előírása két vonatkozásban ad szabályozást: definiálja a natúrpark fogalmát, és megadja a natúrpark létesítésére vonatkozó előírást. A natúrpark az ország *jellegzetes* területe lehet: valamiféle vegetációs, vízrajzi, ökológiai, táji, domborzati, történeti, kulturális jel-

legzetességgel tehát a területnek rendelkeznie kell, s ennek a natúrpark név használatát kezdeményező dokumentumból ki kell derülnie. Továbbá a natúrpark az ország nagyobb kiterjedésű területe lehet. Amennyiben a dokumentum a fenti jellegzetességet nem igazolja, a miniszternek meg kell tagadnia a név használatához való hozzájárulást. A létesítés intézményi feltétele volt, hogy a natúrparkot alapító, támogató, elfogadó, önkormányzatok, civilszervezetek *együttműködésével alakítsuk ki*.

– *Hogyan zajlott, milyen konkrét lépésekből állt ez a rendkívül komplex minősítői munka?*

– Az első lépés az önkormányzatok tájékoztatása és támogatásuk megszerzése volt, illetve egy ügyintéző szervezet kialakítása. Ezt követte az alapszabály szerinti tevékenység megindítása és kiemelten a natúrpark cím elnyerése, továbbá projekttervek kidolgozása és a pályázatok benyújtása. A natúrparkok alakításának, működtetésének, jogi szabályozásának alapját 2005-ig relatíve egyszerűsített feltételrendszer jelentette, ezek alapján készült el és kapott natúrpark címet az *Írott Kő* és a *Vértesi Natúrpark*. A KVNP első koncepciójának és stratégiájának viszont már egy szigorított kritériumrendszerhez kellett igazodnia, tehát első lépés volt 2005-ben a natúrpark névhasználatához történő miniszteri hozzájárulás megadásához szükséges dokumentáció elkészítése, amely tartalmazta a natúrpark létesítését kezdeményező, illetve a gesztor szervezet adatait, a natúrpark területének nagyságát, pontos lehatárolását, a natúrpark létesítésének célját, feladatait, rendeltetését és a natúrpark működésének szakmai koncepcióját.

A Körösök Völgye Natúrpark működési területe

A dokumentációhoz az akkori környezetvédelmi miniszter, Persányi Miklós 2006-ban kiegészítést kért. Erre azonban 2011-ig kellett várni, amikor elkészült a Körösök Völgye Natúrpark névhasználatát megalapozó szakdokumentum második verziója, amely a Körösök Völgye Natúrpark Egyesület és a Körösök Völgye Akciócsoport Nonprofit Kft. szervezetek közös céljainak megvalósítására tett javaslatot. A tanulmány elsődleges célja volt a két

2015. április 15. – A natúrparki névhasználat adományozó ceremóniája Békéscsabán

szervezet illetékességi területére vonatkozó ökológiaileg fenntartható aktív turizmus és természetvédelem, illetve vidékfejlesztés lehetőségeinek, a térség természeti, kulturális potenciáljainak feltárása, leltárba vétele, továbbá egy ezekre alapozott területfejlesztési stratégia kidolgozása. Időközben a szervezet belső átszervezését követően 2010-ben új vezetőség és egy elszánt munkaszervezet alakult meg, élén Kovács Krisztiánnal, aki újra felkarolta a kezdeményezést, és a korábbi munkákra építve felvetette az új szabályozáshoz igazodó stratégia és névhasználati dokumentáció elkészítését. A névhasználat engedélyeztetési folyamatában további szempontok merültek fel, amelyek kidolgozása alapfeltétele volt az egyesület ilyen irányú szándékának megvalósításához. Krisztián tragikus halálát követően egy új, professzionális csapattal folytatódott a szakmai munka, 2013 szeptemberében a korábbi szakmai anyag kiegészítéseit, illetve átdolgozását tartalmazó új *natúrpark-konceptió* elkészítésében állapodtunk meg Baran Ádám munkaszervezet-vezetővel.

2014 tavaszán már a minisztérium illetékes szerveivel egyeztettük a dokumentációt, a Magyar Natúrpark Szövetség is jóváhagyását adta, így a 2015 januári közgyűlési jóváhagyó határozatát követően megnyílt az út a dokumentáció beadása előtt. A gyors ügyintézését követően 2015. március 18-án dr. Fazekas Sándor miniszter úr hozzájárult a Körösök Völgye Natúrpark cím használatához, és V. Németh Zsolt környezetügyért, agrárfejlesztésért és hungarikumokért felelős államtitkár 2015. április 15-én natúrpark címet adományozott a szervezetnek.

– Miben vagyunk mások, mint a többi hazai natúrpark, mitől vagyunk különlegesek?

– Magyarország legnagyobb natúrparkjaként, mintegy 208.000 hektáron terül el a 14 település által alkotott Körösök Völgye Natúrpark (Békés, Békéscsaba, Békésszentandrás, Csárdaszállás, Doboz, Gyomaendrőd, Gyula, Köröstarcsa, Kunszentmárton, Mezőberény, Mezőtúr, Öcsöd, Sarkad, Szarvas). Csak a számok tükrében szemlélve is lenyűgöző potenciállal rendelkezünk: a térség közel ötöde természetvédelmi szempontból országos jelentőségű, 425 hektár helyi védett terület, 79 természeti és 1414 kultúrtörténeti egyedi tájérték található itt, 226 helyi terméket előállító vállalkozás tevékenykedik. A natúrpark területén közel 200 km élővíz és holtágak sora várja a vízi turizmus és a horgászat szerelmeseit, továbbá 25 km tanösvény, 127 km bakancsos túraút, 282 km lovaglási útvonal és 500 km kerékpárút kínál szabadidős élményeket. Összefoglalásként ennél aligha kell több érvet felsorakoztatni a Körösök Völgye Natúrpark státuszának érzékeltetésére.

Fotók: Körösök Völgye Natúrpark Egyesület, Tószögi György

Értékeink fel- és elismertetése a legfontosabb natúrparki küldetés

Natúrpark mint értékközösség

Egy 2017-ben megjelent kutatás szerint Európában közel 1000 olyan térségi, tájszintű összefogás létezik, ami regionális, táji együttműködésnek, vagy más néven, ahogy hazánkban is hívjuk, natúrparkként azonosítható. A natúrparkok működését különböző (helyi, regionális és nemzeti, illetve EU-s) források biztosítják. Hazánkkal szomszédos országokban jobbra tájvédelmi körzetekhez hasonló jellegű, túlnyomó részben állami finanszírozással működő szerveződések találunk. A natúrparkjellegű együttműködések összterülete az Európai Unió területének közel 10%-át fedi le.

A natúrparkok esetében, amikor tájról beszélünk, akkor legtöbbször kistájat (járást, napi járóföldnyi területet, 100–1000 km²) értünk alatta figyelembe véve annak középtáji, nagytáji környezetét, kapcsolatát. Számos országban a natúrparkok központi értékeként jelenik meg a szülőhaza, a tájban megjelenő, megőrzött örökség (a táji örökség), a természeti és kulturális kincsek, közösségi összetartozás, helyi identitás és közösségi együttműködés, összefogás. Jól kifejezi ezt a francia natúrparki dokumentumokban gyakran használt 'patrimoine' kifejezés is, amely a személyes és közös örökség és kincs jelentést hordozza.

A natúrparkok mint tájléptékű együttműködések létrejöttét alapvetően a tájban élők és a táj működése által felhalmozott értékek, örökség, tudás, természeti, kul-

Kőhid az egykori sóhordó úton az előkészítés alatt álló Tápói Natúrparkban

turális és közösségi tájhoz kötődő tőke értékének felismerése, elismertetése és megőrzésének, gyarapításának vágya vezérli.

A natúrparkok és az állami természetvédelem egy megfelelően működő rendszerben jó kiegészítői lehetnek egymásnak, hiszen a nemzeti parkok hálózata a nemzeti közérdeket, míg a natúrparkok a helyi, tájszintű értékközösségre épülő összefogást jelenítenek meg, amelyek együttműködve eredményes és egészséges tájműködést biztosíthatnak. A német és francia natúrparkok jó példák arra, ahogy a natúrparkok felelős és kompetens térségi szervezőként, a fenntartható térség-, vidékfejlesztés katalizátoraként jól kiegészítik a térségben működő nemzeti parkok természetvédelmi vagy turisztikai szervezetek, gazdálkodói szövetségek tevékenységét. A német és a francia tapasztalatok mellett a többi európai országban működő natúrparkok is eredményesen kötnek össze embereket és intézményeket, alakítanak ki érték- és érdekközösségeket annak érdekében, hogy a sokszínű, értékekben gazdag táj megőrzését és a benne élők megélhetését segítsék.

A natúrpark mint tájszintű együttműködés alapelvei

A natúrparkokról beszélgetve az elsők között merül fel a kérdés, hogy a megélhetés és az élhetőség biztosítása, a natúrparkok működése milyen alapvető elvek, feltételek mentén valósítható meg. A következő pár bekezdésben megpróbálom összefoglalni azokat az alapelveket, amelyek a különböző közösségekben, térségekben felgyülemlett tapasztalatokra alapozottan fogalmazódtak meg.

Az alapelvek öt csoportba sorolhatók, amelyek a tájra mint természetes térre, a közös alapértékekre mint viszonyítási rendszerre, a helyi erőforrásokra mint anyagi és szellemi bázisra, az együttműködésre és megbékélésre mint szövetségkötésre és végül a célszerűségekre, takarékosagra és áttekinthetőségekre épülnek.

1. A táj mint összetartó egység, a megélhetés és az élhetőség alapvető kerete

A táj együttesen hordozza a különböző élőlények számára a létük – az adott területen jellegzetes – térbeli, anyagi kereteit, másrészt azt a dinamikus és az adott területen jellegzetes kapcsolat-

Evangélikus fenntartású óvoda környezetbarát kialakítása a német Wildeshauser Geest Naturparkban

rendszer, amely az egyes térbeli és anyagi tényezők és az élő szervezetek – beleértve a társadalmat, az emberi közösségeket, egyéneket is – között fennáll. Ha a kettő közül bármelyik jelentős mértékben megváltozik, előbb-utóbb már más tájról beszélünk.

Jól példázza a táj keretjellegét a víz jelenléte, kezelése az adott tájban, tájak rendszerében, illetve a különböző felszíni és felszín alatti vízkezelési megoldások hatásai, következményei tekintetében a helyes vízgazdálkodás kialakítása. Meghatározó kihívás a Körösök Völgye Natúrpark területén is a vízzel való gazdálkodás táj kínáلتa lehetőségeihez illeszkedő megvalósítása, akár a gazdálkodás, akár a turizmus tekintetében. Másik jelentős kihívás a természeti értékek megóvása és a gazdálkodás együttes megvalósítása, valamint a klímaváltozás okoztat következmények táji adottságokat figyelembe vevő kezelése.

2. Közös alapértékek menti elköteleződés, lelki megújulás és táji identitás

Egyes meghatározások értéksemlegesnek tüntetik fel a fenntarthatóságot, ugyanakkor tapasztaljuk, hogy mind a jelen, mind a jövő szükségletei és értékei lehetnek önpusztítóak. A fenntarthatóság és a fejlődés esetében is szükséges a központi értékek kimondása, az értékekről folyó rendszeres párbeszéd lehetőségének kialakítása, az értékek folyamatos felülvizsgálata és alakulásuk nyomon követése, értékelése. A natúrparkok küldetése és kihívása is ez egyben, mivel a natúrparkok alapvető célja és működési feltétele is a táji közösség létrejötte és működésének segítése.

A táji közösség pedig akkor jön létre, ha a térség, a táj és az egyes szereplők, közösségek értékei ismertté, elismertté válnak, újabb értékek jönnek létre. A közösség tagjainak változatossága és sokszínűsége mellett megegyezés születik a közös, mindenki által egyaránt

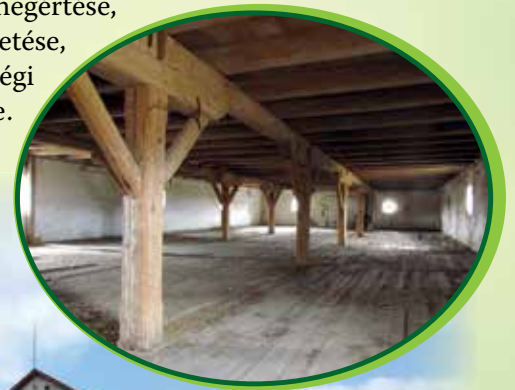
fontosnak tartott vezérlő értékekről, azaz a natúrparki táj és közösségeinek alapvető értékei kimondásra és elfogadásra kerülnek. Ezen értékek képezik a tájat és a közösségeket érintő döntések viszonyítási pontjait. Így válik a táj, mint ökológiai szempontból kezelhető egység, társadalmi szempontból a táji identitás erősítésének, a közösségi összetartozásnak is a terévé, az egymás mellett élés teréből.

Az elfogadott értékrend kiszámíthatóbb együttműködések, összehangoltabb jövőképeket eredményez. A jelenlegi és várható társadalmi és környezeti kihívásokkal, nehézségekkel történő megküzdés során a stabil közös értékek támaszt, elköteleződést biztosítanak a közösség számára. A táji értékrend elfogadása, megfogalmazása azonban a hazai társadalmi helyzetben jelentős lelki megújulást és megerősödést is igényel, amely egy tudatosan felépített és közösségi együttműködésben megvalósuló folyamat előkészítését és végrehajtását teszi szükségessé, amelyhez a térségi szereplők által egymásba vetett bizalomra van szükség. A folyamat eredményeképpen megerősödő közösségek alakulhatnak, és közös táji identitás jöhet létre a Körösök völgyében.

3. Helyi erőforrások feletti felügyelet, rendelkezés

A helyi, belső erőforrások mozgósítása és a tájban található értékek, erőforrások és a tájban élő emberek, közösségek kapcsolatának, rendelkezési szintjének rendezése egymással szorosan összefüggő folyamat.

A fenntartható társadalmi élethez, működéshez és fejlődéshez nélkülözhetetlen a tájban mint élettérben folyó folyamatok megértése, nyomon követése, előrelátó közösségi menedzsmentje.

Egy felújítás alatt álló magtárépület a Vértes Natúrparkban

A menedzsment itt teljes folyamatot jelent beleértve a résztvevőkkel és érintettekkel folytatott párbeszédet és az eredmények közös kiértékelését is.

A táji együttműködések menedzsment-folyamatainak eredményes kialakításához és megvalósításhoz a tapasztalat, felkészült helyi szakemberek, anyagi források, megfelelő adatbázisok, információk, eszköztár (pl. tervezési eszközök), technikai megoldások (pl. részvételi és térképkezelési technikák) mellett az etikai, értékrendi struktúrák ismerete is nélkülözhetetlen.

Kizárólag külső forrásokra, pályázatokra építve hosszú távon nem tartható fenn egy térségi együttműködés, natúrpark. Nem kisebb a feladat, mint hogy egy natúrparki térségben meg kell találni azokat a lehetőségeket, erőforrásokat, amelyek a tájból élés (többek között a földből, helyi kulturális, társadalmi és természeti értékekből, tőkéből) és a táj értékeinek értékesítése (elhordása) közötti egyensúlyt biztosíthatják. Ehhez a természeti erőforrások felelős használati kultúrájának és tulajdoni struktúráinak létrehozása, kialakítása szükséges. Különösen a Körösök Völgye Natúrparkban jelentős kihívás a termőföld és a víz által kínált lehetőségek kihasználásának tájszintű összehangolása a helyi közösségekkel, különböző szereplőkkel, kiemelten a felelős gazdálkodói együttműködések kialakítása. A rendkívül gazdag paraszti, tanyasi kultúrkincs, életforma továbbélését vállaló személyek, közösségek megerősítése, támogatása napjaink átalakuló gazdaságában, városokból menekülő, elhagyott falvakban reményvesztett emberek számára jelenthet kitörési pontot, megélhetést.

Mezőgazdasági gépek által is használt natúrparki kerékpárút különböző jellegű szegélynövényekkel

A német–cseh határon közösségi térként kialakított jelenleg is működő vasútállomás a Bayerischer Wald Natúrparkban

4. Hozzáadott érték az egymásra épülés, együttműködés révén

Egy táji értékközösséget kialakító, egymással együttműködő natúrparki környezetben működő szervezet, legyen az vállalkozó, iskola, önkormányzat vagy civilszervezet, az általa megvalósított programot, fejlesztést a natúrparki, táji értékközösségen alapuló célok eléréséhez tett hozzájárulásként is értékeli, amely növeli a táj, a natúrpark elismertségét, értékességét, javítja élhetőségét. Minden egyes szereplő a saját működésével hozzátesz a natúrparki közösség eredményeihez, többé-kevésbé befolyásolja a táj alakulását, az ahhoz való viszonyt.

Az egy tájban élők beruházásai, fejlesztései akarva, akaratlanul de hatnak egymásra. Különböző mértékben segíthetik vagy ronthatják egymás eredményességét. A különböző fejlesztések egymást erősítő, szinergikus hatása a térségi adottságokból származó sajátos, egyedi előnyök kiaknázásához járulhat

hozzá. A táj, a natúrpark értékei, elismertsége mint brand, érthető és erős marketingüzenetet hordozó név, hozzájárulhat a vállalkozások, a térség működésének eredményességéhez, működéséhez.

5. Takarékoság, célszerűség, áttekinthetőség

A natúrparkokra jellemző kistáji szint társadalmi szempontból elég nagy ahhoz, hogy a helyi érdekeken túl lépve, azok kötöttségeiből kilépve együttműködések alakulhassanak ki, másrészt pedig elég kicsi ahhoz, hogy áttekinthető legyen. Az áttekinthetőség a döntések következményeinek érzékelése tekintetében is lényeges, mivel egyes szereplők döntései, beruházásai vagy tevékenységének elmaradása a táj többi szereplőjére is hatással lehet.

A táj működésének és sajátosságainak megértése több szakterület tudását is igényli, de ki kell emelni a tájban töltött idő, a tájban szerzett tapasztalatok, a helyi tudás jelentőségét is. A két tudás együttes tisztelete és közösségi szintű alkalmazása révén fedezhetjük fel a táj összekapcsoló, összetartó erejét, illetve a tájban rejlő értékeket. A táj egyes elemeit a táj egészétől teljes mértékben különválasztva gazdálkodási vagy turisztikai, vagy pusztán befektetési célból kezelő fejlesztés előbb-utóbb szembesül számos környezeti vagy szociális problémával, amely kedvezőtlenül hat a kitűzött céljainak elérésére, és egyre nagyobb kiegészítő ráfordításokat követel a gazdasági szereplőktől (pl. védelmi, biztonsági, kezelési, fenntartási feladatok finanszírozását). Pusztán a takarékoság és a hosszú távú működés érdekei mentén is kifizetődő a táji társadalmi és természeti adottságokat figyelembe véve, tisztelettel közelítve megvalósítani a fejlesztéseket, igaz ugyan, hogy az alkalmazkodó fejlesztések némi mértékletességet kívánnak meg a helyiektől, a fejlesztőktől. A tájszintű együttműködések a párhuzamos kapacitások kiépítésének (pl. azonos szolgáltatások kiépítése, azonos munkagépek beszerzése szomszédos településeken stb.) megelőzésében is segítségünkre lehetnek.

Egyeztetés diákok és gazdálkodók között a nagykátai Nyíkréten. A külső érdeklődés is hozzájárulhat a helyi értékek felismeréséhez, elismeréséhez

Az egyes elveknek a Körösök Völgye Natúrpark területén történő konkrét alkalmazási lehetőségeire és hozzájuk kapcsolódóan már elért eredményekre vonatkozóan örömmel fogadunk észrevételeket, javaslatokat a tisztelt olvasóktól, főként a natúrpark területén élőktől az alábbi e-mail címen: info@korosoknaturpark.hu

Fotók: Szilvácsku Zsolt

Bréma közelében élő gazdálkodó házaspár tejtermékfogadója, ahol a közeli 1000 éves tölgyfák látogatói, kerékpárosok és más turisták oltathatják szomjukat a gazdaság termékeivel

„The Nature Corner”

Nagyszalonta–Békéscsaba határ menti térség természeti értékeinek védelme és fejlesztése

Kihívások és szükségletek a Körösök völgyében

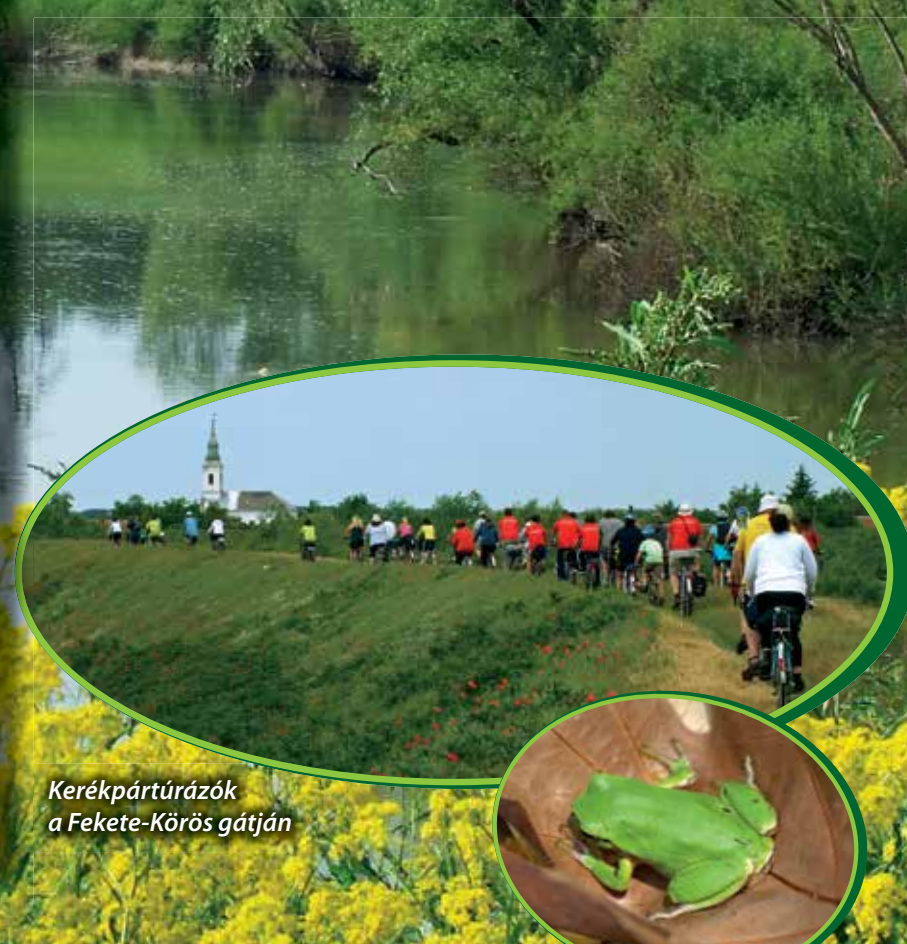
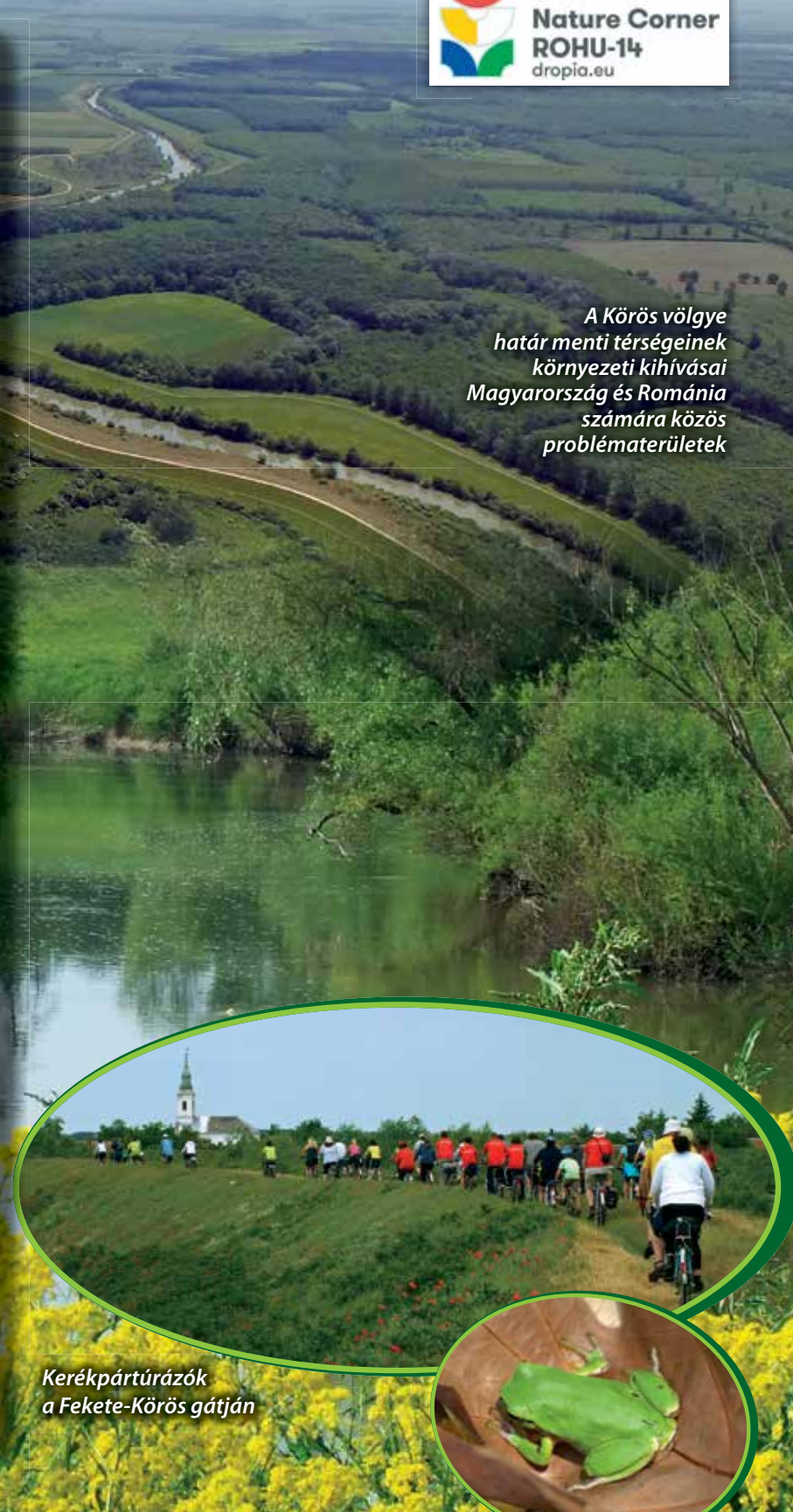
A Körösök völgye földrajzilag és hidrográfiai szempontból egybefüggő ökoszisztéma, gazdag természeti értékekben, amelyek a terület közös örökségét jelentik. Az élőhelyek elvesztése a fajok csökkenésének és kihalásának elsődleges oka. A terület biodiverzitása általánosságban csökken a mezőgazdasági tevékenység és a gyenge természetvédelmi állapot miatt. A védett területeken lejátszódó társadalmi tevékenységek, különösen a Natura 2000 hálózatot alkotó tájoltokon, gyakran konfliktusok forrásai. Jellemző, hogy a helyi önkormányzatok és a társadalom is inkább problémának tekinti a természeti hálózatot, nehezen ismerik fel a fenntartható tájgazdálkodásban rejlő lehetőségeket.

A sikeres természetvédelmi tevékenység alapja a megfelelő ismeretek megléte, a természeti értékek megőrzésének igénye, ezért is vállalta fel a projekt a környezet- és természetvédelmi attitűd javítását, a közösségi szemléletben megvalósuló tevékenységek megvalósítását. A táji értékek vonzóvá tételével várhatóan javulni fog a lakosság életminősége, bővül a térségbe látogató turisták által felkereshető attrakciók köre. Az ökotudatosság, a fenntartható életmód és a turizmusfejlesztés érdekében ezért környezet- és természetvédelmi oktatási programok kidolgozása, a természeti értékek védelmét biztosító beruházások szükségesek Nagyszalonta–Békés térségben. A program keretében megvalósuló, tájsemlemben történő közös intézkedések várhatóan jelentősen hozzá fognak járulni a határon túli természeti értékek megőrzésére irányuló erőfeszítésekhez. A helyi természeti értékekre épülő új fenntartható turisztikai látványosságok kialakulásával, az ökoturisztikai desztinációk fejlesztésével vonzó térség alakítható ki.

A projekt átfogó célja Nagyszalonta–Békés határ menti térség természeti értékeinek megőrzése, fejlesztése, rehabilitációja, valamint hozzáférés biztosítása a széles nyilvánosság számára. A megvalósítás újdonsága a határon átnyúló civil és önkormányzati partnerségben megvalósuló, közös természeti örökség megőrzése és fejlesztése.

A Körös völgye határ menti térségeinek környezeti kihívásai Magyarország és Románia számára közös problématerületek

Kerékpártúrázók a Fekete-Körös gátján

A projekt szakmai tevékenységei

A Körösök Völgye Natúrpark Egyesület (KVNE) projektben vállalt fő feladatainak átfogó célja, hogy növelje a Natura 2000 területekkel kapcsolatos pozitív attitűddel rendelkező lakosság arányát. Mindezt két résztevékenységen keresztül kívánja elérni: egyrészt a természeti környezettel és a biológiai sokféleséggel kapcsolatos szemléletformálással, másrészt a területeken folytatott tudományos kutatás során szerzett eredmények minél szélesebb körben való terjesztésével.

A fő hangsúly a lakosság pozitív hozzáállásának növelése a Natura 2000 programhoz. Ennek keretében a KVNE olyan közvetlen kommunikációs és szemléletformálási tevékenységeket szervez, amelyek célja a Natura 2000 és a természetvédelmi célok ismereteinek továbbítása a helyi társadalom számára. A tevékenység egyben példaértékű is, hogy hogyan lehet megoldani a természetvédelem és a térségfejlesztés gyakran eltérő érdekeiből következő konfliktusokat. A természetvédelem elfogadottságának növelésével a projekt hozzájárul az EU természetvédelmi törekvései interregionális szabályozási gyakorlatának kialakításához is.

Szemléletformálás

A Natura 2000 hálózat a tájhasználat tipikus konfliktusterületei. A természet megőrzésére irányuló általános kedvező társadalmi hozzáállás ellenére e területek földtulajdonosai a Natura 2000 területeket olykor szükségtelen, túlzott védelmi eszköznek tekintik. Mind a helyi hatóságok, mind a Natura 2000 területeken lakók gyakran úgy gondolják, hogy a Natura 2000 program inkább akadály, nem pedig a

A természeti értékek megismertetése a szemléletformálás egyik alappillére

települések vagy a vidék gazdasági fejlődéséhez való hozzájárulás hatékony eszköze. Ezért szükség van olyan intézkedésekre, amelyek a térségben a Natura 2000 hálózat előnyeit hivatottak a köztudatba átültetni.

A szemléletformálás fő célja a Natura 2000 ismertségének és megbecsülésének javítása az állampolgárok körében, illetve az érintett terület lakossága, a gazdák, a környezetvédelmi civilszervezetek és a helyi hatóságok közötti szorosabb együttműködés ösztönzése.

A különböző programok igyekeznek hozzájárulni a helyi közösség környezeti tudatosságának növeléséhez és a természetvédelmi értékek jobb megismeréséhez. A szemléletformálás várható eredményeként a lakosság könnyebben ismeri fel, hogy a természetvédelmi tevékenységek nem akadályozzák a gazdasági fejlődést, akár javíthatják is a rekreáció és turizmus lehetőségeit. Eredményként a természetvédelem fontosságának köztudatba való beépítése és a Natura 2000 hálózat mint a fenntartható tájgazdálkodás összeurópai eszközének elfogadhatóbbá tétele várható.

Fő cél azon lakosok számának növelése, akik elismerik, hogy a Natura 2000 területeken való gazdálkodás alapvetően előnyös, illetve, hogy növekedjen azoknak a száma, akik pozitív attitűddel viszonyulnak a Natura 2000 területekhez.

Tudásfórum

A kétszer egy napos rendezvény a romániai és magyarországi természetvédelem területen működő civilszervezetek, hatóságok, önkormányzatok és gazdálkodók szakmai fóruma. A békés-dánfoki látogatóközpontban megrendezendő program az eltérő érdekeltségű felek közötti Natura 2000 védelemmel kapcsolatos problémák megvitatásának és a tapasztalatcserének a platformja.

A Tudásfórum célja a szélesebb körű kommunikáció, amellyel a Natura 2000 hálózat által érintettek együttműködése megerősödik, valamint a Natura 2000 területek hasznosításának jó gyakorlatai megismerhetőkké válnak.

A szakmai előadások, fórumok és tájékoztatók, közvetlen platformjai a véleményformáló közös gondolkodásnak

A fórumon való részvétel mindenkinek nyitott, akinek tevékenysége a Natura 2000 hálózat területéhez kapcsolódik. A témában tevékenykedő civil kezdeményezések összegyűjtésével és egy asztalhoz ültetésével olyan közös gondolkodást terveznek a megvalósítók elindítani, amely eredményesebb közösségi fellépéshez vezethet.

Zöld Békés

A Tudásfórummal egy időben futó rendezvény célja a város természeti értékeinek és a különböző közösségi zöld ötletek és megoldások népszerűsítése. A lakosság számára szervezett „happening” az emberek környezet- és természetvédelmi felelősségére kívánja felhívni a figyelmet. Az ellátogatók közvetlenül tájékozódhatnak a témában működő civilszervezetek tevékenységeiről, szembesülhetnek az átlagos városlakó energiapazarló és környezetszennyező életmódjával, de ötleteket kaphatnak mindennapi életvitelük környezetvédelmi szempontú racionalizálásához is. A rendezvény során a dánfoki látogatóközpont szűk környezetében tervezik a

szervezők kialakítani azt a közösségi teret, ahol a környezet- és természetvédelemmel foglalkozó szervezetek be tudják mutatni tevékenységeiket.

Natura 2000 munkacsoport

A munkacsoportok tagjai részt vesznek egy helyi cselekvési terv elkészítésében, amely a lakosság elvárásai és a Natura 2000 területek védelmével kapcsolatos követelmények között fennálló konfliktusokat kívánja kezelni. A készülő tanulmány a helyi szinten szerzett tapasztalatokat és tanulságokat foglalja össze egy jelentés formájában, és felvázolja a különböző társadalmi konfliktusok mérséklésére szolgáló forgatókönyveket a Natura 2000 területeken. A szakemberek a terület- és tájhasználati konfliktusok különböző tí-

pusait kívánják elemezni, és esettanulmányokat készítenek. A tevékenység során tanulmányi kirándulások keretében tapasztalatcsere és ismeretszerzés valósul meg, és a különböző területhasználati konfliktushelyzetek megoldására irányuló jó gyakorlatok kerülnek bemutatásra.

Zöld Klub

A ötnapos programsorozat során a diákok tudást cserélhetnek a természetvédelemről, a környezetvédelemről, az ökoturizmusról és a fenntartható földhasználati gyakorlatokról. A klubokban szakemberek vezetésével zajlanak a programok. A tevékenység eredményeként a diákok át tudják adni a megszerzett ismereteket és szemléletet kortársaiknak, illetve a családtagjaiknak. A klubok célja megalapozott, szakszerű információk nyújtása a Natura 2000 hálózatokról, a projekt által érintett területeken található Natura 2000 területek által védett élőhelyekről és fajokról, valamint a Natura 2000 hálózatban való helyes tevékenységek lehetőségeiről és a lakosság által kevésbé ismert előnyeiről. A Natura 2000 témakör környezeti nevelésbe való bevezetése – a zöld óvodák és iskolák jó példáján keresztül – új szintet hoz a zöld szemléletformálásba.

Ökoszisztéma-helyreállítási Program

A program természetvédelmi célja a projektterség természetes, illetve természet közeli élőhelyeinek védelme, a táj rehabilitációja, a degradálódott élőhelyek javítása, ahol a korábbi védelmi intézkedések nem bi-

zonyultak megfelelőnek, továbbá a veszélyeztetett vagy potenciálisan fenyegetett fajok létfontosságú élőhelyének fenntartása, az őshonos növények és állatok genetikai változatosságának megőrzése, különösen a közösségi fontosságú fajok esetében.

Természetjárók a szanazugi Sámson-várnál

A projekt egyik újszerűsége, hogy a szemléletformáló programok mellett egy átfogó kutatási tevékenység is hozzá kíván járulni a régió természeti értékeinek hatékonyabb védelméhez. A kutatómunka eredményei közvetett formában – oktatási, tudományos tanulmányok elkészítésével – fejlesztik a lakosság környezeti szemléletét, illetve új információforrásként használnak a tájfenntartás folyamatában. Az intézkedés során a rekreációs feltételek javulnak, a térség tájéztetikailag pozitív változáson megy keresztül, ezáltal a régió az ökoturizmus célterületévé válik. A kutatás két fő résztevékenységből áll: egy, a térségre készülő élőhely-monitoringból és egy regionális zöld infrastruktúrahálózati tervből.

Élőhely-monitoring

Az élőhely-monitoring egy hosszú távú adatgyűjtési folyamat a változások objektív és tudományos nyomon követése céljából. A tevékenység magában foglalja a növények növekedésének, a kártevők számának vagy az őshonos vadon élő állatok előfordulásának meghatározását, az élőhely felmérését és térképezését, a védendő növény- és állatfajok beazonosítását. A jelenlegi természeti-környezeti állapot felmérésével és a beavatkozások szükségszerűségének megállapításaival a tevékenység hathatósan hozzá tud járulni a sikeres természetmegőrzési feladatokhoz.

Regionális Zöld Infrastruktúra-hálózat Terv (Regional Green Infrastructure Network Plan – ReGrIN Plan)

A zöld infrastruktúra a projektteréség magán- és állami tulajdonban lévő zöld- és vízfelület-hálózatának összefüggő rendszere, amely védi a természeti erőforrásokat, visszaállítja az értékes természeti területeket, és összekapcsolja a helyi közösségeket a természeti erőforrásokkal.

A ReGrIN az élőhely-helyreállítási program résztevékenység céljainak és célkitűzéseinek keretrendszer, amely meghatározza a legfontosabb feladatokat, operacionalizál és költséget tervez. A tevékenység fő célja, hogy megtervezze a zöld infrastruktúrahálózat potenciális összetevőit, és értékelje a projektteréség zöld infrastruktúrahálózatát. A ReGrIN előnyei közé tartozik a levegő- és a vízminőség költséghatékony javítása; a vízfolyások védelme; árvízveszélyek csökkentése; a vadon élő állatok védelme; kerékpározási, csónakázási és bakancsos túrázási feltételek javítása; ezáltal egy zöld szemléletben fogant keretrendszer kialakítása, amely hatékonyan segíti a fenntartható térség- és városfejlesztési törekvéseket.

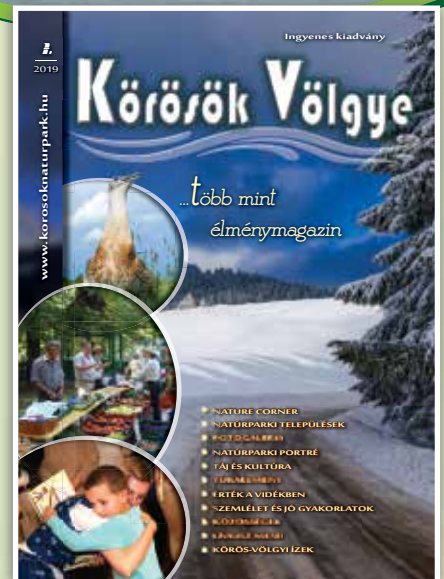
Társadalmasítás

A projekt megvalósítása során kitüntetett szerepet kap a helyi lakosság folyamatos tájékoztatása. E törekvés fő kommunikációs eleme a *Körösök Völgye* élménymagazin periodika „újjaélesztése”. A magazin a projekt megvalósításának időszakában 6 alkalommal kerül kiadásra. A szemléletformáló tevékenységek (Tudásfórumok,

A térség aktív turisztikai lehetőségei is javulhatnak a ReGrIN által

Zöld Klubbok, Zöld Békés – szabadtéri rendezvény) során a KVNE további promóciós anyagokkal kívánja népszerűsíteni a projektet, továbbá aktívan jelen kíván lenni az online közösségi terekben, és az újjá alakult honlapjával is naprakész, interaktív információkkal segíti az érdeklődők tájékozódását.

A projekt részeként a Körösök Völgye élménymagazin újból hat lapszámon keresztül igyekszik népszerűsíteni értékeinket

Nagyszalonta, egy település, mely a zöld utat választotta

Nagyszalonta nevét hallva az irodalombarátoknak bizonyára a költő, Arany János jut elsőként eszébe, a mezőgazdászok a göndör szórú sertésre gondolhatnak, és sokan a messze földön híres szalontai kenyérre vagy a szalámira asszociálnak. A város határában nemrég bölényfarmot hoztak létre, mely hírért viszi a településnek, és Nagyszalonta része a Natura 2000 ökológiai hálózathoz, egyedi növény- és madárállománya miatt.

Arany János szobra a Csonka torony bejárata fölött

Vezető projektpartner

Az épületek közül kimagasodik a település egykori várának megmaradt óratornya, a híres Csonka torony

nyezetet. A közeljövőben két újabb projekt vár megvalósításra, az egyik a megújuló energiaforrásokat célozza meg, a város alatt található termálvíz hasznosítása révén, a másik egy természetvédelmi szabadidőközpont megvalósítását tervezi. Ez utóbbi egy veszélyeztetett madárfaj, a Nagyszalonta határában őshonos tűzok megmentését szolgálja.

Élhetőbb világot a jövő nemzedéknek!

Nagyszalonta mezőségi kisváros, az évszázadok során lakosságának többsége földművelésből vagy állattartásból élt. Kialakuló ipara is ennek kapcsán fejlődött, főként a feldolgozóágazat volt jelentős. Mára Nagyszalonta nagy léptekkel fejlődő, korszerű településé alakult, vezetői azonban elsődlegesnek tartják a környezettudatos fejlesztést, támogatják mindazon elképzeléseket, melyek egy jobb, élhetőbb világot garantálnak az elkövetkező nemzedékeknek.

A 2008-ban felújított városháza impozáns épületegyüttese

A felsorolt projektek uniós támogatással valósulhatnak meg, azonban Nagyszalonta városvezetésének rugalmas hozzáállása és jó gazdaságpolitikája elengedhetetlen a siker érdekében. Török László polgármester és helyettese, Horváth János, valamint a város jegyzője, Patricia Ivanciuc munkáját segíti a városi tanács, úgy az ötletek kidolgozása és a pályázás, mint a megvalósítás idején. A testület folyamatosan figyelemmel követi a kiírásokat, és rendszeresen él

A közelmúltban Nagyszalontán kerékpárutak építettek a város területén és azon kívül is, a legközelebbi településekig, lehetőséget biztosítva arra, hogy garázsban maradhassanak a gépkocsik, a levegőtisztább, zajtalanul együtt. Egy másik nagy városi projekt keretében az esővíz-elvezető árokrendszert, a települést átszelő Kölesért rendezték. Jelenleg is folyamatban van a szennyvíz tisztítását, korszerű kezelését biztosító beruházás, s közben a településen bevezették a szelektív szeméttisztítást, ezzel is óvva a kör-

Bövények Nagyszalonta határában

Összefogás a tűzokért

A „The Nature Corner” – Nagyszalonta-Békéscsaba határ menti térség természeti értékeinek védelme és fejlesztése elnevezésű projektben vezető szerepet vállalt a nagyszalontai önkormányzat, partnerként dolgozik együtt Békés Város Önkormányzatával, valamint a magyarországi Körösök Völgye Natúrparc Egyesülettel és a romániai „Milvus Csoporthoz” Egyesülettel. A mintegy hárommillió euróból 2020 augusztusáig megvalósuló projektben a nagyszalontai önkormányzat szakmai fő tevékenységei a következők: természet- és tűzokvédel-

mi feladatok, amelyek keretén belül a tűzokéltérhelyek feltérképezésre kerülnek, és ezzel párhuzamosan megépül egy Tűzok Látogató Központ, melynek legfőbb szerepe a környezetvédelemre, a környezettudatos életmódra nevelés lesz.

Nagyszalonta városvezetői úgy vélik, csak akkor várható el a környezetet védő, megbecsülő magatartás a fiataloktól, ha jó példát látnak, tapasztalnak. Ezért prioritást élvez a tűzokmentő program, melynek kapcsán nemcsak a madárfaj élőhelyét ismerhetik meg a gyermekek és felnőttek, de szabadidős tevékenységre is lehetőség nyílik majd. Kerékpárral a ré-

tig, séta a nádason át, vetélkedők, nyílt órák a központ termeiben, elcsendesedés a madárlesen: programok, melyeket már alig várnak a szalontai kisdíjakok.

A Körösök Völgye Natúrpark Egyesület

A békéscsabai székhelyű Körösök Völgye Natúrpark Egyesület 2002-ben jött létre azzal a céllal, hogy összefogja, koordinálja a Körösök völgye ökoturisztikai fejlesztéseit, illetve, hogy környezet- és természetvédelmi programokat valósítson meg a térségben. Az egyesület, felismerve a Körösök völgyének fenntartható fejlesztéséért történő széles körű együttműködés fontosságát, a Körös menti települések elkötelezett önkormányzatait és civilszervezeteit igyekezett a fenti célok érdekében összefogni. Tagságát jelenleg 11 önkormányzat és 7 civilszervezet alkotja.

A megalakuló Körösök Völgye Natúrpark Egyesület – igazodva az országos prioritásokhoz – egy olyan hosszú távon fenntartható stratégia kidolgozását tűzte ki célul, amely négy egyenrangú tengelyt jelölt ki: a táj és a természeti értékek védelmét, a rekreáció és az ökoturizmus feltételeinek megteremtését, a vidékfejlesztési célok megvalósítását, valamint a szemléletformálást és a szervezetfejlesztést.

Mivel a Körösök völgye határon átnyúló tájegység, az egyesület tevékenységeinek hatásterülete nem szorítkozhatott csupán a magyarországi területekre. Ennek szellemében számos határon átnyúló projekt került az elmúlt időszakban megvalósításra. Az egyesület 2005 óta több mint 20 uniós finanszírozású pályázati projekten keresztül 3 milliárd forintot meghaladó forrást integrált a térségbe.

Körösök Völgye Natúrpark Egyesület a pályázatok elkészítése és menedzselése mellett a vagyonkezelésében lévő Körösök Völgye Látogatóközpontot is üzemelteti, amely Békéscsabán a festői környezetű Széchenyi liget közepén található. A 2007-ben a „Körösök Lágy Ölen” elnevezésű projekt keretében kívül-belül gyönyörűen felújított épület

A Körösök Völgye Natúrpark Egyesület által működtetett Körösök Völgye Látogatóközpont munkaszervezeti székhely és programközpont is egyben

bázisává vált különböző környezet- és természetvédelmi kezdeményezéseknek, kulturális megmozdulásoknak, turisztikai programoknak.

A tagönkormányzatok támogatásának, az uniós források hatékony felhasználásának, illetve a munkaszervezet munkájának köszönhetően az egyesület a térségben a terület- és vidékfejlesztés, az aktív és ökoturizmus, valamint a „zöld” szemléletformálás és a környezeti nevelés zászlóvivőjévé vált.

A szervezetnél folyó tevékenységek egyik kiemelkedő eredménye, hogy az egyesület 2015 áprilisában ünnepélyes keretek között megkapta a hivatalos natúrparki minősítést.

Az egyesület állandó programjai közé tartozik a ligeti helytermék-vásár és biopiac, az általános iskolások számára nyaranta megrendezésre kerülő tematikus táborok, a *Zöldülj! Fordulj!* interaktív kiállítás és egyéb zöldfoglalkozások (komposztálás, újrapapír, szelektív hulladékgyűjtés) pedig a környezettudatosság közvetlen szemléletformáló platformjai.

Az utóbbi években a korábbi szemléletmódot megőrizve új irányvonalak, új területek jelentek meg az egyesület tevékenységeinek palettáján.

Az egyik ilyen terület a tanya mint tájérték népszerűsítése, megőrzése. Ennek érdekében létrejött a *Tanyák a Körösök Körül* nyitott tanyagazdaságok hálózata, valamint országos szinten egyedülként *Tanyasi tanösvény* került kialakításra. Az egyesület szakmai segítségnyújtással, marketing- és kommunikációs tanácsadással támogatja a hálózathoz csatlakozott tanyagazdaságok működését, fejlődését.

Emellett az egyesület tevékenységeinek fókuszában megjelentek a helyi közösségek. A 2019-es év első felében *KörösKosár* néven kosárközösség kerül kialakításra a látogatóközpontban, melynek köszönhetően egészséges szezonális élelmiszerekhez és egyéb helyben készült termékekhez juthat a lakosság. Ehhez kapcsolódik szorosan a közeljövőben *Vackor Kert* néven Békéscsaba Jamina városrészében megalakuló közösségi kert, ahol közösségi keretéskedésre nyílik majd lehetőség.

Az új irányvonalak kijelölése a szervezeti fejlődés érdekében is prioritás

Természet, rekreáció, vidékfejlesztés, szemléletformálás – fő tevékenységi pillérek az egyesület célkitűzéseiben

A „Milvus Csoport” Egyesület

Szalakóta jelölése
műholdas jeladóval

A „Milvus Csoport” Madártani és Természetvédelmi Egyesület egy nonprofit civilszervezet, mely természetvédelmi, oktatási, kutatási, illetve tanácsadási tevékenységeket végez annak érdekében, hogy Románia a madarak, a vadvilág és az emberek számára egyaránt jobb helyé váljon.

1991 őszén néhány lelkes madárbarát Szombath Zoli bácsi (marosvásárhelyi ornitológus, muzeológus) könyhájában megalapította a Milvus Csoportot. A frissen született egyesület eddigi életének fontos állomásai:

Csecsemőkori 1991–1993. Átlagéletkor 17 év, a lelkesedés maximális. Tevékenységeink: szervezett madarászás, közös adatgyűjtés. Vidám baráti társaság.

Gyerekkori 1993–2001. Majdnem felhőtlen, ahogy a gyerekkornak lennie kell, illetve mindenképp rendkívül optimista és termékeny korszak. A tagok az egyetem mellett lebonyolítják az első jelentősebb projekteket, például 10 egymást követő évben szervezünk madárgyűrűző tábort a Görgényi-havasokban. Érdeklődésünk – nagyrészt az egyetemi évek hatására – a kutatás felé fordul.

Kamaszkori 2001–2010. Zavaros és rengeteg változással jár, mint a kamaszkori általában. Kezdünk komoly sikereket elérni a hazai természetvédelemben, legalábbis mi úgy gondoljuk. Az uniós csatlakozás után, még kamaszegyesületként, elérjük talán legnagyobb természetvédelmi sikerünket: a Natura 2000 területek kijelölésére koncentrálnunk évekig, és jelentős részben nekünk köszönhető, hogy Románia védett terület hálózata ma már az ország 24%-át fedi le.

Felnőttkori 2010–2018. Az EU-s alapoknak köszönhetően kiderül, mégis meg lehet élni természetvédelemből, nem kötelező éhezni, ha az ember mindenképp azzal sze-

retne foglalkozni, amit szeret és amiben hisz. Viszont a bürokrácia is megjelenik az egyesületi életünkben, és egyre több időnket viszi el. Rájövünk lassan, hogy mindent nem tudunk megoldani, de azért megpróbáljuk... Foglalkozunk védett területek kezelésével, madármentéssel, agrár-környezetgazdálkodási policyvel, fajvédelmi programokkal, állományfelméréssel és monitoringgal, természetvédelmi neveléssel, és még sok minden mással...

Ugyan sokrétű tevékenységeink során eljutunk az ország szinte minden szegletébe, néhány térséggel kiemelten foglalkozunk. A Milvus Csoport már 1994-től kezdve különböző kutatási és természetvédelmi tevékenysége-

Felépült egerészölyv
szabodon engedése

Kék vércsék számára készült költőládák tatarozása

ket folytat az ország nyugati végein. Nem csoda, hogy megfogalmazódott egy partiumi fiókcsoport megalapításának gondolata. Ennek nyomán, 2011-ben, nagyvárad színhelyel, megalakult a Milvus Csoport fiókegyesülete, amely onnantól kezdve a „Milvus Csoport” Egyesület határmenti tevékenységeinek felelőse, és egyben a jelenleg futó, „The Nature Corner” – Nagyszalonta–Békéscsaba határ menti térség természeti értékeinek védelme és fejlesztése elnevezésű Interreg projekt partnere is. A Milvus már tíz éve foglalkozik a nagyszalontai tűzokállomány kutatásával és védelmével, és úgy gondoljuk, hogy jelentős érdemünk van abban, hogy ez a projekt egyáltalán megvalósulhatott. A projekt során éppen azokat a szakmai feladatokat látjuk el, amelyek szervesen beleillenek tevékenységkörünkbe: védelmi javaslatcsomagot dolgozunk ki a nagyszalontai tűzokállomány megóvásának érdekében, nevelési és kommunikációs tevékenységeket folytatunk a megfelelő társadalmi támogatottság eléréseért, szakmai tanácsadással segítjük közvetlen projektpartnerünk, a Nagyszalontai Önkormányzat projekttevékenységeit. Természetesen magyarországi projektpartnerreinkről sem feledkezünk meg, részt veszünk a közös tevékenységek lebonyolításában.

Bízunk benne, hogy a projekt nyomán sikerül jelentős lépéseket tennünk a kitűzött célok elérése felé, és hogy ez csak egy újabb megálló a további együttműködések sorában.

Fotók: Nagy Attila, Marius Hărduț, Jaksa Bianka Regina

Madármonitoring

Szalakóták számára kihelyezett költőláda ellenőrzése

Kék vércse befogása gyűrűzés céljából

Élménygyűrűzéssel egybekötött nevelési tevékenység

Békés,

a természeti értékek megőrzésének centruma

Aligha kell különösebben hangsúlyozni, hogy Békés városának mennyire szoros a kapcsolata a természettel. A településsel közvetlenül határos Kettős-Körös, illetve a bel- és külterületi részeken ma már Élővíz-csatornaként tekergő egykori Fehér-Körös-ág alapvető zöld elemei a tájnak, de mindezen túl számos helyi jelentőségű védett természeti érték is gazdagítja e régi kötetléket.

Kiemelten fontos természeti értéket képvisel az Élővíz-csatorna Csatárkert elnevezésű, a város déli belterületi szakaszán elhelyezkedő része, valamint a békési duzzasztómű és a Dánfoki Üdülőközpont környezete, illetve a külterületekre eső Vargahossza-főcsatorna mint egykori fekete-körös medervonulat.

Békés város önkormányzatának környezetfejlesztési törekvéseiben ezért mindenkor kiemelt fontossággal bírt ezeknek az értékeknek a megóvása, illetve az azokhoz köthető fejlesztések előtérbe helyezése.

A „The Nature Corner” – Nagyszalonta–Békéscsaba határ menti térség természeti értékeinek védelme és fejlesztése elnevezésű projektben Békés Város Önkormányzata szerepvállaló partnerként elsődlegesen ezekhez a környezeti elemekhez kapcsolódóan jelölte meg beavatkozási területeit a következők szerint:

Békés mint projektpartner beavatkozási területei

1. A Dánfoki Üdülőközpont területén interaktív látogatóközpont kialakítása, amelynek célja, hogy a város természetvédelmi területeiről, annak növény- és állatvilágáról részletes tájékoztatást nyújtson a látogatóknak; közös előadások, programok szervezése a Körösök Völgye Natúrpark Egyesület partnerségével; génmegőrzési célú terület kialakítása őshonos fafajták természetével; gyalogos-, kerékpáros- és vízitúra-útvonalak kialakítása a hozzá köthető eszközbeszerzéssel.

Békés madártávlatból a Kettős-Körös felől

2. A város belterületi részén tanösvény létrehozása és felújítása, amely részletes tájékoztatást nyújt a település természeti értékeiről, a védett növény- és állatfajokról, kiemelten az Élővíz-csatorna környezetéről.

3. A Kettős-Körös folyó Natura 2000 területeinek ökológiai célú fenntartása, az ott található fajok védelme.

4. A Békés város közigazgatási területén található helyi védettséget élvező fák megőrzése és védelme.

A Dánfoki Üdülőközpontot vadregényes természeti környezet övezi

A Körösök völgye zöld infrastruktúrahálózatának természeti területei

A „The Nature Corner” projekt keretében a Körösök Völgye Natúrpark Egyesület egy, a korábbi határ menti együttműködésekhez képest újszerű, természetvédelmi célú kutatási feladatot is felvállalt. A résztevékenység fő célja a Körösök völgye természeti rendszerének jobb megismerése és fenntartható fejlesztése érdekében egy táji léptékben elkészülő, úgynevezett Regionális Zöld Infrastruktúra-hálózati Terv (*Regional Green Infrastructure Network Plan, ReGrIN*) megvalósítása. Az alábbiakban a ReGrIN természeti alrendszerét kívánjuk röviden bemutatni.

ReGrIN – a regionális zöld infrastruktúra elemei

A projektterület zöld infrastruktúrahálózata (tavak, folyók, erdők, tanyák rendszere) folyamatosan változik. A térség fejlődésével párhuzamosan a természeti erőforrások egyre nagyobb nyomásnak lesznek kitéve. A zöld infrastruktúra elemei a lakosság jólétét biztosító egészséges környezetet jelentik. A környezeti vagy zöld javak tiszta levegőt és vizet biztosítanak a térség lakosságának, a természeti rendszer optimális működéséhez járulnak hozzá, ezáltal csökkentve például az árvízi kockázatokat vagy a szélerózió veszélyeit. A zöld infrastruktúrahálózat összességében jelentős környezeti előnyöket biztosít a megye társadalmának. A hálózat fenntartásával és fej-

A természetvédelmi területek a tájrendszer legértékesebb elemei

lesztésével történelmi és kultúrtájainkat őrizzük meg, a térség táji értékeit biztosítjuk hosszú távon a jövő generációinak.

A tájszerkezet alakítása szempontjából elsődleges a térség zöld infrastruktúraelemeinek kiteljesítése, a meglévő rendszerelemek összekapcsolásával, illetve kiegészítésével. A rendszer legértékesebb és legmagasabb szinten védett elemei az országos védettségű természeti területek, a nemzeti parki területek és természetvédelmi területek. Ezek kisebb-nagyobb zöld szigeteket képeznek, és közöttük húzódik a Körösök vízrendszeréhez kapcsolódó vizes-nedves, gyepes-erdős természeti és extenzív mezőgazdasági területsáv által alkotott zöld infrastruktúrahálózat.

A regionális zöld infrastruktúrárendszer természeti rendszerek, rekreációs területek, kultúrtájak és gazdasági tájak együttesét jelenti.

A ReGrIN tájtípusainak rendszerelemei

A természeti rendszerekbe tartoznak az erdőterületek és élőhelyek nagy, fragmentálatlan egybefüggő területei, a csatornahálózat és vizes területek (*wetlands*) a vízminőséget megőrző és a vadon élő állatvilág számára elsődlegesen mint korridorokként funkcionáló földterületei. A természeti terület valamennyi olyan földterület, melyet elsősorban természetközeli állapotok jellemeznek. Védett természeti terület a törvény vagy más jogszabály által védetté vagy fokozottan védetté nyilvánított (kiemelt természetvédelmi oltalomban részesülő) földterület.

A rekreációs területek és tanösvények, szárazföldi és vízi utak, parkok, horgász helyek közösségi kapcsolódási pontok. A felüdülést biztosító természetes táji környezet.

A kultúrtájak történelmi területek, örökségi helyszínek, festői tájak, látképek és utak – a vidéki tájak és a falusi turizmus kulcselemei. A gazdasági vagy agrártájak a gazdaságok, gyümölcsösök és erdők – eltartó területek, amelyek a termelékenység és az agroturizmus révén hozzájárulnak a gazdasági és térségi fejlődéshez. A tradicionális agrártájak szerkezete jellemzően mozaikosan elhelyezkedő, kis szántóterületek és állandó növényi kultúrák rendszeréből áll, amelyeket zöldfolyosó-hálózatok kapcsolnak össze. A földhasználat és tájgazdálkodási forma megválasztásával az ember szerepe e tájak alakításában meghatározó.

A projektterületének gerincét a Fekete-, Fehér- és Kettős-Körös folyók alkotják. A mintegy 100 ezer hektáros térség 14 település közigazgatási határát érinti és a Körösmenti-sík, a Békési-sík és a Békési-hát kistájakon található.

A zöld infrastruktúra természeti rendszerelemei

A térség természetföldrajzilag süllyedékterület, sekély medence, környezeténél 1–10 méterrel alacsonyabban fekvő tökéletes síkság. A természeti táj a határ túlsó oldalán is folytatódik, ahol fokozatosan olvad bele az Erdélyi-peremhegyvidékhez tartozó dombsági területbe. Az Alföld elmúlt évezredek legfontosabb tájformáló ereje a víz volt. A Réz-, Bihar-hegység és az Erdélyi-érc-hegység térségéből eredő Körösök több tízezer év óta meghatározó szerepet játszanak a felszínformálásban. A folyószabályozásokat megelőzően a táj arculatának

meghatározó elemei voltak a sárrétek, az időszakosan vagy állandóan vízjárta, „sáros”, lapályos területek, kusza folyóágak, azokból kiszakadó fokok, vízerek, csorgók szövevénye, melyek kiterjedt lápok, mocsarak, vizes rétségek sokaságában veszttek el, majd egyesültek néhol újra.

E hatalmas, vízborított területeken szemhatárig húzódtott a nád, a sás, és csak peremrészeiken, hordalékhatáikon húzódtak puhafás ligeterdők, mocsári tölgyrengetegek, cserjések. A folyók vízgyűjtő területe az országhatártól keletre mintegy 50–150 km-re kezdődik, innen szállítják hordalékuk többségét is. A térség rendszeresen elöntött ár-

A bihari hegyvidék ma is a Körösök egyik legfőbb vízgyűjtő területét adja

terület volt, amely a XIX. század folyószabályozási és lecsapolási munkálatai következtében drasztikusan lecsökkent, ezzel együtt a vizes élőhelyek is visszaszorultak.

A projektterület zöld infrastruktúrahálózatának természeti rendszerelemei elsősorban a Körösök ártere, a folyóvölgy és a holtágak, illetve a Natura 2000 különleges madárvédelmi területei és különleges természetmegőrzési területei tartoznak hozzá.

A térség védettséget élvező természeti értékei a Körös-Maros Nemzeti Park Igazgatóság működési területén található. A megye négy országos jelentőségű természetvédelmi területe közül egy található itt, valamint egy nemzeti parki terület, továbbá a megye helyi jelentőségű természetvédelmi területeinek több mint kétharmada (33 db, 376 ha), a helyi jelentőségű természetvédelmi értékek 40%-a (57 db) lelhető fel a térségben.

A kutatási terület közel egytizede (8834 ha) országos védettséget élvez. A Kígyósi-pusztai nemzeti parki részterület (HUKM10001) 4783 hektáron terül el, egy-

A horgászat csak egy, a számos rekreációs lehetőség közül, amelyet egyediségének köszönhetően a Körösök völgye kínál

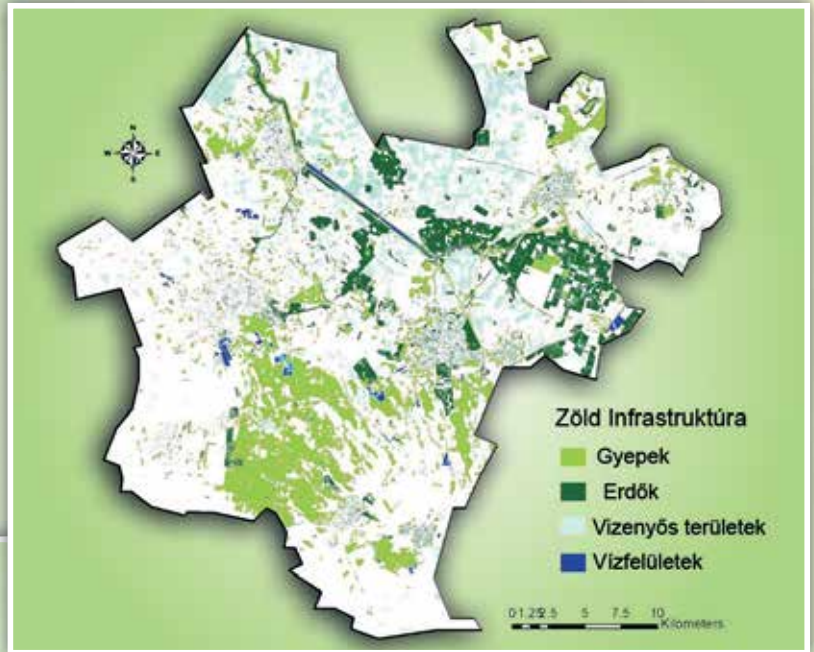

Már csak foltokban találkozhatunk az ősi tájat idéző élőhelyekkel

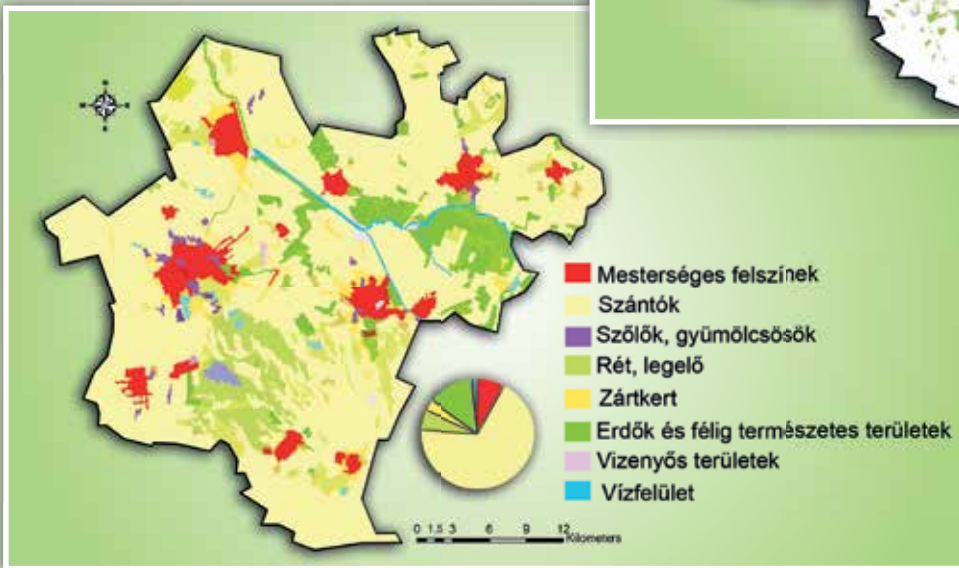
ben különleges madárvédelmi terület és országos jelentőségű védett terület is. Legfontosabb élettájai a csenkeszes-ürmös szikes rét, ecsetpázsitos szikes rét. A Dénesmajori Csigás-erdő országos jelentőségű védett természeti terület a Fekete-Körös hullámterében elhelyezkedő 5,1 hektár füzes (*Salicetum*) a benne élő csigafauna alapján kapta meg a védeltséget 1997-ben. A területen 12 csigafajt mutattak ki.

A térség mintegy 19%-a (19.149 ha) a Kígyósi-pusztá, a Gyula-szabadkígyósi gyepek, a Körösközi erdők, a sarkadi Fás-erdő, a Gyepes-csatorna és a Körösök, a Natura 2000 hálózat részét képezik.

A ReGrIN természeti alrendszere
(forrás: Copernicus FRL 2016)

A Regionális Zöld Infrastruktúra-hálózat természeti alrendszerét a védett természeti és Natura 2000 területek, valamint a régió természetes és félttermészetes tájfoltjai alkotják, ezáltal a térség közel ötöde (19,02%) számít természeti területnek.

A térség földhasználati rendszere (forrás: CORIN CLC2012)

A vizsgált térség erős agrárjellegére utal a szántók több mint kétharmados (68082 ha) aránya. Habár a térségben a szántóföldi növénytermesztés erős dominanciával bír, Békés megyei viszonylatban mégis számottevő a félttermészetes, természetközeli tájak kiterjedése is: az erdők, átmeneti cserjés, valamint zártkert- és legelőterületek közel egyharmadát teszik ki a területnek (gyepterület: 14%; erdőterület: 10%; vizes területek: 7%).

Ezek a tájak alkotják a ReGrIN potenciális természeti területeit, amelyek az országos ökológiai hálózat elemei és az azt kiegészítő legfontosabb regionális-táji szintű hálózati elemek:

- helyi védettségű természeti területek,
- kisvízfolyások (patakok, erek stb.) medre és parti sávjai, valamint egyéb vízfelületek (holtágak, morotvák, tavak, tározók),
- erdőterületek (meglevő erdők és tervezett erdőszítések): Gyula és a Kettős-Körös térségében,
- gyepterületek,
- extenzív műveléssel fenntartandó mezőgazdasági területek,
- zöldfolyosók (táblahatárokhoz és települési területekhez illeszkedő védőzöldsávok, védőerdő-telepítések).

A mozaikos rendszerű gyepterületek egy része fokozott természetvédelmi oltalom alatt áll

Nagyszalonta és a tűzok – múlt, jelen, jövő

2007 áprilisát írjuk. Dübörög a tavasz, mi több, az új évezredre lassan jellemző módon, kora nyári meleg van. Éppen Szalontára készülünk két kolozsvári kollégával. A cél az, hogy bizonyítsuk a tűzok jelenlétét a területen. Sőt, az országban, hiszen akkoriban gyakran úgy emlegették a tűzokot, mint Romániából immár kipusztult fajt. Jómagam késéssel indultam útnak, irodai teendőim miatt. Félúton izgatottan hívnak munkatársaim, hogy dürgő tűzokkakasra bukkantak, közel az országhatárhoz.

Fotó: Boldog Gusztáv

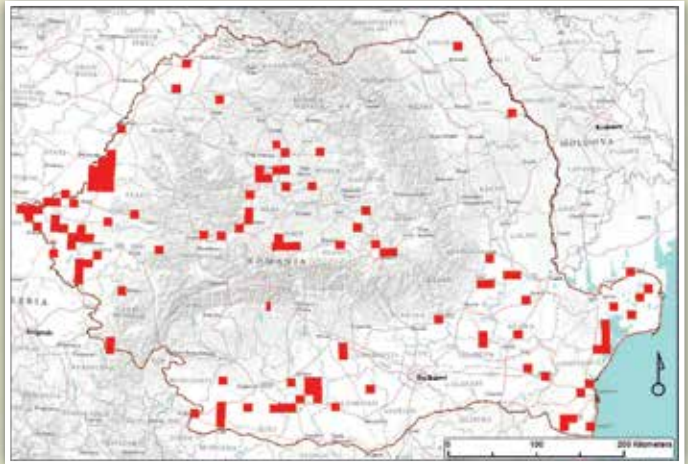
A viharvert ARO terepjáró, amit akkoriban vezettem, recsegve-ropogva vette tudomásul a hirtelen sebességnövelést... A pusztában sem kíméltem a járgányt, valahol le is pottyant róla a pótkerék, amit utólag sem találtam meg. De mindez mit számított, egy olyan napon, amikor végre sikerült nálunk is megfigyelni ezt a titokzatos fajt? Nem hiába sulykolták belénk a magyarországi nemzeti parkos kollégák, hogy van értelme a keresgélésnek! Azóta több mint tíz év telt el, és immár sokkal több ismeretünk van a tűzok és Nagyszalonta kapcsolatáról. De még annyi mindent homály fed...

Az első tűzokmegfigyelés a határmezsgyén – 2007. április 4. (Fotó: Lészai István)

A tűzok, Európa legnagyobb röpképes madara valamikor sokkal nagyobb területet népesített be, mint manapság. Ez a kijelentés egész Európára is igaz, hiszen mára több országból teljesen ki is pusztult. A mai Románia területéről szintén elmondható, hogy több térségből is eltűnt. Az erdélyi állományok nagy részének már a XIX. század végére nyoma veszett, a XX. század elején pedig végérvényesen kipusztult a tűzok ebből az országrészből. A havasalföldi, bárágani és dobrudzsai tűzokpopulációk a múlt században morzsolódtak fel, a Román-alföld vélhetően utolsó állománya Slatinától délre élt, és az ezredforduló éveiben halt ki. Manapság Romániában csupán két területen lehet találkozni tűzokokkal, a Bánságban Nagyszalontai térségében, illetve Nagyszalontán. De míg a bánsági-vajdasági populáció

a kipusztulás szélén táncol, és csak elvétve lehet egy-két példányt megfigyelni a határ felénk eső oldalán, addig Nagyszalonta közelében még most is számottevő állomány él. Ezért az a kijelentés, miszerint Nagyszalontán él a jelenlegi egyetlen életképes romániai tűzokállomány, mindenképpen helytálló.

A tűzok ismert elterjedése a XIX. században a mai Románia területén

De hogy maradt fenn épp itt a tűzok? Nagyobb nyugalomra lelt a határvidéken? Nos, hogy ezt megértsük, el kell vetnünk azt a szemléletmódot, hogy egy állatfaj elterjedését politikai határok mentén vizsgáljuk. Már önmagában a „nagyszalontai” tűzokállomány elnevezés sem teljesen helytálló, hiszen ezek a madarak nemcsak ennek a városnak a határában mozognak, hanem például a szomszédos Mezőgyán közigazgatási területén, ami már Magyarország. Feltevődik a kérdés, hogy akkor Magyarországról „jöttek” a nagyszalontai tűzokok? Hiszen tudvalévő, hogy ott jelentős állományok élnek. Ez ismét helytelen megközelítés. A tűzokok, ugyan madarak, amelyek, röpképességüknek köszönhetően, általában könnyen terjeszkednek, rendkívüli módon ragaszkodnak élőhelyeikhez. Például a világon messze a legtöbb tűzokkal bíró Spanyolországban többévtizednyi kutatómunka során sem került elő olyan „új” állomány, amelyről ne tudtak volna már korábban is. Minden bizonnyal, a „nagyszalontai” tűzokok már sok-sok évszázada, évezrede itt vannak.

Tűzokvadászat – Sterio Károly festménye

Átrepülő tűzokok Nagyszalonta határában, háttérben a Bihar-hegység

Talán ezt bizonyítja az is, hogy maga Arany János is többször beleszótta költeményeibe túzokos hasonlatait. Egyébként is lehetetlen úgy írni a túzok és Nagyszalonta kapcsolatáról, hogy ne említsük meg Aranyt... A város híres szülöttje nem ment el szó nélkül a természet csodái mellett, és annak vélhetően jó megfigyelője volt. Ezen a véleményen volt legalábbis Herman Ottó, az „utolsó magyar polihisztor”, akit úgy is neveznek, hogy a „madarak atyja”, hiszen ő a magyar ornitológia egyik megalapítója. *Arany, Tompa, Petőfi és a népköltés madárvilága* című értekezésében ezt írja Arany Jánosról:

„A természet tüneményei iránt nemcsak élénk, hanem kiváló hajlandósággal viseltetett...”

Toldi – 1846 – első énekének első négy sora:

*Ég a napmelegtől a kopár szík sarja,
Likkadt szöcskenyájak legelésznek rajta;
Nincs egy árva fűszál a tórs közt kelőben,
Nincs tenyérynji zöld hely nagy határ mezőben.*

Aki a magyar szikes természetét ismeri, az előtt tiszta és világos, hogy a költő a szikesen valóban járt, és figyelt arra az életre, amely a kopárságon mégiscsak ott van.”

Szikes puszta a nagyszalontai határban

Aranynak volt alkalma megfigyelni a szikest, ezt az Alföldre jellemző pusztai élőhelytípust, hiszen Nagyszalonta határában zömmel szikes gyepeket találhatunk. És ezeken nemcsak szöcskék élnek, hanem más állatok is, mint például a túzok. Arany János minden bizonynyal gyakran találkozhatott ezzel a titokzatos madárral, amely jelenleg is Nagyszalonta azon határában él, ahol valamikor Arany is gyakran járt, útban a geszti Tisza-uradalom felé. Herman Ottó úgy véli, hogy „...éles megfigyelésen alapul ez is:

*Gondolatim, mint a túzok,
Melynek összefagyott szárnya,
Gyalog mennek a föld színén,
Egy sincs, aki fentebb járna.*

Ez igazi alföldi hasonlat, mert csak ott teremhet meg az alapja, mely nem más, mint az, hogy amikor az úgynevezett ólmos eső összefagyasztja a túzok szárnyát, és így a madár repülni nem tud...”

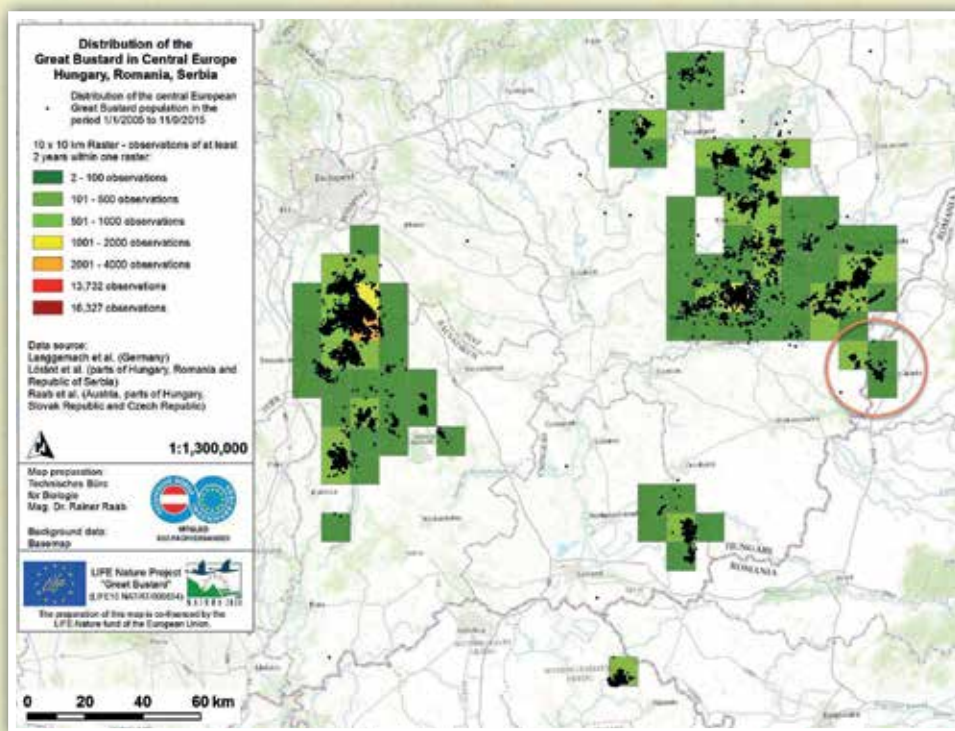
Hát akkor, visszatérve fejtegetésünkhöz, mi a magyarázat arra, hogy fennmaradt a nagyszalontai-mezőgyáni túzokállomány? Minden bizonnyal nagy jelentőséggel bír az, hogy bár a túzokok, mint írtuk, megrögzötten ragaszkodnak tradicionális élőhelyeikhez, létezik kapcsolat a szomszédos területek között. És bár a Kárpát-medencei állomány alaposan feldarabolódott az utóbbi évszázadok során, az ember tájatalakító tevékenységeinek betudhatóan, a szalontai-mezőgyáni túzokok egy nagy, ún. tiszántúli állomány részét képezik. Jelenlegi tudásunk szerint, az egymástól elhatárolt, de szomszédos területek között van átmozgás, de az a jövő feladata, hogy ennek

mértékét és dinamikáját megértsük. A rendelkezésre álló szakirodalom alapján azonban feltételezhetjük, hogy a régió tűzok szempontjából legjelentősebb területein (Dévaványa térsége, Bihari-sík, Hortobágy) élő állományok pumpaként működnek a perempopulációk szempontjából, mint amilyen a nagyszalontai-mezőgyáni is, és hol elszívják madarakat, hol vissz sugároznak. Ugyan a mi kis, 40–50 példányra becsült állományunk épp olyan helyzetben van, hogy aggódunk kell a fennmaradása miatt, remélhetőleg pozitív hatással lesznek rá a folyamatosan erősödő nagy, szomszédos populációk.

De mik is veszélyeztetik a tűzokot? Mi vezetett oda, hogy sok helyről kipusztuljon? Már említettük az élőhelyvesztést, ami talán a legnagyobb veszélyt jelenti

a tűzokokra nézve. Hiszen, ha egy élőhely tönkremegy, és lakhatatlanná válik a tűzok számára (pl. erdősítés, beépítés miatt), az gyakorlatilag visszafordíthatatlanul megszűnik, és a tűzokok nem keresnek helyette újabb területeket, képtelenek lekövetni a gyors változásokat. Egy adott területen élő tűzokok számát pedig nagyjából két fő tényező limitálja, a szaporodási siker és az elhalálási arány. Amennyiben a tűzokok nem tudják kompenzálni a magas arányú elhullást, az állomány csökken. Sajnos a tűzokok rendkívül lassan szaporodnak. Egyrészt csak 4-5 évesen lesznek ivarérettek, másrészt rendszerint csupán évi 1-2 fiókát nevelnek fel. Ehhez hozzájárul a magas fiatalkori elhullás, ami akár 40–50% is lehet. Sokat mond az a szám, hogy spanyolországi adatok szerint egy tűzoktyúk átlagban csak 6-7 évente tud sikeresen felnevelni egy fiókát!

A nagyszalontai-mezőgyáni állomány elhelyezkedése a keletpannon populációban

Mivel tudunk akkor segíteni annak érdekében, hogy ne tűnjön el a tűzok? Mivel a szaporodási ráta fajspecifikus, így adott, növelni kell a sikeres költések számát, és csökkenteni kell az elhullási arányt. A természetvédelmi szakemberek a szaporodási siker növelésének érdekében több védelmi tevékenységet végeznek. Elsősorban óvni kell a tűzok által kedvelt költőhelyeket, és el kell kerülni, hogy a földön költő tűzok fészkei tönkremenjenek. Mivel újabban a tűzokok rendszerint mezőgazdasági kultúrákban fészkelnek (lucerna, kalászos gabona stb.), a tűzokos területeken olyan agrár-környezetgazdálkodási programokat kell működtetni, amelyek lehetővé teszik azt, hogy a gazdálkodók olyan

agrotechnikai megoldásokat alkalmazzanak, amelyek nem veszélyeztetik a tűzokok fészkelését. A mortalitást két csoportra lehet osztani. Tojás-, valamint fiókás kor, illetve felnőttkor. A tojásokra és a fiókákra egyaránt veszélyesek a már említett gépesített mezőgazdasági munkák és a ragadozók. Ez utóbbi aspektust érdemes kicsit körüljárni. Az ökológiai rendszerek természetes elemei a ragadozók, miért kellene szabályozni egy természetes rendszert? Nos, valóban nem kell, azonban a tűzokok Kárpát-medencei élőhelyei mindennek nevezhetők, csak nem természetes rendszereknek, hiszen olyan mértékű az emberi beavatkozás, ami miatt rég felborult a legtöbb, egyensúlyban lévő ökológiai rendszer. A tűzokok képtelenek egyszerre kompenzálni a természetes predáció, illetve antropikus tényezők negatív hatásait. Emiatt, a tűzokok közvetlen fészkelőhelyein segítenünk kell őket az egyébként is sok helyen túlszaporodott ragadozókkal (róka, kóbor kutyák, dolmányos varjú) szemben. A felnőtt madarakra elsősorban az elektromos légvezetékeknek való fatális nekiütközés leselkedik. Egyes felmérések szerint a nem természetes elhullás 80%-áért felnőtt madarak esetében ez a tényező okolható.

A jelenleg futó, „The Nature Corner” – Nagyszalonta–Békéscsaba határ menti térség természeti értékeinek védelme és fejlesztése elnevezésű Interreg projekt keretében több védelmi intézkedést is foganatosítunk a nagyszalontai élőhelyeken, mint amilyen a legveszélyesebb légvezetékek lecserélése biztonságos földkábelre vagy a szőrmés ragadozók csapdázása. Reményeink szerint ezeknek a tevékenységeknek a pozitív hozadékai hozzájárulnak majd ahhoz, hogy a nagyszalontai tűzoknak ne csak múltja, de jövője is legyen.

Fotók: Nagy Attila

Tűzokház, játszótér, nádas ér és tó

A kiserdő mellett épülő szabadidőközpontról

A tűzok védelmét, a természet megőrzését célzó projekt – mellyel 1500 hektár összterület rehabilitációja, megőrzése a cél – uniós finanszírozással valósul meg. Nagyszalonta az elnyert hárommillió euróból 1,7 milliót fordíthat tervei megvalósítására. A projekt koordinátora Patricia Ivanciuc, a város jegyzője. A szalontai tervekről ő tájékoztatott.

„Nagyszalonta Aradi úti kijáratánál, a mindenki által kiserdőnek nevezett terület mintegy 700 méter hosszan húzódik a főút mellett, egy háromszög alakú telken. Itt, az Arad felőli szögletben a tervek szerint megépül az a teraszos épület, ahol a tűzok márfajjal ismerkedhetnek meg a látogatók, de rendezvény szervezésére is alkalmas lesz a „tűzokház”. Odébb négy, különböző korosztálynak épített játszótér sorakozik majd. Lesz továbbá egy tó, két kis szigettel, mellette nádas ér, madárles. Az egész területet átszeli a kerékpárút, s kiépül majd minden hozzá tartozó infrastruktúra – mosdók, parkolók, akadálymentes utak.

A szabadidőközpont megépítésével egy időben tudományos felmérés is készül, a tűzok, valamint egyéb védett madárfajok életterét negatívan befolyásoló tényezők felkutatására, ezek megszüntetésére, a nagyszalontai tűzokállomány, valamint az egyéb, helyi természeti értékek hosszú távú védelmét célzó javaslatcsomag összeállítása érdekében.”

Az első tűzokos tanulmányút

2018. szeptember 23–29.

Ausztria–Németország–Magyarország

Neusiedler See–Seewinkel
Nemzeti Park, Fertő-tó, Ausztria

Változatos vetésű „nadrágszíjparcellák”.
Előttünk egy organikus szójaföld, ahol az ökológiai
növénytermesztés előírásai alapján gazdálkodnak

A hétfő reggel viharos széllel fogadott minket a
magyar–osztrák–szlovák hármashatárnál. Épp a
tűzokokat keressük dr. Rainer Raab segítségével

– Útinaplójegyzetek –

Ünnepnapon indultunk útnak. Vasárnap volt, szeptember 23-a, édesapám születésnapja. Az országhatár közel van hozzánk, ennek ellenére a tájbeli különbségeket hamar észleltük. Elegáns kisvárosok, dús növényzet, kerékpárutak, autópályák és szinte alig láttunk embereket. Ha néhány szóban kellene összefoglalnom a hatnapos kisbuszos utazást, a következőket sorolnám: benzinkutak, szélmalmok és a *Promises*, Sam Smith új dala, amit valamennyi tranzitország rádióadó sugároztak. Ezen sorok viszont nem annyira a kisbusz belsejében tapasztalt élményekről, mint inkább az utazásunk során általunk érintett világról szólnak. Mi pedig, tizenegy nő és egy férfi, akik közül ketten természetvédelmi szakemberek, kisbusztól a tűzok körüli pályára álltunk.

– Ausztria –

Első állomásunk máris vizsga elé állított bennünket: 5:45-kor keltünk. Dr. Rainer Raab Deutsch Jahrndorf településen (Ausztria) fogadott bennünket a kora reggeli órákban, hideg és szeles időben. Rainer 1999 óta vesz részt tűzokvédelmi határon átvelő projekteken. Elmesélte, hogy 1995-ben Ausztria területén mindössze 60 egyedet tartottak számon. A teljes nyugat-pannóniai tűzokállomány összesen 120 egyedből állt.

— Németország —

Repceföldön táplálkozó tűzokok

2018-ban pedig már 505-öt számláltak. A Natura 2000-es területek megteremtették a tűzokok élőhelyvédelmi kereteit, ez azonban nem volt elég. A helyi gazdálkodókkal való együttműködés kulcsfontosságúnak bizonyult. Az évek során a háromszáz gazdálkodó támogatásokban részesült annak érdekében, hogy mezőgazdasági tevékenységeiket fenntartsák és tűzokbarát növényeket termesszenek.

A tűzokokra nézve legveszélyesebb középfeszültségű vezetékeket föld alá helyezték, a kivitelezett projektekből származó befektetések összege elérte az 50 millió eurót. Rainer vállalkozó, annak is egy eléggé ritka fajtája.

Valaki észrevett egy vörös kányát. Rainer megmutatta az általa készített videót, és nevetve mesélte közben, hogy tavaly télen két hétig Franciaországon, Spanyolországon és Portugálián át követte telelőhelyükre az „ő” vörös kányáit. Nem lehet nem észrevenni mindazt a megindultságot, kötődést, törődést, amit ez a férfi az „ő” madarai iránt érez.

Az osztrák, a magyar és a szlovák határ minden oldalán megálltunk néhány alkalommal, hogy megfigyeljük a repceföldeken szedegető tűzokokat. Rainer keskeny, biogazdálkodással termesztett mustár-, szója- és hajdinaiültetvényeket mutatott nekünk. Lelkesedése átragadt ránk is. Mosolyogva köszönünk el egymástól, szélcsendes, napos időben.

Légvezeték-mentesítés. Az elektromos légvezetékekkel való ütközés az egyik legjelentősebb mortalitási tényező a tűzokokra nézve. A kép bal oldalán kezdődik a vezetékmentes tűzoköltőterület, jobboldalt pedig a légvezeték utolsó oszlopa látható, ami aztán balra földkábelben folytatódik

A búcsú pillanata, Ausztria

Két nap múlva megérkeztünk Buckow-ba (Németország), ahol dr. Torsten Langgemach fogadott minket. Korábban állatorvos volt, majd természetvédővé vált. A központ udvaráról szedett ládányi almával kínált minket. Felmászunk az első megfigyelőtoronyba. A három tűzokvédelmi területről, valamint a bekerítéses módszer használatáról mesél. Torsten elmondása szerint a tűzokok hamar rájöttek, hogy a kerítés védelmet nyújt nekik a rókákkal szemben. Így a tojó madarak (és nemcsak a tűzokok, hanem a foglyok és a rétihéják is) önszántukból mennek be ezekre az elkerített területekre éjszakázni, fészkelni vagy fiókáik biztonságos felnevelése céljából. Az első ilyen elkerített terület 1990-ben készült el, a berlini fal romjaiból. Majd beszél nekünk az ökoton hatásról és az azt jellemző nagyfokú biodiverzitásról, mi pedig teleszkópon keresztül felváltva figyeljük a tűzokokat. Észreveszünk két darvat is. A Havelländische Luch nevű terület, ahol voltunk, különleges védelmi státuszú terület, ahol a terület megkezdte az ötezer hektárt, amiből ezer az állam tulajdonát képezi, gazdálkodóknak bérbeadva. Itt harminc gazda van, és az érvényben lévő korlátozások miatt, amelyeket figyelembe kell venniük, a német állam támogatásban részesíti őket. Torsten lelkesedése lenyűgött bennünket. Természetes könnyedséggel és szerénységgel osztotta meg velünk tudását és tapasztalatait. Megtudtuk, hogy tíz évvel ezelőtt regisztrálták Brandenburg tartományban a legkisebb egyedszámú tűzokállományt – számszerűleg 57-et, egyetlenként egész Németország területén. 2018-ban 259-et számoltak. Elhagyjuk a fecskéfészkekkel teli tornyot, és elindulunk egy másik torony felé, ahol gyöngybaglyok és vörös vércsék számára kihelyezett költőládákat láthattunk. Előtte viszont megállunk a buckow-i Természetvédelmi Központban, ahol a remekbe szabott diorámákat csodáljuk meg.

Tűzokok megfigyelőtoronyból, a természetvédelmi terület szélén. Havelland Luch, Németország

A Brandenburgi Szövetségi Madárvédelmi Központ látogatóközpontja, Németország. Torsten Langgemach a német tűzokvédelmi tapasztalatokról mesél

– Magyarország –

Hosszú és lélekölő volt a Németországból Kiskunságig vezető út! Pénteken Lóránt Miklóssal, a Kiskunság Nemzeti Park természetvédelmi területfelügyelőjével találkoztunk. Miklós bemutatta nekünk a túzok élőhelyét: a régió sajátosságaival – legelőkkal, kaszálókkal, mezőgazdasági kultúrákkal – tarkított sztyeppét, amely a régi mocsaras területek vízének szabályozása nyomán jött létre. Itt található a Kárpát-medence egyik legnagyobb túzokállománya. Miklós komoly hangnemben osztotta meg velünk azt, hogy „ha csökkentjük a halandóságot és növeljük a költési sikert, biztosítani tudjuk egy népességállomány növekedését”. A túzokokra nézve a legnagyobb veszélyt a közepesfeszültségű légvezetékek jelentik. Ezek föld alá helyezése az uniós finanszírozású LIFE programok segítségével valósult meg. Mindannyian elámul-

tunk, amikor Miklós elmesélte, hogyan kötelezte el magát két áramszolgáltató arra, hogy egyenként 36, ill. 60 km-es szakaszon saját költségén végezze el a földmunkálatokat. A gazdálkodókkal való együttműködés szintén sokat fejlődött. Az agrár-környezetgazdálkodási program a 4. ciklusnál tart, a túzokok számára ideális közeget teremt, a gazdálkodók munkáját pedig elősegíti. Miközben a túzokok által fészkelésre használt területeket figyeltük, Miklós elmesélte, hogy 2018-ban négy fiókat láttak el műholdas nyomkövetővel, és meglepetéssel tapasztalták, hogy a hat hétnél nagyobb fiókák (amik már tudnak repülni), nem hagyják el a magas füves területeket, ahol az anyamadarak fészkeltek. „Nem szeretnek repülni” – tette hozzá viccesen. Találkozásunk egy felújítás előtt álló látogatóközpont udvarán ért véget, amely a természeti értékeknek otthont adó nemzeti parkra kíváncsi turistákat fogadja.

Összesen 3299 km-t tettünk meg, három projekthelyszínt látogattunk meg, és hozzávetőlegesen 250 túzokot láttunk. A tanulmányút hosszú, de hasznos utazás volt. Függetlenül attól, hogy először vagy sokadjára láttunk túzokot, képet kaptunk a szabad szemmel nem látható, de a védelmi intézkedések végrehajtásához nélkülözhetetlen munka mennyiségéről is. Ez a projekt nagy előrelépést jelent számunkra a Nagyszalonta környéki túzokállomány megőrzéséhez vezető úton, a Nagyszalontai Önkormányzattal kötött együttműködés pedig legalább annyira nagy szám, mint Sam Smith és Calvin Harris új slágere.

„Milvus Csoport” Egyesület, 2018. október 25.

A közeljövőben itt kerül kialakításra egy új látogatóközpont.
Kiskunsági Nemzeti Park, Magyarország

A túzokélőhelyeket mutatja be Lóránt Miklós. Kiskunsági Nemzeti Park, Magyarország

Békéscsaba mint natúrparhi település

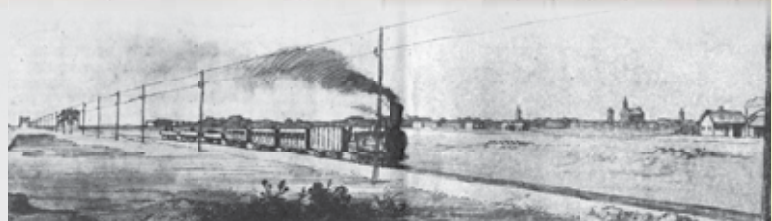
A fejlődés 300 évnyi krónikája

Haan Lajos, a neves evangélikus lelkész és történész így idézi fel gyermekora Békéscsabáját, a települést a kezdetektől a 19. század harmadik harmadáig bemutató *Békés-csaba* című örökbecsű helytörténeti munkájában:

„Az én gyermek koromban, ha tavasszal a’ toronyról lenéztünk, nem láttunk egyebet Csaba körül, mint végtelen tengernyi vizet, melly a’ gátakat, utakat annyira elborította, hogy a’ megyei urak is Gyulára a’ gyűlésekre csolnakokon jártak be. Ezen vizek millió és millió békák kuruttyolásától hangzottak vissza esténként mértföldnyi távolságban.”

Ha valaki az akkor élők közül megpillanthatná a „mi” Békéscsabánkat is, bizonyára hitetlenkedve szemlélné a 19. század első felétől eltelt bő másfél évszázad alatti változásokat. Egyedül azonban a ma emberének adatik meg, hogy az időben „visszakíváncsiskodva” megérthes-

Rajz a 19. századi Békéscsabáról a vasút felől, Haan Lajos *Békés-csaba* helytörténeti könyvében

se: a település mai valóságát tulajdonképpen az elmúlt 300 esztendő krónikája adja, abból is legszerveesebben az utóbbi 150–200 év. Elgondolkodtató, hogy a város országosan és egyes vonatkozásokban európai mércével is jelentős épített, kulturális, hagyományápoló, szellemi és furcsa módon természeti öröksége is tulajdonképpen ennek a társadalomfejlődés szempontjából röpké időszaknak a terméke.

Z.A. Békéscsaba, 1866. festménye a Békéscsabai Városvédő és Városszépítő Egyesület által kiadott Jároli József: *Békéscsaba rövid története a kezdetektől napjainkig* című könyv borítóján

Békéscsaba napjainkban

Ennek okán érdemes felidézni Békéscsaba történetének azon legfontosabb sarokpontjait, amelyek közrejátszottak abban, hogy a város mint natúrparki település ennyire komplex értékűvel rendelkező modern és élhető várossá fejlődjék.

Évszázadokkal ezelőtt a vidék – ahogy az a Haan-féle leírásban is szerepel – az őstermeszteté volt. A Körösök által bőven öntözött, de állandóan és egészében sohasem vízjárta „csabai” területnek évezredek óta lakott voltát régészeti kutatások bizonyítják, amik igazolják, hogy az ember mindig szívesen üttött tanyát ezen a tájon. A város leírt nevével, a *Chaba* (Csaba) alakkal először az 1332. évi pápai tizedjegyzékben találkozhatunk, de a települést és lakóit számtalanszor elpusztító és szétszóró vérzivataros évszázadok viharai miatt a középkor „Csabáiból” semmilyen közvetlenül látható nyom nem maradt ránk.

Mindezen „emléktelen” időknek fordulópontját jelentette a 18. század eleje, ahonnan tulajdonképpen a ma Békéscsabájának megszületését datáljuk. A török korban szétzilált, majd kuruc időköt túlélte, állami közigazgatás nélküli szórvány magyar lakosság ekkoriban településnek aligha nevezhető közegeben élt. A békeidők beköszöntével a gyéren lakott, termékeny földjéről messze híres rónaság a nehezen művelhető felvidéki területekről csábítani kezdte a lakosságot. A csabai maradványnép jobbára pásztorokká váló családjaiknak földbe vájt házait egy 1718-ban érkezett népesebb szlovák csoport vásárolta fel, így ezt az évszámot tekintjük a mai Békéscsaba újjászületésének kezdeti dátumaként.

Az 1723. május 3-án kiállított királyi adománylevel Harruckern János György felső-ausztriai nagybirtokosnak adományozta a gyulai uradalmat, benne Csaba falut is. Ezzel kezdetét vette az a tudatos betelepítési folyamat, amely immár evangélikus szlovák családok tömegeit csábította a jobb élet reményében Csabára, és amely tulajdonképpen évszázadokra kijelölte a település rendkívül termékeny értékeremtő útját.

Az először paticsfalú, majd vályog, később téglafalazatú kistemplom, mint a növekvő közösség vallási-szellemi központja köré egyre több egyszerű vesszőfonatos, később pedig módos podsztyenás ház épült, a tanyák körüli művelt földek a határba mind jobban szertekúsztak.

A mélyen vallásos, de alapvetően pallérozatlan embertömeget – amelynek létszáma a 19. század közepére a 20.000 lelket is meghaladta – „megregulázni” azonban nem volt egyszerű feladat. Az 1744-ben lelkésszé választott id. Tessedik Sámuel (1710–1749) idejében is még zúgó, forrongó méhkashoz hasonlított Csaba népe. Beszédességé mindenek, hogy az egyébként igen szigorú – de annál szükségesebb – Tessedik-féle rendelkezések között ott találjuk azt a ma-

Haan Lajos

napság bizonyára furcsán hangzó passzust, amely elrendeli, hogy esketés idején zene, lövöldözés ne legyen a templomnál.

Ebben a sokszor bizonyára reménytelennek látszó „népmívelő” feladatban a mindenkori lelkészeknek rendkívüli módon meghatározó szerep jutott. Áldozatos munkájuk nem csupán a szószéken, hanem az iskolákban és a hivatalokban is termékenyen öntözte azt a szellemi tőkét, ami Békéscsabát mára natúrparki minősítéssel rendelkező településsé érlelte.

Ennek a 300 esztendőnek rendkívüli nehézségeken keresztülható törekvéseit és eredményeit csak

akkor érthetjük és értékelhetjük igazán, ha képzeletünkben megidézzük a csendes csabai utcák egykor oly természetes szlovák anyanyelvű beszédét, amely csak napjainkban halkul el végérvényesen.

A békéscsabai Szlovák Tájház előtornác, podsztyenás épülete

Az 1777-ben elkészült Élővíz-csatorna Békéscsaba zöld folyosója (háttérben az István malom)

Az újratelepült Békéscsaba fejlődésének legfontosabb mérföldkövei

- 1718** – Az első népesebb szlovák csoport megjelenése a hajdani Csaba falu területén.
- 1745** – Az első téglából készült, ma is álló templom felépítése (evangélikus kistemplom).
- 1772–1777** – A falut a Fehér-Körösrel összekapcsoló 14 km hosszú Körös-kanális (ma Élővíz-csatorna) közmunkával történő kiásása.
- 1824** – Az evangélikus nagytemplom felszentelése, amely Közép-Európa legnagyobb evangélikus templomaként azóta is Békéscsaba szimbóluma.
- 1840** – Csaba vásártartási jogot, mezővárosi rangot kap.
- 1845** – A város földesuraival megkötött önkéntes jobbágyi örökváltás.
- 1850**-től – A növénytermesztés (elsősorban kukorica, búza) és a húsfeldolgozás mind meghatározóbb gazdasági növekménnyé válása.
- 1852–1858** – A gyermek Munkácsy Mihály (a később világhírűvé vált festőművész) asztalosinasévei Békéscsabán.
- 1858** – Csabára befut az első vonat.
- 1860** – A Sétakert vagy az akkori köznyelvben „mulató erdőcske” megnyitása (ma Széchenyi liget)
- 1864** – Betegeket fogad a csabai kórház.
- 1868**-tól – Létrejönnek Békéscsaba legpatinásabb épületegyüttese (Fiume Szálló, Andrassy úti bérház, Jókai Színház, Városháza, Gőzmalom (ma István malom).
- 1869** – Stark Adolf kereskedő csemegeszőlő-telepet létesít Békéscsabán, és mint későbbi szőlész-borász kinemesíti a világhírű csabagyöngye szőlőfaját.
- 1879** – Az első színelőadás a „Vigardában” azaz a mai Jókai Színházban.
- 1885** – Megalakul a Békés-Csabai Ipartestület, és az első artézi kútból víz fakad a Templom téren.
- 1888** – A nagy árvíz.
- 1889** – A Körgát építésének befejezése.
- 1894** – Megindul a telefonhálózat kiépítése, és megalapítják az Alföldi Első Gazdasági Vasutat (keskeny nyomtávú kisvasút).
- 1899** – Az első állami elemi iskola megkezdte működését.
- 1904** – Áramot szolgáltat a Városi Villamosmű.
- 1907–1910** – Felépül Békéscsaba másik egyházi épületszimbóluma, a kéttornyú katolikus templom.
- 1908** – Felépül a Bohn Mihály és Társai Gőztéglagyár.
- 1914** – Megépül a Közművelődés Háza a mai Munkácsy Mihály Múzeum.
- 1918** – A település elnyeri a rendezett tanácsú városi jogállást.
- 1920**-as évek – A Járásbíróság, a Posta, az Árpád fürdő, több bank és iskola felépülése.
- 1950** – Békéscsaba megyeszékhellyé válik.
- 1952** – A megyei könyvtár megalapítása.
- 1969** – Felavatják a Kulich Gyula Ifjúsági és Úttörőházat (egykori „Ifiház”).
- 1986** – Tanítóképző főiskola kezdi meg működését a városban.
- 1997** – Az első Csabai Kolbászfesztivál.
- 2001** – A Szlovák Köztársaság főkonzulátust nyit a városban.
- 2013** – Az „Ifiház” és Stark Adolf egykori lakóháza helyén megépül a Csabagyöngye Kulturális Központ.
- 2018** – Az újratelepítés 300. évfordulója

(Forrás: A Békéscsaba Megyei Jogú Város Önkormányzata által összeállított *Az újratelepítés 300. évfordulója* című kiadvány)

A MA BÉKÉSCSABÁJÁRÓL Szarvas Péter polgármester

A Körösök völgye egy olyan térség, amelyet sokszínű természeti és kulturális értékei is megkülönböztetnek más tájegységektől. Városunk a térség gazdasági és szellemi középpontja. Büszkék lehetünk arra, hogy a megyei jogú városok között az egyik legtöbb zöldövezettel rendelkező településen élhetünk.

Városvezetőként fontosnak tartom gazdag természeti, történelmi, kulturális és gasztronómiai öröksé-

günk ápolását és oltalmát. Békéscsaba bővelkedik a lakói számára jelentős fákból (Cimborafa, Bandikafa) és fasorokban (Lencsési úti két évszázados tölgyfasor), melyek védelmére nagy hangsúlyt fektetnek. A Széchenyi liget és az Élővíz-csatorna parti sávja, mint természetvédelmi oltalom alatt álló területek, kiemelt gondoskodásban részesülnek. Békéscsaba lakosai 1777-ben hozták létre a várost keresztüljelző Élővíz-csatornát. A csatorna békéscsabai szakaszának két parti sávja az élőhelyi és kultúrtörténelmi értéke miatt 1989-ben került természetvédelmi oltalom alá. Itt, a Fehér-Körös folyótól induló, s a Kettős-Körösbe torkolló csatorna partján húzódik a hangulatos szoborsétány, melynek alkotásai a városhoz kötődő híres személyek emlékét őrzik. Békéscsaba egyik leghangulatosabb része az Élővíz-csatorna partján elterülő liget, melyet 1865-ben Sztraka Ernő városi mérnök tervei alapján kezdtek el parkosítani. A terebélyes fák

övezte ligeti sétányok, a jó levegő és a madarak derűs csivitelése miatt is üdítő színtertéjé várossá vártunknak.

Békéscsaba belvárosát patinás épületek sokasága díszíti – Jókai Színház

A Csabagyöngye Kulturális Központ a közelmúlt egyik fontos mérföldkővét adta a város fejlődésében

Munkácsy Mihály és Stark Adolf „hasonmásai” a Csabagyöngye Kulturális Központ épülete előtt, Stark hajdani háza helyén

Mindannyiunk érdeke, hogy környezetünk folyamatosan épüljön és szépüljön. Ezért is nagy öröm számomra, hogy a Széchenyi ligetben a Modern Városok Program keretében újabb fejlesztések valósultak meg, melyeknek köszönhetően a csabaiak kedvenc pihenőhelye újból elfoglalta méltó helyét a város életében.

A város, természeti értékei mellett, épített és kulturális kincsekben is bővelkedik. Templomaink a város szerves építészeti emlékeit alkotják, közülük kiemelkedik Kelet-Közép-Európa legnagyobb evangélikus temploma, melyet 1824-ben szenteltek fel. Békéscsaba arculatának meghatározó részét képezi az evangélikus kistemplom és a római katolikus plébániatemplom, mely a magyar téglagótika egyik legjelentősebb építménye. Békéscsaba legszebb műemléképületei közé tartozik a 19. században emelt Fiume Hotel, a Jókai Színház vagy a városháza, amelynek homlokzatát Ybl Miklós tervezte.

Városunk sokszínű kulturális palettáján mindenki megtalálja a számára legideálisabb kikapcsolódást. Békéscsaba legjelesebb lakója Munkácsy Mihály volt. Itt található a világ legnagyobb Munkácsy-gyűjteménye. A festőgéniusz kilenc eredeti festménye látható az 1914-ben épült Munkácsy Mihály Múzeumban. A Munkácsy Mihály örökségét ápoló városfejlesztési beruházások célja egy egységes, karakteres, a város mindennapjait gazdagító kulturális negyed létrehozása, amely erősíti a csabai identitást, és több látogatót vonz városunkba.

Városunk rengeteg kulturális, építészeti, gasztronómiai és a turizmus szempontjából is meghatározó kin-

Főtéri részlet a Városházával

Hangulatkép a Csabai Kolbászfesztiválról

cset rejt. A környék látnivalói, a táj szépsége gyalogos- és kerékpáróstúrával fedezhető fel igazán. A Körösök Magyarország egyik legtisztább vizű folyói, a partokon kiépített strandok, horgászhelyek várják a vizek szerelmeseit.

Békéscsaba turisztikai attrakcióinak kínálata a Modern Városok Program és a Települési Operatív Program keretében megvalósuló fejlesztéseknek köszönhetően napról napra gazdagodik. Folyamatosan fejlődik városunk bicikliút-infrastruktúrája, újjászületett a Széchenyi liget és a Gőzmalom tér, épül a Munkácsy-negyed, az Élővíz-csatorna megújult belvárosi partját pedig már birtokba is vehették a csabaiak és a városba érkező vendégek.

A Körösök völgye települései ezernyi szállal kötődnek egymáshoz. A Körösök, az Élővíz-csatorna összekötnek bennünket, és az a közös cél, hogy megóvjuk természeti és kulturális örökségünket a következő generációk számára is. Jó úton járunk a határ román és magyar oldalán egyaránt. Partnertelepüléseinkkel összefogva tovább erősítjük a térség turisztikai kínálatát, és felhívjuk településeink lakóinak figyelmét természeti értékeink védelmének fontosságára, valamint környezetünk megbecsülésére és szeretetére.

Fotók:
Körösök Völgye Natúrpark
Egyesület,
Tószögi György

Gyula

mint natúrparhi település

Küzdelem és helytállás az évszázadok viharaiban

Fotó: Gyulai Turisztikai Nonprofit Kft.

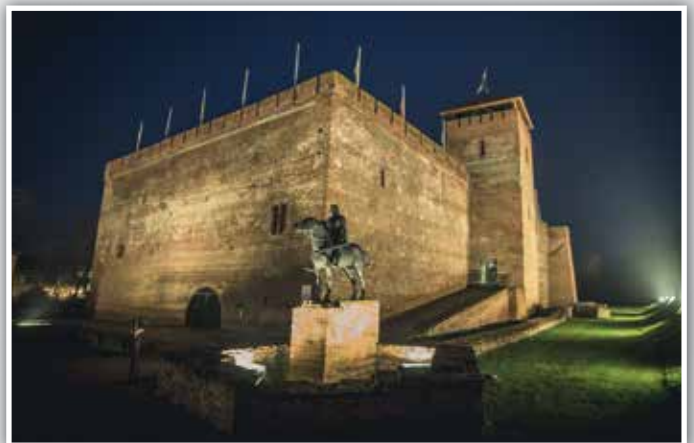
Evlia Cselebi török világutazó magyarországi útleírásai (1664–1666) így mutatják be Gyula városát: „A Körös folyó mocsarában, a Szaharához hasonló sík helyen fekszik e nagy vár, körülvéve mocsarakkal, posványokkal és nádasokkal. [...] Minden háznak erkélye és zárt kertje a folyó partján van s mindenki a maga házából halászik a különféle halakra. [...] Különös látvány az, hogy egyik házból a másikba, egyik kertből a másik kertbe, a malomba, barátjának vagy ismerősének látogatására mindenki csónakon megy.”

Már ennyiből is kitűnik, hogy a natúrparhi települések sorában Gyula a régmúltban is sajátosan egyedi hely lehetett. A Körös-vidéki tájat évezredek keresztül uráló vízhez fűződő szoros kapcsolata, illetve a ma is látható és „érintható” középkori történelme már évszázadokkal ezelőtt kijelölték számára azt az utat, amelynek bejárása a rendkívüli küzdelmek és helytállás példaértékű krónikája lett.

Zündt Mátyás 1566-ban készített metszete

Az 1332-ben már Gyula néven ismert települést a korabeli „idegenforgalom” hamar vásártartási joggal bíró csomóponttá érlelte közvetlen erdélyi kapcsolata révén. Zsigmond királyunk 1403-ban Maróti János macsói bánnak adományozta, aki a mocsaras területen várépítésébe kezdett, szó szerint letéve ezzel a nemzetsorsot formáló történelmi alapokat is.

Gyula életében a vár mindig is központi szerepet játszott
Fotó: Incze László

A Maróti család kihalásával Mátyás király 1482-ben fiának, Corvin Jánosnak ajándékozta az uradalmat, aki 1484-ben főispáni, alispáni és szolgabírói tisztséget adott Gyulának, ezzel a település közel 500 évre elnyerte az uradalom – később a megye – székhelyének rangját.

A 16. század első felében fénykorát élte a középkori Gyula. A folyamatos átépítések következtében mindinkább hadászati célokra erősített végvára, háromezer fő lakosa, számos mesterségben jártas kézműves-iparos, kereskedője és jelentős „idegenforgalmi” vonzereje volt.

Bár az országban folyton dúló belviszály miatt ekkoriban több várúr kezén is megfordult a gótikus síkvidéki téglakerék, Gyula fejlődésére csak a török jelenthetett komoly veszélyt. Az oszmán sereg 1551-ben elérte a Maros vonalát. Az előrehaladását gátló gyulai vár szerepe felértékelődött, ahová Ferdinánd király 1560 decemberében Szigetvár korábbi kapitányát, Kerecsényi Lászlót nevezte ki kapitánynak. Kerecsényi tudván a Gyulára váró sort, azonnal hozzálátott a város és a vár átépítéséhez, olykor 3000 embert is dolgoztatva a sáncokon.

1566. július 2-án következett be az elkerülhetetlen. Pertev pasa 30.000 főnyi serege körülvette a várat, amelyel alig több mint 2000 várvédő nézett farkasszemet. Az elkövetkezendő 63 nap története a török elleni leghosszabb, egyik legelkeseredettebb és egyik leghősiesebb véd harcunk krónikája, amely az utókor minden emberének, de alighanem leginkább egy gyulainak jelenti a küzdeni tudás és akarárs sohasem feledhető példáját.

Végvári harcokat ma már csak hagyományőrzésből vívnak Gyulán

Fotó: Pénzes Sándor

Az alkuszegéssel bevett vár 129 évnyi török uralma alatt szinte teljesen elnéptelenedett a gyulai vidék is.

Az 1720-ban Harruckern János György felső-ausztriai nagybirtokosnak adományozott uradalomban is csak a betelepítések hatására szerveződhetett újjá az élet. A visszatérő magyar családok mellé németek érkeztek a Saar-vidékről és Baden-Württembergből, valamint a városban megélhetést kereső román családok közül is mind többen telepedtek meg Gyulán, máig hatóan meghatározva a település nemzetiségi összetételét. Harruckern pedig itt Gyulán, a várral „szemközt” építette föl impozáns

főúri rezidenciáját, mint a kastélykorszak első Békés megyei kastélyát, amely később a Wenckheim, majd az Almásy család tulajdonába került. A vásártartási jog megszerzésével Gyula így ismét az Alföld és a hegyvidék cserekereskedelmének központjává vált, vásárait Közép-Európa szerte számon tartották.

A gyorsan fejlődő település azonban nem maradt kihívások nélkül. 1782–1882 között hét tűzvész pusztította, az 1801. évben csaknem az egész város hamuvá lett. De a víz sem bánt különül Gyulával – a városon ágakra szakadva átfolyó Fehér-Körös áradásaival rendre meggyült a gyulaiak baja. Az 1855-ben lezúduló hegyvidéki ár minden addiginál nagyobb rombolást végzett, az épületek 80%-át téve lakhatatlanná. A látványtól megrendült Albert főherceg kijelentette: „Ennek többé nem szabad megtörténnie, mert Gyula végleg megszűnik lakóvárossá lenni”. Az akkoriban már javában zajló folyószabályozások lendületét kihasználva a monarchia akkori legnagyobb „projektjeként” Gyulától Békésig új medret ástak a Körösnek, ami örökre felszabadította a várost a víz rabigájából, a város „újkorának” további lendületet adva.

Gyula egykori folyóárait ábrázoló korabeli térkép

A történelem csapásait azonban nem kerülhette el Gyula. Kevesen tudják, hogy az 1848–49-es szabadságharc utolsó mozzanataként a sarkadi gyűjtőtáborból járványveszély miatt Gyulára áthelyezett „világosi” magyar sereg tisztjei (az aradi vértanúk közül tízen) csak itt, a vár és a kastély közötti területen kerültek lefegyverzésre. Knezich Károly szekérkerék alá töretett és így átnyújtott kardja a szomorú esemény gyulai várban őrzött hazafias szimbóluma azóta is.

Trianon már nem csak lelki vonatkozásban, hanem gazdaságilag is megrendítő erővel bírt, határszéli településsé téve a gazdasági, polgári értelemben addig központi, Erkel Ferenc szülőhelyeként szellemében is nagyra becsült Gyulát. A traumát még ki sem heverő várost 1950-ben megfosztották megyeszékhelyi rangjától – Békéscsabának adva azt –, ami pedig a nehezen gyógyuló gyulai önérzet számára vált súlyos csapássá.

Gyula idegenforgalmi jelentősége mindig is meghatározó volt
Fotó: Incze László

Patinás épületek és híres szülöttek emlékei idézik a polgári Gyulát
Fotó: Incze László

A mai Gyuláról – Görgényi Ernő polgármester

A natúrparki értékek hagyományosan nagy tiszteletnek örvendenek Gyulán, hiszen a település épített kulturális örökségei és a természeti kincsei egyaránt jelentősek. Mi, gyulaiak, elsősorban ezeknek az értékeknek megőrzésére, megújítására, bővítésére és méltó módon történő továbbadására törekszünk nemzedékek óta, de fontosnak tartjuk azt is, hogy más települések értéktárával összhangban, közös partnerségben képviseljük a Körösök völgyét, mint egységes tájértékünket.

A turizmust tekintve is az együttműködés hívei vagyunk, hiszen az idegenforgalmat illetően egyre inkább bebizonyosodik, hogy ami nekünk jó, az a másik félnek is jó. Gyulának fontos, hogy minden településnek meglegyen a saját egyedi turisztikai attrakciói, mert a hozzánk érkezők igényeihez így bővebb kínálatot tudunk rendelni. Ez azonban fordítva is igaz. A Körös-vidék legjelentősebb szállásadójaként Gyula az egész térség idegenforgalmi lendületét generálja, az éves szinten 600 ezer fürdőlátogató és a több mint 500 ezer vendégéjszaka a 31 ezres lélekszámú település esetében óriási teljesítmény.

Az elmúlt években Gyula a belföldi turizmusra mint a számára biztonságosabb idegenforgalmi alapra építkezett elsősorban. A maximumot közelítő belföldi volumen elérésével azonban eljött az ideje a következő stratégiai cél kijelölésének. Szeretnénk Gyulát mint nemzetközi turisztikai desztinációt megerősíteni. Ennek érdekében szükségessé vált egy határon túlra is átnyúló turisztikai koncepció. Ez esetünkben kézenfekvő módon Romániát jelenti elsősorban, földrajzi, nemzetpolitikai és társadalmi kapcsolataink okán is. Az ott folytatott tudatos marketingkampánynak köszönhetően egyre több erdélyi magyar és román vendéget fogadhatunk városunkban, mind gyakoribb visszatérőként is. Természetesen a többi

Nehéz évtizedek következtek. A húsipar, a kézművesség, a gyümölcsstermesztés adott ugyan némi jövőképet, de az egykor virágzó település csendes apátiába süllyedt. A termálvíz feltárása és a régóta funkciótlan gyulai vár azonban – mint korai turisztikai attrakciók – egyre inkább vendégcsalogatóvá vált. A Várfürdő, a vármúzeum és a Várszínház fejlesztései olyan új utat kezdtek mutatni Gyulának, amely által a város, oly sokszori talpra állás után ismét erőre kaphatott.

Gyula történetében a „vendég” szó – múltban betöltött szerepe okán – sosem volt ismeretlen kifejezés. Ez pedig a mind erőteljesebb turisztikai volumenben szerencsecsilagnak bizonyult. Az utóbbi két évtizedben ennek égisze alatt a település példás lakossági és városvezetési szerepvállalással, ismételten hősiessé összefogással, újra Közép-Európa híres idegenforgalmi csomópontjává alakult. Múltjának és jelenének minden darabkáját csillogó kincsként gondozva hozta létre azt a páratlan értéksorozatot, amely mára a natúrparki települések egyik legfőbb bástyájává is tehető.

Nyáresti hangulat a belvárosban napjainkban
Fotó: Gyulai Turisztikai Nonprofit Kft.

Erkel Ferenc

A Várfürdő az egyik legkorábbi, ma is meghatározó turisztikai vonzereje Gyulának
Fotók: Várfürdő

A település vendégeit az év minden szakában élmények sokasága várja
Fotó: Incze László

Ha a naturparki értékek turisztikai vonatkozásait vesszük alapul, joggal lehetünk büszkéek, hiszen a fenntartható városfejlesztés kulcskifejezés Gyulán. Az elmúlt években az épített örökség tárgykörébe tartozó, meghatározó városképi jelentőségű és kiemelt műemléki épületek újjultak meg, illetőleg kaptak új funkciót településünkön, közöttük az egykori Vigadó épülete, a Kohán Képtár – mint a megyei múzeumok első épülete –, és korábbi fejlesztését tekintve a gyulai vár is.

Nemcsak hagyományos múzeumi tárlatok, hanem interaktív látogatóterek is várják a Gyulára látogatókat – Fotó: Incze László

Természetesen mindennek koronáját az Almásy-kastély jelenti, amelynek felújítása az utóbbi évek legnagyobb sikertörténete abból a szempontból is, hogy – a várhoz hasonlóan – az önkormányzattól pénzügyileg függetlenné, az önfenntartóvá tudott válni. Mindaz, amit zaklatott történelmében Gyula saját vérén és verejtékén megtanult a fennmaradás és fenntarthatóság létfontosságáról, annak szellemisége a kastély felújításban jól visszatükröződik. A kiemelkedően magas látogatószám és az eredendően ma is a legközvetlenebb személyes elégedettségi mércét jelentő vendégkönyvi visszaigazolások, illetve a nemzetközi szintű szakmai elismertség – amely már nem múzeumként, hanem interaktív látogatóterként értelmezi vállalkozásunk eredményét – újabb példaként tanúskodnak arról, hogy Gyula jól gazdálkodik az őseitől kapott, de unokáinak majdán továbbadandó történelmi-kulturális gazdagságával.

Az Almásy-kastély
Fotó: Incze László

A természeti értékeket illetően szintén szerénytelen-ség nélkül állítható, hogy mintaértékű az a törekvés, amit a gyulaiak már hosszú ideje – különösen az elmúlt évtizedben – a város természeti területeinek, hangsúlyosan a 19. században létesült történeti

Az egykor pusztító árvizeket okozó Fehér-Körös (Élővíz-csatorna) ma megbecsült zöld környezeti elemként tartozik a patinás városképhez
Fotó: Gyulai Turisztikai Nonprofit Kft.

parkok rehabilitációjának érdekében felvállalnak (Göndöcskert, Almásy-kastély parkja, Szent Miklós park, Csigakert). Példájuk jó gyakorlat arra vonatkozóan, hogy zöld kincseinket – tiszteletben tartásuk mellett – hogyan lehet az emberi kultúrkörnyezet mai kívánalmaihoz adaptálni.

Szintén Gyula természeti értékeit jelentik a település közigazgatási területéhez tartozó folyók és erdőterületek. Itt elsősorban a Fehér- és Fekete-Körösökre kell gondolni, illetve a városon keresztül folyó ó-fehér-körösi ágként az Élővíz-csatornára, valamint a mályvádi erdőterületekre. Ezek ugyan országosan nem elsődleges térségei az aktív és ökoturizmusnak, de naturparki minőségük miatt kétségtelenül jelentős, máig kiaknázatlan természetturisztikai elemek.

A 2019-ben megvalósuló városerdei kerékpárút megépítése ezen a téren jelentős előrelépésnek számít. Egy régi gyulai elképzelés válik valósággá általa, biztonságosabb forgalmi körülmények között lesz bejárható kerékpáron a térség folyók és erdők övezte természeti környezete, a Gyula, Városerdő, Mályvád, Dénesmajor, Gyulavári útvonalon. Természetesen az eddig preferált fejlesztési irányok sem szorulnak háttérbe, ezek a Szent Miklós park és az Almásy-kastély befejező fejlesztését érintik a következő években.

Mindennek további lökést adhat, ha a jövőben a közép-békési térséget (Gyula–Békéscsaba–Békés) kiemelt turisztikai fejlesztési területté nyilvánítják. Városunk ennek az újabb nagy mérföldkövet jelentő kihívásnak igyekszik majd úgy megfelelni, hogy saját és partnerségben megvalósuló célkitűzéseiben továbbra is a naturparki értékek elkötelezett őrzője, teremtője és fenntartója maradjon.

Gyula látképe madártávlatból

FOTÓGALÉRIA

Bemutatkozik: **SIMON FERENC**

Járj nyitott szemmel!

Régóta fordulok érdeklődve a fotózás felé, de csak pár éve kezdtem komolyabban foglalkozni vele. Szerencsésnek érzem magam, hogy éppen ekkoriban ismerkedtem meg a Márvány Fotóműhely nagy „öregjeivel”, akik önzetlen segítségükkel azóta is „egyengetik” fotós szárnypróbálgatásaimat. Nemcsak technikai tudásomat próbálják fejleszteni, hanem tapasztalataik révén megmutatják, miként próbáljak egyedül lenni, hogyan lássak és láttassak másként, megteremtve ezzel saját stílusomat.

Annyi már bizonyosan kiderült vérmérsékletemről, hogy nem vagyok egy stúdióban ülő, fényekkel és árnyékokkal mesterséges témákat előállító fotós. A munkámból kifolyólag állandóan megyek és úton vagyok, ezért inkább – ha kell kúszva-mászva – a mindennapok pillanatait szeretem elkapni, megörö-

kíteni. Kedvenc témáim tájkép- és természeti jellegűek: erdők, folyók, a bennük fellelhető növény- és állatvilág, lehet ez egy rovar, egy virág, a hajnali köd vagy akár egy madárka érdekes rebbenése egy jól elkapott pillanatban.

Nagy kihívás számomra megmutatni olyan témákat, melyek bár előttünk hevernek, körülvesznek bennünket, mégsem figyelünk fel rájuk rohanó mindennapjainkban. Mindennek felfedezése és pillanatként történő megörökítése szakít ki engem a sokszor mechanikussá, olykor talán elfásulttá váló valóságból.

Szeretném, ha a képeim előtt megállva az emberek is kicsit elgondolkodnának és kikapcsolnák magukat a hétköznapi látásmódból. Rájönnének, hogy mennyi minden láthatatlan számunkra abból, ami valójában látható.

42 / 1 • Szerzőportré – Fotózással egybekötött gombatúrán a Béli-hegységben (Fotó: Tószögi György)

43 / 1 • „Suhanás” közben lekapott szürke gém a téli Élővíz-csatorna felett Békéscsabán

43 / 2 • Egy ijedt sün Békéscsaba határában az Öntözött-réten

44 / 1 • Ez a Béli-hegységben bimbózó kakasmandikó egy csodás kora tavaszi kirándulás „gyümölcse”

45 / 1 • Tavaszi hérics fotóstúra eredménye a Kígyósi-pusztáról (köszönet érte Boldog Gusztáv természetvédelmi szakembernek és helyi „idegenvezetőnek”)

45 / 2 • Nem esőerdő, hanem „csak” egy békéscsabai salátaboglárka-kompozíció

46 / 1 • Vendégek a lakótelepi itatón 1. – lódarázs

46 / 2 • Vendégek a lakótelepi itatón 2. – meggyvágó

47 / 1 • Meglesett dámbika a Mályvádi-erdőben

48 / 1 • Tenkei pihenő a Határtalan Vándortúrán a „Róka kocsmá” kerthelyiségében

49 / 1 • Csillagjárás Gyanta településnél a Fekete-Körös fénékgátja felett

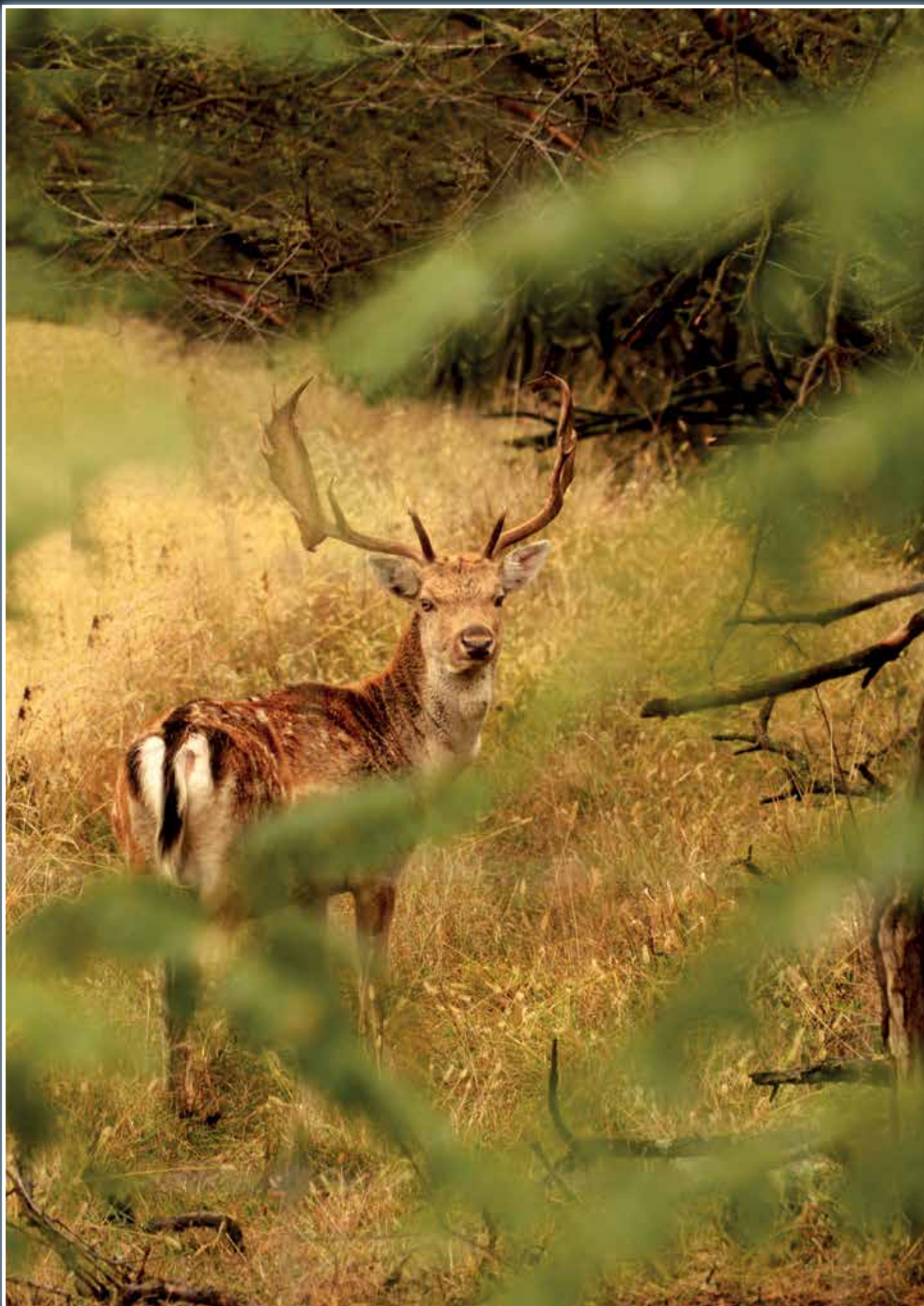
49 / 2 • Felhőjárás telihold fényében Belényesújlaknál a Fekete-Körös völgyében

Cserhát Natúrpark

„Éltető és élhető vidék”

Nógrád megye közepén, a Cserhát szelíd dombjai között található egy különleges szépségű, természeti értékekben, történelmi emlékekben és néprajzi örökségben gazdag aprófalvas vidék. A palóc gyökerek, a közös történelmi múlt és a hasonló társadalmi, gazdasági körülmények viszonylag egyvetű térséggé formálták.

Ennek az egységes kultúrtájnak natúrparki keretek közt történő megóvására 2009. október 22-én Hollókőn megalakult a Cserhát Natúrpark.

Kiterjedése több mint 38 ezer hektár, és 22 települést foglal magába, ezek: Alsótold, Becske, Bér, Bokor, Buják, Cserháthaláp, Cserhátsurány, Cserhátszentiván, Ecseg, Felsőtold, Garáb, Herencsény, Hollókő, Kozárd, Kutasó, Magyarnándor, Nagylóc, Nógrádsipek, Rimóc, Szanda, Terény, Varsány. A lakosság létszáma alig több mint 15 ezer fő.

A Cserhát Nógrád megye meghatározó tájegysége. A földrajzi tájbeosztás szerint a Központi- és az Északi-Cserhát területén találjuk ezt a mozgalmas, üledékes kőzettekkel fedett dombvidéki tájat, melyből vulkáni képződmények emelkednek ki,

Cserhátsurány

kissé meghaladva a középhegységi magasságát.

A natúrpark talán legfontosabb földtani értékét a Bér községtől nyugatra magasló Nagy-hegy homorúan hajlott, majdnem fekvő (70 fokos dőlésű), ívelt, 10 méter hosszú andezitoszlopai adják, melyek világszinten is tudományos ritkaságnak számítanak. Az oszlopok mellett látható a Cserhát legszebb kifejlődésű, jégkorszakban keletkezett kőtengere.

A natúrpark területén a természetközeli tájhasználati formák uralkodnak (erdő, gyeperő, vizes terület, összesen 70%), a szántó hasznosítású terület 30% alatti. Számottevő rét- és legelőgazdálkodás folyik, a hagyományos szőlő- és gyümölcsstermesztés maradványait is megtalálhatjuk még. Felméréseink szerint meglepően sok régi gyümölcsfajta maradt meg a portákon és az egykori szőlőhegyeken.

A mozaikszerűen váltakozó erdők, szántók, legelők, rétek értékes növény- és állatfajoknak nyújtanak otthont. A terület élővilágában meghatározóak a kontinentális és mediterrán életföldrajzi hatások. Számos értékes életközösség, bennük ritka és nagy tudományos jelentőségű fajok sokasága őrződött meg ezen a tájon. A Cserhát Natúrparkban található a Kárpát-medencében bennszülött pannon gyík egyik legnagyobb populációja és a boldogasszony papucs nevű orchidea faj legnagyobb hazai állománya.

Buják, Kálvária

A natúrpark területén két országos jelentőségű védett természeti terület (a Hollókői, valamint a Kelet-cserháti Tájvédelmi Körzet), hat Natura 2000 terület, illetve kilenc helyi jelentőségű védett természeti érték található. Utóbbiak között vannak Nógrád megye legrégebben (1943-ban) védetté nyilvánított értékei, a keselyréti kocsányos tölgyek Bujákon, az Egidius-forrás és az Arethusa-forrás.

A települések (különösen az aprófalvak) fontos tulajdonsága, hogy beleilleszkednek természeti környezetükbe, a táj szerves részei. A régió gazdag népi örökséggel rendelkezik, a magyarság egyik utolsó néprajzi szigete. A völgyekben megbúvó aprófalvak a palóc népi építészet és egyházi emlékek gyöngyszemeit őrzik, lakóinak településenként eltérő viselete a legszebb magyar népviseletek sorába tartozik.

Könnyű felismerni a Palócföld falvait, mert minden településen található néhány jellegzetes, kontyolt tetős, tornácos parasztház. A legszebb és legteljesebb palóc építészeti együttes a hollókői Ófalu, amelynek 56 védett lakóépületét 1987-ben az UNESCO a világörökség részének nyilvánította. Ez volt a világon az első falu, amelyik ezt a címet megkapta. Terényben mintegy 85 helyi védettségű „füstlikas” parasztházat tartanak számon, közülük 13 egymás mellett sorakozik a Szőlősoron. Hollókő után ez a legegységesebb utcarészlet a Cserhát Natúrparkban.

Fontos tájképi értékek a középkori várak és vármokok, így Hollókő vára, Buják és Szanda várának romjai, illetve a népi szakralitás egyes tárgyi megnyilvánulásai is, mint a sok útszéli kereszt, „káponka” vagy a patakpartokon álló Nepomuki Szent János-szobrok. Gyönyörű és értékes templomokat is sok helyen láthatunk, melyek közt a dombon állók különösen látványosak (pl. Cserhátsu-

Cserhátszentiván, a Hármás-forrás felé

Herencsényi búzaszentelés

rány temploma nyolcszögletű tornyával).

A Cserhát Natúrpark területén három jellegzetes viseletcsoportot különböztethetünk meg. Az egyes viseletcsoportok közötti eltérések leginkább a női viseletben, a főkötő formájának, díszítésének, a ruha szabásának, a kendő megkötésének módjában mutathatók ki. A férfiak viseletében nincsenek jelentős táji eltérések.

A rimóci viseletcsoporthoz tartozik Rimóc mellett Hollókő, Nagylóc, Nógrádsipek és Varsány viselete, melyre a viszony-

Szandai borospincék

Magyarnándor

Nagylóc

lag rövid és sok alszoknya a jellemző. A nagylányok vasárnap akár 12–16 alszoknyát is felvettek, melyek egy részét erősen kikeményítették, a szoknyák elé pedig hímzett szakácskát kötöttek. Az újasszony gyöngyös nagyfőkötőjét az első gyerek születése után rojtos menyecskekendővel cserélték fel.

Hollókői szövőműhely

A *cserháthalápi* viseletcsoport estében is hasonló elemekből építkezik Cserháthaláp, Cserhátsurány, Herencsény, Szanda, Terény lakossága. Itt már kevesebb az alszoknya száma, és valamivel hosszabb is, mint a rimóci.

A *bujáki* viselet a 20. század elején vált el a környező települések viseletétől, egyike a legdíszesebb rövid szoknyás palóc viseleteknek, ahol nemcsak korcsoportonként, hanem alkalomhoz illoen is változik a hajviselet és a főkötő.

Ezekkel a viseletekkel ma is találkozhatunk egy-egy hagyományörző rendezvényen vagy egyházi ünnepen. Szinte minden településen találunk tájházat vagy kézműves műhelyt és hagyományörző csoportot. A viseletkészítés hagyományát ma is őrzik többek között Rimócon, Varsányban, Bujákon, és igyekeznek továbbadni a fiataloknak a népdalokkal, tánccal, szokásokkal együtt.

Húsvéti készülődés Bujákon

A natúrpark településeit több mint 200 km hosszú Zöldút hálózat köti össze, valamennyi településen részletes térkép segítik a túrázókat, de okostelefonon is követhetik az útvonalat, vagy lekérhetik az egyes települések adatait. A Cartographia Kft. funiQ alkalmazásán belül OpenStreetMap alapú térképen akár offline üzemmódban, vagyis internet nélkül is túrázhatnak a natúrparkba látogatók. Ez a *Cserhát Natúrpark* nevét viselő alkalmazás jelenleg Android és Windows Phone rendszerű telefonokra érhető el.

A túrák során néhány kilátóhelyről gyönyörködhetünk igazán a Cserhát szépségében, ilyenek például a szandai Vár-hegy, a béri Nagy-hegy, a Tepke kilátótornya vagy a Sasbérci kilátó.

Fotók: Ispán Dániel

Terény, csipkemúzeum

A CSERHÁT NATÚRPARK VONZEREJE, FONTOSABB LÁTNIVALÓI

- a világörökség részét képező hollókői Ófalu és vár
- középkori várromok: Szanda, Buják
- településenként változó népviselet és a Palóc főkötő kiállítás Rimócon
- a terényi Szőlősor népi műemlékházai
- Máriácska káponkája Szandán és a régi pincesorok
- Hunnia Csipkemúzeum és Orsós-magnó Múzeum Terényben
- Bujákon a Kálvária és Glatz Oszkár festőművész kiállítása
- Keselyréti 400 éves kocsányos öreg tölgyek
- béri andezitoszlopok
- a Zsunyi-patak völgye a Hármás-forrással
- az aprófalvas, dimbes-dombos vidék településeit, látnivalóit összekötő Zöldút hálózat

KIEMELT PROGRAMOK

- Hollókői Húsvéti Fesztivál
- Varsányi Lepényfesztivál
- Bujáki Vasárnap
- terényi nemzetiségi napok
- herencsényi Palóc Kereszt Búcsú
- szeptember–október hónap minden hétfőjén más-más településen szüreti felvonulás és falunap

A Cserhát Natúrpark képviselője és működtető szervezete:

Cserhát Natúrpark Közhasznú Alapítvány

Címe: 3176 Hollókő, Kossuth út 46.
E-mail: info@cserhatnaturpark.hu
Honlap: www.cserhatnaturpark.hu

Őszi Hollókő

Pannontáj-Sokoró Natúrpark

Szerző: Székely Rita

„Alighanem sokan ismerik azt az elemien hatalmas erejű érzést, mely olyankor szokta meglepni az embert, mikor egyes egyedül hever egy dombtetőn, hanyatt, őszi napsütésben, sárguló füvek között s valahogy az az érzés fogja el, hogy saját vérkeringésének szoros és megmásíthatatlan köze van a föld nedveinek áramlásához. Körülbelül azt a sajátos és megmásíthatatlan kapcsolatot érzem táj és nép között, melyet az ember ilyen pillanatokban érez a föld és a saját teste között.”

(Szabó Zoltán: Szerelmes földrajz)

Farkasalmalepke

Bíboros kosbor

Pannonhalmi apátság és gyógynövénykert

A sokorói táj és a benne élő emberek között szoros ez a kapcsolat, évezredek múlta vezethető vissza. Dombjai, völgyei mesélnek a régmúlt időről. A falurészek, dűlők elnevezése árulkodik egykori tulajdonosairól, fekvésükről, terméshozamukról, a falusi emberek számára ezek az elnevezések különösen sok információt tartalmaztak.

Natúrparkunk Győr közvetlen környezetében, a Pannonhalmi-dombság területén található, déli területeit pedig már a Bakony határolja.

Pannonhalma, a világörökség része

A térség múltjában és jelenében is meghatározó a Pannonhalmi Bencés Főapátság, mely ézeréves múltjával az UNESCO Világörökség része 1996 óta. A főapátság épületegyüttese jelként magasodik a pannon táj fölé, az egykor „Pannónia Szent Hegyének” (Mons Sacer Pannonniae) nevezett dombon. A bencés rend 996-ban, Tours-i Szent Márton tiszteletére alapított monostora egyidős a magyar államisággal.

A monostor az alapító Géza fejedelem szándéka szerint a középkori Európa kultúrájának egyik keleti hídfőállása lett, kulcsszerepet játszott a kereszténység terjesztésében Közép-Európában.

A természeti környezetébe illeszkedő pannonhalmi főapátság tükrözi a rend ezeréves történeti múltja visszatekintő fejlődését. A monostor jellegzetes elhelyezkedésében, egyedi struktúrájában, táji kapcsolatrendszerében összefonódik a természeti és táji környezet. A ma is Szent Benedek regulája és az „Ora et labora!” (Imádkozzál és dolgozzál!) jelmondat alapján működő szerzetesi közösség egyedülálló folytonossággal tartja fenn a bencés kultúra egyik központját.

Az apátság értékét tovább emelik gazdag művészeti és tudományos gyűjteményei. Kiemelkedő jelentőségű könyvtára több mint háromszázezer kötettel rendelkezik, a Pannonhalmi Főapátsági Levéltár számos értékes dokumentumának leghíresebb darabja a legrégebb magyar (és egyben finnugor) írásos nyelvemlék, a Tihanyi Bencés Apátság 1055-ös alapító oklevele. A térség múlt-

Ravazd – a Szent Villebald-templom romjai erdei iskolás gyerekekkel

Lovas – háttérben Tényő

Szüret

járól is kiemelkedő jelentőségű dokumentumok állnak rendelkezésre az apátság levéltárában, hiszen a környező települések apátsági birtokok voltak. A birtoklevelek, adománylevelek tanulmányozása során végigkövethető a települések alapítása, gazdasági és társadalmi helyzete, akár 800 évre visszamenőleg.

Az apátsági birtok szerves része a gyógynövénykert, a kiterjedt levendulás, a gyógynövényház a levendulalepárlóval, a teaházzal és a biomassza-fűtőüzemmel. Az arborétumban több száz különleges fa- és cserjefaj található. A szerzetesrend egyik legjelentősebb jelenkori tevékenysége, az ifjúság nevelése és oktatása mellett kiemelkedő jelentőséggel bír az apátsági birtokművelés is.

Borászati hagyományaink

A Pannonhalmi-dombság, avagy a Sokoró az egyik legkisebb, ugyanakkor legősibb borkultúrával rendelkező borvidéke hazánkban. Földrajzi szempontból a Dunántúli-középhegységhez, azon belül a Bakonyhoz sorolják.

A Pannonhalmi-dombság keleti, délkeleti lejtőin a római kor óta természetesen szőlőt. Egyes felvetések szerint honfoglaló őseink virágzó szőlőskerteket találtak a sokorói dombokon. Szent István királyunk 1002-ben keltezett pannonhalmi alapítólevelében a felsorolt tized alá eső termények között első helyen szerepel a szőlő.

A borvidékhez jelenleg 13 település (Écs, Felpéc, Győr-Ménfőcsanak, Gyórság, Gyórszemere, Győrújbarát, Kajárpéc, Nyalka, Nyúl, Pannonhalma, Pázmándfalva, Ravasz és Tényő) tartozik. A regisztrált szőlőterület 650 hektár, melyet mintegy 500 szőlőművelő gondoz. Meghatározó szőlőfajtáink az olaszrizling, a rajnai rizling, a tramini, a királyleányka, a chardonnay, a rizlingszilváni. Az új ültetvények új fajtákkal (kékfrankos, cabernet franc, cabernet sauvignon, merlot, pinot noir) színesítik a borvidék kínálatát. A borászati vállalkozások mára megerősödtek, kialakították egyedi arculatukat.

A borvidék borászatai gyakran jelennek meg térségi és országos rendezvényeken, közös programokat szerveznek, borkóstolókat, borvacsorákat tartanak, ezzel is elősegítve a Pannonhalmi borvidék borainak megismertetését.

Nyúl
– pincesor a szurdikban

Pincesoraink

Az évezredek múlta visszatekintő borászati hagyományainknak állítanak emléket pincesoraink, melyek a Pannontáj-Sokoró Natúrpark szinte minden településén megtalálhatóak. A pincékben jelenleg is készítenek bort, amit települési rendezvények, pincefesztiválok alkalmával a nagyközönség is megkóstolhat. A boros gazdák közül sokan vesznek részt térségi és országos borversenyeken, ahol nagyon jó eredménnyel szerepelnek.

A pincesorok napjainkban közösségi térként, rendezvényhelyszíneként is szolgálnak, a gazdák szívesen invitálják be az érdeklődőket pincéikbe.

Népi építészeti értékeink, tájházaink

Annak az építészeti stílusnak, melyet a néprajz önálló kisalföldi házvidékként különít el, legszebb példáit a Sokoró vidékén, natúrparkunk területén találhatjuk meg, melyek közül több faluképi jelentőségű vagy műemlékjellegű. Ezt a stílust nem az építőanyaga alapján, hanem beosztása, tüzelő- és füstelvezető berendezései, fő szerkezeti elemei alapján határozták meg. Nagyon célszerűen, helyi szokások szerint épültek ezek a csüngő ereszes, nádtetős, a ház egész hosszában húzódó pitvaros parasztporták.

A telkek oldalhatárára felfűzött épületek többnyire a helyben megtalálható anyagokból készültek – a falak és a padló sárból, vályogból, a földem fából, a tető nád- vagy zsúpszalmából. A háromszögletű, tornácos házak utcára néző tisztaszobáit a mellettük elhelyezkedő konyhából lehetett megközelíteni, ugyaninnen nyílt a háziaknak szállásul szolgáló hátsó szoba is. A lakórész hátrafelé a gazdasági épületrészek követték: a pajta, az istálló és az ólak. A térségben főként zsellérek éltek, az ő életüket hűen mutatják be tájházaink Felpécen, Kajárpécon, Nyalkán, Tápon, Tényőn. A tájházak gyakorta rendezvényeknek adnak otthont, ekkor gondos kezek munkája nyomán újra piros muskátli virít az ablakokban, keletlen vagy csiripiszli illata lengi be a környéket. A kis zsellérház visszanyeri eredeti fényét, benne pedig egy falu őrzi nagyszülei, ükszülei életét, emlékeit.

Épített örökségünk

Gyurgyalagok

Sokorói dombvidék

Háborítatlan természet

A Pannontáj-Sokoró Natúrpark területének legjelentősebb, országos jelentőségű védett természeti területe az 1992-ben létrehozott Pannonhalmi Tájvédelmi Körzet. A natúrpark déli, bakonyi részét a Magas-bakonyi Tájvédelmi Körzet érinti.

A dimbes-dombos táj egymásba karoló erdői, rétjei, szőlősei minden évszakban kiváló lehetőséget nyújtanak egy kis túrára, kirándulásra. Nagy élményt nyújthatnak a hozzáértőknek az elhagyott gyümölcsösök, szőlők, amelyek területén kiemelkedő botanikai jelentőségű fajokat is találhatunk.

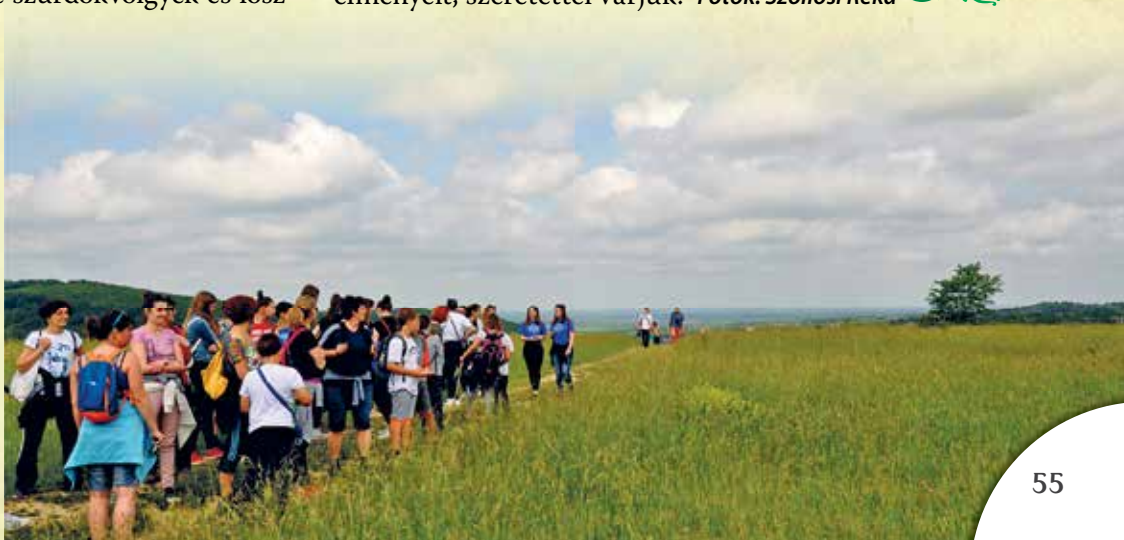

Felpécsi tájház

Nemcsak flóránk és faunánk gazdag, geológiai értékeink is jelentősek. Nyúl település területén húzódik Európa egyik legnagyobb, esővájta, homokkő szurdokvölgye, a Szurdik, egy 600 m hosszú 20–30 m falmagasságú óriási vízmosság.

Nyaranta a hevesen lezúduló csapadék záporpatakjai nyomán a térségben mindenfelé szurdokvölgyek és löszmélyutak – a helyiek nyelvén horgasok vagy szurdikok – vájódtak a domboldalakra. A szurdikban a korábbi idők emberei lakásokat, likpincéket alakítottak ki. Ezek egy része kihasználatlan, többsége beomlott, míg másokat nagyon szépen átépítették, korszerűsítették, és ma is borospincének használnak.

Túrázók

Élmények az értékek mentén

Térségünk Győr rekreációs övezete. Hétvégéken a győri családok szívesen látogatnak ki a natúrpark településeire egy gyalogos- vagy kerékpártúrára, részt vesznek a térségi rendezvényeken. A Szent Jakab zarándokút Tápszentmiklóstól Győrújbarátig natúrparkunk dombvidékén vezet át, tapasztalatból tudjuk, hogy mindenhol szeretettel és jó szóval várják a megfáradt vándorokat.

Sétáink során gyakran találkozhatunk lovasokkal, lovasfogatokkal a lakóterületek környezetében. Kijelölt túraútvonalainkon kisebb csoportokkal, teljesítménytúrákon magas számú résztvevővel barangolhatjuk be a térség érintetlen területeit. Tavasszal a gyümölcsösök, májusban az akácvirágzás, ősszel az ezerszínű erdő és a szüreti munkák, mulatságok, télen pedig a havas táj, a szánkózásra alkalmas lankák miatt érdemes csatangolni a natúrparkban, a táj minden évszakban kínál látnivalót. Tájházainkban akár a kenyérsütés örömét, erdeinkben őszi időszakban a szarvasbögést is meg tapasztalhatják, erdei iskolai foglalkozásainkon pedig a fiatalabb korosztály számára nyújtunk lehetőségeket a vidék megismerésére, örök élményt adva számukra.

A Pannontáj-Sokoró Natúrpark természeti környezetében sikerült megőrizni a táj érintetlenségét, a vidék báját és a vendégszeretetet. A térséget alkotó 29 település persze mindeközben fejlődik, gyarapodik, de úgy, hogy ne veszítsen semmit ebből a vidéki varázsból, az élhető környezetből, az épített és természeti kincsekből.

Bárhol vezet túráink a térségben, erdőn vagy mezőn, lóval, gyalog vagy kerékpárral vágunk neki a felfedezésnek, utunk során a természet számtalan gyöngyszemét lesz lehetőségünk meg tapasztalni.

Fedezze fel a Pannontáj-Sokoró Natúrpark értékeit, élményeit, szeretettel várjuk! **Fotók: Szöllősi Réka**

Kunhalmok, az alföld több ezer éves tanúi a halmok és az emberek kapcsolata a körösök völgyében

*„És álljon a domb, a multak jele,
Kímélve bánjon a vész is vele.”
(Arany János: A tetőtleni halmcon)*

A kurgán típusú kétegyházi Török-halom

a kunhalmokról

A kunhalmok több ezer éves emberi kéz által létrehozott térszíni formák, az ember tájalakító tevékenységének kézzel fogható megnyilvánulásai. Egy pontatlan elnevezés következtében kapták nevüket a kunokról, de a valóságban korábban keletkeztek. A keletkezésüket és kialakításukat tekintve két alapvető típusba sorolhatjuk a halmokat. A legrégebbi halmok a lakódombok vagy tell telepek. Keletkezésük a késő neolitikumra, kora középső bronzkorra tehető, tehát akár 5500 évesek is lehetnek. Ezek nagy kiterjedésű, laposan elnyúló, ovális alakúak. A térszínből való kiemelkedésüknek köszönhetően e típusú halmokat „megülte” az ember, és településeket alakított ki rajtuk. A több ezer év következtében a te-

lepülések maradványai által még inkább kiemelkedtek a térszínből. Ezen halmok régészeti szempontból igen értékesek.

A másik nagy csoport, a markánsan kiemelkedő kúp alakú halmok vagy sírdombok, kurgánok csoportja. Ezeket temetkezési helyeknek hozták létre, és egy népcsoporthoz, az úgynevezett Jamnaja-kultúrához vagy halompépítő népcsoporthoz köthetőek. A kultúra Kelet-Európából, Ázsiából tört be a rézkor idején Európába. Az eltemetett magas társadalmi rangú embereket fagerendákkal kirakott gödörsírba helyezték, okkerrögöt tettek melléjük (az életet szimbolizálja), a sírt szőrmével bélelték, a sír fölé több méter magasan földet hordtak fel.

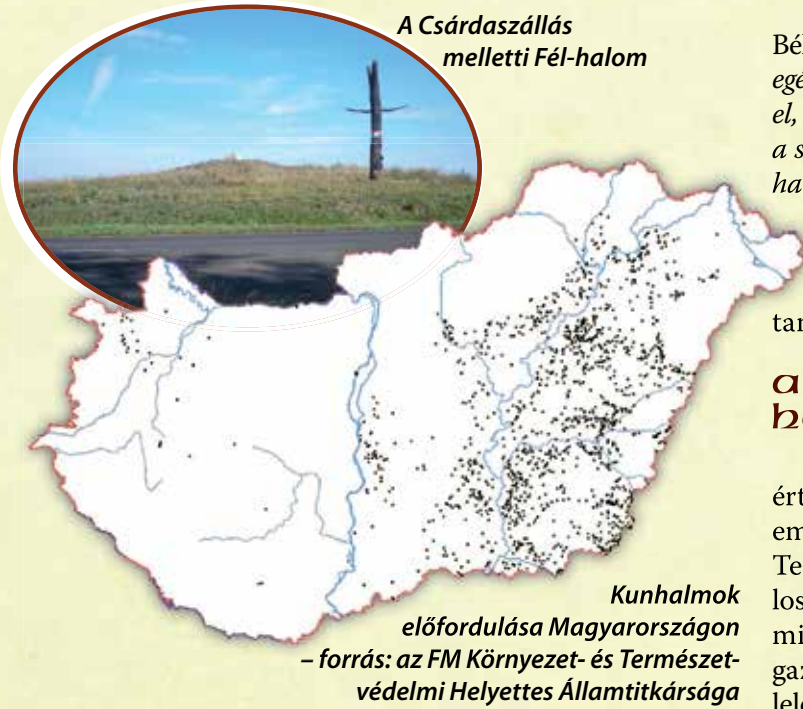
A tell típusú battonyai Vadaszán-domb

Tell telep Biharugra környékén

A halmokat a későbbi generációk határhalmoknak, strázsahalmoknak vagy templomhelyeknek, esetleg temetkezési helyeknek használták. Egykor Magyarország területén több mint 40 ezer halom volt, mára a jelentősebb, épen megmarad halmok száma néhány ezerre tehető csupán.

a kunhalmok mint egyedí tájértékeink

A tell dombok és a kurgánok közös jellemzője, hogy egykori eltemetett talajok találhatóak meg bennük. Az elfedett talajok tovább már nem fejlődtek, ezáltal őrzik a régmúlt tulajdonságait, és a halmot körülvevő környezet elemeit egyaránt. A halmok talajtani kutatása révén egykori környezet- és klímarekonstrukciókat lehet készíteni. Az értékes löszgyepek többsége foltokban a bolygatatlan halmokon maradt meg, mivel e halmok területei kimaradtak a mezőgazdasági művelés, így a feltörés alól. Az ezen halmokon fennmaradt löszgyepfoltok értékes növények utolsó menedékei, ugyanakkor említést érdemel e területek állattani összetétele is. A bolygatatlan állapotban megmaradt halmokon általában fajokban viszonylag szegényes, zsályás löszgyepek lelhetők fel. Ezen degradálódott gyepek ligeti zsályával (*Salvia nemorosa*), mezei zsályával (*Salvia pratensis*) és osztrák zsályával (*Salvia austriaca*) társulást alkotó tömegfüvei például a pusztai

vagy barázdált csenkesz (*Festuca rupicola*), a taréjos búzafű (*Agropyron pectinatum*) és a kunkorgó árvalányhaj (*Stipa capillata*). A rovarok közül jellemző az olasz sáska (*Calliptamus italicus*), a sisakos sáska (*Acrida hungarica*), a mezei tücsök (*Gryllus campestris*), a fekete tücsök (*Acheta deserti*) és a szemölcsevő szöcske (*Decticus verrucivorus*).

Jelentős a halmok tájképi értéke is. Bél Mátyás 1729-ben Békés vármegye leírásában a következőket mondja: „A vidék egész terjedelmében mindenféle sík mezőségként terjeszkedik el, s ez annál megkapóbb, mivel másutt, ahol nem egyenletes a síkság, tetszetős dombocskák emelkednek rajta, s az efféle halmocskák jelenléte még jobban díszíti a tágas rónát”.

„Ti vagytok a mi katedrálisaink” – Illyés Gyula jellemezte így a kunhalmokat, az Alföldnek ezeket a sajátos tájképi elemeit. Igen érdekes látványt nyújtanak a kettős, hármas, vagy akár ötös halmok.

a halmok mint temetkezési helyek, régészeti lelőhelyek

A kunhalmok régészeti szempontból különleges értékeknek számítanak. A legtöbb Árpád-kori tárgyi emlék ezeken a halmokon vagy környékükön található. Temetők, síremlékek, templomok, településhelyek, kolostorok, monostorok helyei. Régészeti leletanyagokban mind a tell telepek, mind a kurgán típusú halmok igen gazdagok. Nem ritkán a középkorból is számos értékes lelet kerül elő a halmokból.

A kurgánok esetében a sírgödört gerendákból ácsolt fakonstrukcióval bélelték ki, a prémekbe burkolt halottakat hanyatt, felhúzott lábbal vagy oldalt, zsugorított helyzetben temették el.

A holttestet okkerfestékekkel kenték be, gyakoribb esetben a sírba okkerrögöket szórtak. A fakonstrukciós sír és a halom vallási képzetükről – „a sír a halott háza”-féle gondolatokról – tanúsko-

Okkerfesték nyomai egy fellelt jamnaji koponyán – forrás: Callaway 2015

Halomsíros temetkezés metszete

– forrás: upload.wikimedia.org/wikipedia

dik, a sírban lelt állatsontok a temetkezési szertartáshoz kapcsolódó tor maradványai lehetnek.

A halmot a környezetéből kitermelt földből – a középpontban eltemetett halott számára – egyszerre vagy több ütemben hordták fel. A halom nagysága az elhunyt személy társadalomban betöltött szerepétől függött. A megépült halom néhány esetben a család temetkezési helye is volt, a később eltávozott családtagokat a középponttól kissé távolabb temették, egészen az alapkőzetig leásva.

A telleket tekintve Csányi Marietta régész így fogalmaz: *„nem első tellásatásunk volt, mégis úgy éreztük, hogy a tetejétől az aljáig a bronzkori csodák városában jártunk. Nem mesés kincseket, Priamosz aranyát találtuk meg, hanem leégett és összedőlt lakóházakat, a romok alá temetett teljes háztartással, a családi étkészlet összetört, de rekonstruálható darabjaival, rejtélyes agyagéptéményekkel, egy korabeli falu vagy inkább város mindennapi életének szinte érintetlen tárgyi emlékeivel.”*

kunhalmok mint közigazgatási „határmezsgyék” és őrhalmok

A már korábban épült halmok a sík térszínből kiemelkedve kínálták magukat a tájékozódásra és hírközlésre, más részüket viszont kimondottan ilyen céllal emelték. Az őrhalmok vagy vigyázóhalmok, strázsahalmok hazánk több vidékén, de különösen az Alföldön gyakoriak. Ezek viszonylag alacsony, földből emelt halmok, melyeket egymással láncszerűen összekötve építettek.

Szerepük feltehetően a hírek, a hang-, tűz- és füstjelek továbbítása volt, hírközlő eszközként működtek. Utóbbiakat néprajzi kutatások is megerősítik: *„A községünkben van két kundomb. Még a mai napig is megvannak, egy a Halomnál, a halomi domb, és a tóalmási határban egy ugyanolyan magas domb. Állítólag a kun határ vót, és ezekről a dombokról jeleztek a kunok egymásnak tűzjelzéssel.”*

A határhalmok kialakulása a megyék, járások és települések határának kijelölésével hozható összefüggésbe, illetve a halmokhoz köthető ezek kialakítása. Csanád-apáca–Csabaszabadi–Medgyesbodzás települések közigazgatási határán is található egy hármashatár-halom, mely az egykori Arad megye, Csanád megye és Békés megye közigazgatási határpontját jelölte. A Tatár-halom is értékes határhalmunk.

Őrhalm típusú halom Kétegyháza határában

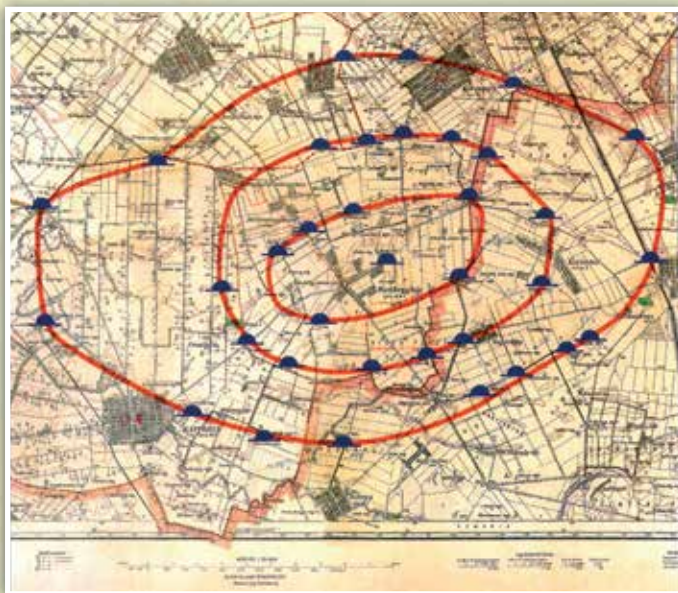

Kiemelt jelentőséggel bír a magyar-román határon fekvő határhalmunk, a Tatár-halom

A Három-határ-halom kopjafával

a halmok szakrális jelentősége

A mondákhoz hasonlóan számos szakrális jellegű magyarázatot is találunk a halmok keletkezésével kapcsolatban. A legelterjedtebbek azok a gondolatok, miszerint a halmok építését erővonalak mentén valósították meg, így azokon különféle erőterek uralkodnak. Ehhez hasonlóan jegyez le Pelle Ferenc, ugyanakkor ő számmisztikai elméletet ír. Radnai Mikes a kétegyházi kurgánmező halmaiban a Göncölszekeret véli felfedezni, Dombegyházon pedig üstökös alakú halmokat észlel, koncentrikus köröket lát. Ezt Szelekovszky László is észleli, és ő a Pávaszemes kunhalomcsoport nevet adja e halomegyüttesnek. Leírása szerint a koncentrikus körök középpontjában egy dombegyházi kunhalom van, az Attila-halom, egyesek szerint ez a hun király, Attila sírhelye.

Pávaszemes kunhalomcsoport – forrás: Szelekovszky 2005

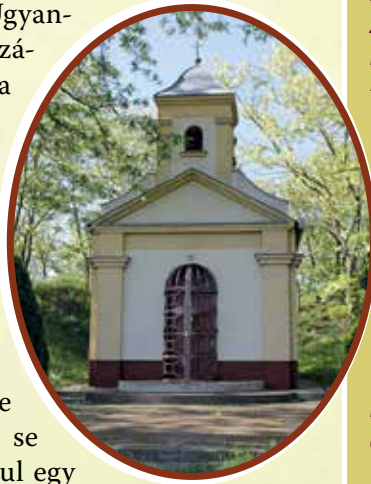
kunhalmok az irodalomban

A halmok irodalmi vonatkozású jelentőségénél nem könnyű feladat tételesen felsorolni azon írókat, költőket, akik a halmokat műveik középpontjába állítják, így közülük csak néhányat emelünk ki. Illyés Gyula *Kúnhalmok*

című versében katedrálisoknak, sárpiramisoknak nevezi a halmokat. Szintén *Kunhalom* címmel írt verset Erdélyi József is: „Elszállt felette év ezer, / s annyi eső nem mosta el. // Eke még nem szántotta le, / Nem bírt az elmúlás vele”. Uy Péter versben emlékezik meg Zádor és Ágota történetéről. Arany János a *Tététleni halmon* címen írt verset: „Még áll a domb s én állok a felett, / Játszik velem bűbajos képzelet.” Kiss Tamás *Péterszállás* című versében éneklí meg a kisújszállási Telek-halom történetét. Sinka István a *Szeghalmi Mágoron* című költeményét a Mágor-halmon írja meg.

halmok szerepe a vallásban

A halmok jelenléte meghatározó volt a tájban, és az ember szerette azt különféle megkülönböztető jelekkel ellátni. Leginkább jellemzőek a feszületek, kopjafák, kövek, táblák stb. Ugyanakkor már a kezdetekben számos templom alapját adták a kiemelkedő halmok. Egykor oltárokat emeltek, később a templomokon kívül kálváriákat, stációkat, kriptákat, temetőket alakítottak ki rajtuk. Első templomaink halmon, kunhalmon, dombon épültek, hajdan ezeket egyháznak nevezték. Többnyire kis méretű faépületek voltak, se karzat, se szék nem volt, oltárul egy szabályos kő szolgált. **A Szent Kornélia-kápolna a Kriptáhalmon – forrás: Tóth A. 2002**

A szabadkígyósi Keresztes-halom

A battonyai Balta-kereszt-halom

radtak a templomépületekről vett helynevek: Csorvás egyház, Dombegyház, és számtalan -templom és -halom. Kisdombegyház határában található a Kriptáhalom, melyen egy kriptá áll.

a halmok mondanilága

A kunhalmok történelmi korok maradványait őrzik a testükben. Sok esetben történelmi események pontjait is. Számos történelmi népmonda is fűződik hozzájuk, melyekben általában élő, alvó embereket vélnek a halmok belsejében találni. Ezres nagyságrendben maradtak fenn lejegyzett elbeszélések.

A **Hihetetlen Magazin** egyik különszáma megyénkbeli idéz fel egy történetet *Időutazás a Cikó-halom mélyén* címmel: „A földpiramisokat az ősidők óta misztikus hiedelmek, mondák, babonák övezték. Ezek általában félelmetes színezetűek: úgy hitték ugyanis, hogy embernek, állatnak veszélyes a dombok közelébe menni, mert – mint a néphit tartotta – az illetőt elrabolhatják a halomban lakó kísértetek. Így gondolták a Békés megyei Kunágótán, a Cikó-halom közelében lakók is. Azt vallották, hogy Szent Iván éjjelén, ha valaki a halom közelében jár, akkor elrabolja a dombban lakó tündér. A helybeliek elmondása szerint így járt egy kislány is, aki egy gólyát látott felrepülni a mezőn, és követte azt, egészen addig, míg a halom közelébe nem ért (meg kell jegyezni, hogy a cikó szó a régi magyaroknál gólyát jelent). Ott a madár egy gyönyörűsége tündérlánnyá változott, és kérte a fiút, hogy menjen vele a domb belsejébe, ahol csodálatos kincseket fog mutatni neki. A fiúcska követte a tündért a domb oldalából nyíló alagúton.

Odabent először romlatlan testtel alvó harcosokat látott, rajtuk szebbnél szebb ékszerekkel, fegyverekkel. Ott Cikó tündér azt mondta, hogy mind az övé lehet, csak fel kell próbálnia őket. A kislány nem bírt ellenállni, levette az egyik harcosról az aranykoronát és a saját fejére tette. Ebben a pillanatban elvesztette az eszméletét, és – a tündér kacagásától kísérve – a többi alvó közé zuhant. Csakhogy estében megérintette a nyakában lévő Mária-medált... Valószínűleg ennek köszönhetette, hogy a következő pillanatban fény ragyogott fel a sírdombban, és a fiú felébredt. A tündért nem találta sehol, és elszörnyülködve látta, hogy körülötte csontvázak fekszenek, tele ősi elkorhadt ékszerekkel, fegyverekkel. Végül sikerült kiszabadulnia a kurgánból, ám a falujában még döbbenetesebb dolog várta. Alig ismert rá a házakra, tanyákra, otthon pedig hároméves húga fogadta, akivel az előző este, az eltűnése idején édesanyja még várandós volt...”

A Battonya mellett fekvő Cikó-halom

A rónaság vándorai:

Alföld Turista Egyesület

*„Lenn az alföld tengersík vidékin
Ott vagyok honn, ott az én világom;
Börtönéből szabadult sas lelkem,
Ha a rónák végtelenjét látom.”
Petőfi Sándor: Az Alföld*

A természet birodalma szívesen fogad minden jó szándékú vándort. Amint átlépjük a határt, és elhagyjuk az ember alkotta világot, szembesülni fogunk annak igazi erejével és szépségével. Elég, ha csak belegondolunk a madarak énekébe, a tücskök ciripelésébe, a bárányfelhők futkosásába, az erdőmezők halk neszébe, a felbukkanó és lemenő nap megigéző szépségébe és a Körösök kanyarulatainak vadregényes képébe.

De vajon mi készítené arra egy csapatnyi embert, hogy az Alföld tengersík vidékein vándoroljon? A gyakran árnyat adó fák nélküli végláthatatlan szántók mentén, árkon-bokron keresztül és olykor olyan sáros-süppedős utakon, ahol elsüllyed a talaj a talpunk alatt. Többnyire olyan nyílt utak ezek, ahol a remegő nap délibábot rajzol a láthatárra, miközben a turistát izzó forráság veszi körül.

Az Alföld Turista Egyesület mezőberényi csapata arra vállalkozott, hogy megismertesse és megszerettesse a túrázni vágyókkal az Alföld szépségeit és magával ragadó tájait, lakóhelyük és szűkebb hazánk – Mezőberény és a Körösök vidéke – természeti, történelmi és kulturális értékeit. A közösség immár 35 éve foglalkozik gyalogos- és kerékpárostúrák, továbbá teljesítménytúrák, túramozgalmak szervezésével, természetjáró rendezvények megvalósításával.

Első eseménynaptárjuk egy A/4-es oldalon is elfért, ma már 15 oldalas, színes füzet kínálja a „szelídebb” túrákat, valamint a különlegességeket is felvonultató széles választékot. Kisebb rendezvényeik mellett ebben olyan méltán népszerű túrák szerepelnek, mint:

- ☛ A Petőfi emléktúra
- ☛ A Két keréken Békésben jelvénytulajdonos kerékpáros körtúra
- ☛ A millicentenárium tiszteletére kiírt 1100 Év Emlékei Békésben jelvénytulajdonos túra
- ☛ A télen és nyáron szervezett Körös teljesítménytúrák

Petőfi emléktúra – 2008

Körös teljesítménytúra – 2018 / A Körös teljesítménytúra 50 kilométeres távjának jelvénye

Az egyesület tagjai végzik a Körös-túrákhoz tartozó mintegy 110 km túraút, valamint a megyénken áthaladó hozzávetőlegesen 140 kilométernyi Alföldi Kéktúra-útvonal karbantartását is.

De kik is ők? Kiket rejt a közösség? Mi tartja össze a csapatnyi embert? – kérdeztük Földes Pétert, az egyesület elnökét.

– Számunkra a túrázás nem csak kikapcsolódást jelent, hanem az életünk része. Megvannak a „saját” ösvényeink, rétjeink. Már nem is emlékszünk hányszor jártuk végig őket, és hányszor csodáltuk meg végtelen szépségüket, és mindig felfedezünk újabb és újabb csodákat. Közösségi együttlétünk egyik legfőbb motívációja az összetartozás érzése. Ezt elősegítendő minden évben farsangi bulit, szalonasütést és egyesületi

vacsorát rendezünk, ahol nincs „tempókülönbség”, együtt lehetünk, beszélgethetünk, tervezhetjük következő programjainkat.

Közösségünk legidősebb tagja a 90 éves Braun Mihály, és 84 éves felesége Cili néni. Ők járnak közülünk legrégebben a határt és a Körösök vidékét. Cili néni jelenleg is napi 20 kilométert gyalogol Mezőberény, Kamut vagy Békés, Mezőberény határában, és közben összeszedi az eldobott szemetet, „ellenőrzi” a tájat, az útvonalat, míg párja, Misi bácsi pedig – egészségi állapotához mérten – gyakran biciklivel követi őt, vigyázva az útját. Cili nénit – ha autóval közlekedünk – gyakran láthatjuk Békés és Mezőberény közti útszakaszon a természetben bandukolni.

Téli Körös teljesítménytúra

A túráközösség tagjait megkérdezve a következőképpen válaszoltak:

- ☛ ez egy életforma...
- ☛ a második családunk... a túrázók nagy családja...
- ☛ a közös érdeklődés tart minket össze...

- ☛ a csapatban mindenki egyenlő kortól, nemtől függetlenül...
- ☛ elviseljük egymást és a rigolyáinkat...
- ☛ nagyon fontos a személyes együttlét...
- ☛ a legfőbb a természet, a táj és a túrázás szeretete....

**Körös teljesítménytúra
2016**

– Mely alapvető dolgok nélkülözhetetlenek, hogy „túléljük” és egyben élvezzük is a túrákat?

– A természetjárásnak

vannak elengedhetetlen eszközei, felszerelési igénye, ami nélkül elindulni nem ajánlott. Nyugodtan kijelenthetjük, hogy a felszerelés legfontosabb eleme a jó túracipő, a túrabakancs. Alföldi túrák esetében (jó időben) elegendő egy sportcipő. Azonban ha a cipőt nem jól választjuk meg, akkor a legszebb túra is pillanatokon belül fájdalmas pokollá válhat számunkra. Fontos ruhadarab a túrazokni, a szél- és esőkabát, a túranadrág is. A téli túra fontos kiegészítője a kamásli, a sapka és a kesztyű is, nyáron pedig a kulacs, a fejfedő és a jó hátizsák. A túratérkép egy érzékeny kérdés a túrázók és egyesületünk számára is. Ma, aki a túrázáshoz nem GPS-t használ, gyakran csalódottan állapíthatja meg, hogy a kereskedők nem mindig tudnak igazi turistatérképekkel szolgálni. Vannak újabb topográfiai térképek, de a jelzett túraútvonalak és a turisták által keresett fontos pontok gyakran hiányoznak róluk. Ez különösen igaz a Körösök vidékére. Túraleírások készültek, de a térképek pontatlanok, vagy nincsenek rajta az útvonalak. Legutóbb 1983–86 között jelent meg Körösök völgye tematikában túratérkép, és a közelmúltban egy, a Szarvas András által összeállított szabadidős térkép. Azóta ez ügyben csekély előremozdulás történt, és ez nagy hiányosság a régióban.

– Az alföldi túrák esetében mennyire fontos a fizikai és az „egyéb” kondíció?

– A felszereltség mellett fontos a fokozatosság elvének betartása és hogy mentálisan is felkészültek legyünk. Az alföldi gyalogostúrák nem igényelnek különlegesebb fizikai erőnlétet, de nem tanácsos felkészültség és edzettség nélkül nekiindulni egy 30 km-es gyalogtúrának. Ami elengedhetetlen az síkvidéki túrához, az a kitartás. Ez főleg igaz a teljesítménytúrázók esetében. Hegyvidéken a táj és a domborzat folyamatosan változik, mindig újabb és újabb

Az egyesület rendszeresen szervez hegyvidéki túrákat is

Közös fotó a dobozi kastélyparkban

**Várad László emléktúra
2012**

arcát mutatja, míg az Alföld egy monoton, egyhangúnak tűnő síkság, ahol a szintkülönbségek

elenyészőek. A hosszú, egyenes és végeláthatatlan útvonalak, az egyenletes és monoton szakaszok, az ugyanazt az izomcsoportot megmozgató gyaloglás vagy futás – ha nem vagyunk erre kellőképpen felkészülve – megnehezítheti utunkat. Ebben az esetben önmagunk legyőzése az igazi feladat.

– Kik csatlakozhatnak az Alföld Turista Egyesület közösségéhez?

– Hozzánk kapcsolódva bárki vállalkozhat arra, hogy nekiinduljon valamelyik általunk bejárando útvonalnak, így nemcsak szép túrát, hanem a közösségi lét ajándékát is megkaphatja. Gyalogosan vagy kerékpárral, családdal vagy egyedül. Üzenetünk nem egyéb, mint hogy, ha adva van egy közösség, egy jó útvonal és a megfelelő felszereltség, akkor merjünk túracipőt húzni! Hagyjuk hátra az autót, és próbáljunk minél többet gyalogolni, járni, sétálni, csak úgy. Próbáljunk a természetre hangolódni, megélni az adott pillanatot, és ahogyan ékes magyar nyelvünk fogalmaz „kiszellőztetni a fejünket”, mert egy jó túraélmény fontos táplálékul szolgál a testnek és léleknek, ami kitart egészen a következő túráig.

Körös-szögi tájegységi értéktár

Az érték szóról sok gondolat jut eszünkbe. Minden embernek mást és mást jelent az érték fogalom, mindenki más-más tartalommal töltheti meg. Más értéket határozhat meg egy ember, mást egy település és mást egy közösség.

2018 decemberében a Körös-szögi Civil Fórum Egyesület kezdeményezésére a Körös-szög térségben található települések bemutatták és kiállították értékeiket.

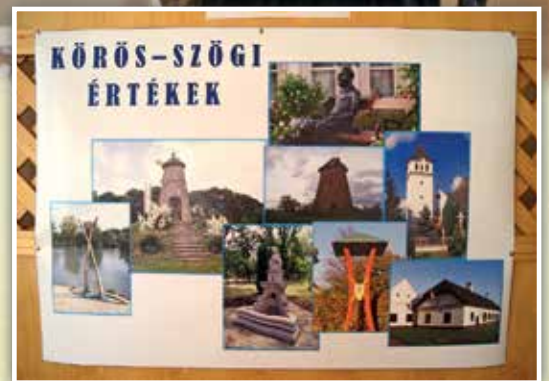
Körös-szög az Alföld kis tájegysége, Békés megye nyugati kapuja. Központi települése Szarvas, folyója a Hármas-Körös. Települései: Békésszentandrás, Csabacsúd, Gyomaendrőd, Hunya, Kardos, Kondoros, Örménykút, Szarvas.

A kezdeményezés célja, hogy a települések megismerjék egymás értékeit. Az értékek együttes megjelenésével erősíteni kívánják a települések egymás közti együttműködését és a Körös-szög turisztikai vonzerejét. Az értékek együttes bemutatásával lehetőség nyílik arra, hogy bármely településre látogató érkezik, akkor tervezhessen térségi programokat is.

Mindenen túl az Egyesület hosszú távú céljai közt szerepel, hogy ajánlatot kíván tenni a térségben működő önkormányzatok felé, hogy alapítsák meg a „Körös-szögi Tájegységi Értéktár Bizottságot”, ahová besorolást nyerhessenek azok az értékek, amelyek nem csak egy-egy településre vonatkoznak, hanem az egész térségre, azaz a teljes Körös-szögre. Ezek lehetnek gasztronómiai értékek (pl. birkapörkölt), az épített örökség értékei (pl. Körös-völgyi kerékpárút), természeti értékek (pl. a Hármas-Körös és holtág) stb. A térség rengeteg olyan kincset rejt, ami felkarolásra vár.

A kezdeményezés atyja, a békésszentandrásai értéktár bizottság elnöke Hévízi Róbert, aki személyes érintettségben erősen bevonódott az értékgyűjtésbe, -feltárásba, és eközben találkozott olyan értékkel, ame-

Az értéktár kortól és nemtől függetlenül sokakat vonzott

lyek nem csak az adott településre jellemzőek, hanem a teljes tájegységre. Ezt megerősítendő minden évben megrendezik a Körös-szögi civilszervezetek találkozó-ját, ahol évről évre egyre többet tudnak meg egymásról a települések. Ezen találkozók eredményeként 2018 decemberében innovatív kezdeményezésként megnyílt az első Körös-szögi Tájegységi Értéktár Bizottság kiállítás a szarvasi Térségi Civil Fejlesztő Központban, ahol Szarvas, Gyomaendrőd, Kondoros, Csabacsúd és Békésszentandrás mutatta be településének helyi értékeit. A Körös-szögi térség kisebb települései, Hunya, Kardos és Örménykút sajnos még nem rendelkeznek helyi értéktár bizottsággal, így ez évben nem mutatták be értékeiket.

Závoda Ferenc és Hévízi Róbert a Körös-szögi értéktár kiállítás házigazdái

Szarvasi értéktár:

több mint 100 db oklevelet állított ki, melyek közt szerepelt pl. a Tessedik Néptáncgyűttes, a horgászat, a Körös-Maros Nemzeti Park, a zártkertek és a kanálisok.

Kondorosi értéktár:

megtalálható benne a kondorosi csárda, a pásztor- és betyárélet eszközei, a Geist-Csákó Major – kastély, kápolna, uradalmi ház és cselédház, Balogh Zsiga bácsi fafaragásai.

Gyomaendrödi értéktár:

megtalálható benne a Hősök úti hársfásor, az endrödi csizmadia- és cipéshagyományok, a Körösmenti Táncgyűttes, a gyomai városháza épülete, az Endrödi Füzetek könyvsorozat, a Szilasok – a gyomaendrödi halomsor.

Csabacsüdi értéktár:

megtalálható benne a Csabacsüdiek Baráti Köre Hagyományörző Egyesület által összegyűjtött fényképsorozat, mely a hagyományos kukoricatörés és -fosztás folyamatát mutatja be.

Békésszentandrásai értéktár:

megtalálható benne a lakodalmi perccs és rostélyos kalács, a kubikusok fő eledele, az öregtarhonya, a szőnyegszövés és a szentandrásai kézműves sör.

A jövő évi tervek közt szerepel, hogy a Körös-szög értékeit felvonultató kiállítást 2019-ben is megszervezzük – egyre bővülő tartalommal. Minél több embert kívánunk felszólítani az értékek gyűjtésére, hiszen minél többen vannak az értékgyűjtők, annál több minden gyűlik össze, mert alapelv, hogy egy településen azt tekintjük értéknek, amit az adott közösség annak tart.

Fotók: Garay Éva

▶ **Nemzeti érték:** a magyarság és a magyarországi államalkotó nemzetiségek tevékenységéhez, termelési kultúrájához, tudásához, hagyományaihoz, a magyar tájhoz és élővilághoz kapcsolódó, nemzetünk történelme, valamint a közelmúlt során felhalmozott és megőrzött minden szellemi és anyagi, természeti, közösségi érték vagy termék, illetve a tájhoz és élővilághoz kapcsolódó materiális vagy immateriális javakat magába foglaló tájérték, amely tanúskodik egy emberi közösség és az adott terület történelmi kapcsolatáról.

▶ **Települési értéktár:** a települési önkormányzat területén fellelhető nemzeti értékek adatait tartalmazó gyűjtemény.

▶ **Tájegységi értéktár:** több szomszédos település, illetve földrajzi, történelmi vagy néprajzi szempontok alapján egységet alkotó tájegység területén fellelhető nemzeti értékek közül az adott tájegységi értéktár bizottság által tájegységi értéké nyilvánított értékek adatait tartalmazó gyűjtemény.

Forrás: www.hungarikum.hu

Tanyák a Körösök Körül

- ♥ Bizalomra épülő, egymást tiszteletben tartó együttműködés
- ♥ A tanya mint tájérték népszerűsítése, megőrzése
- ♥ A környezeti tudatosság elvének megtartása és követése

Mi is a tanya?

Igazából ezt senkinek nem kell bemutatni.

Vagy mégis?

Az emberek számára a tanya mindig is a mezőgazdasághoz szorosan kapcsolódó életmódot jelentette kialakulása, a XVIII. század óta. Az elmúlt évszázadok során számos átalakuláson, változáson ment keresztül. Napjaink társadalmi, környezeti és gazdasági kihívásaira válaszolva valószínűleg hosszú távon meghatározó változásoknak lehetünk szemtanúi.

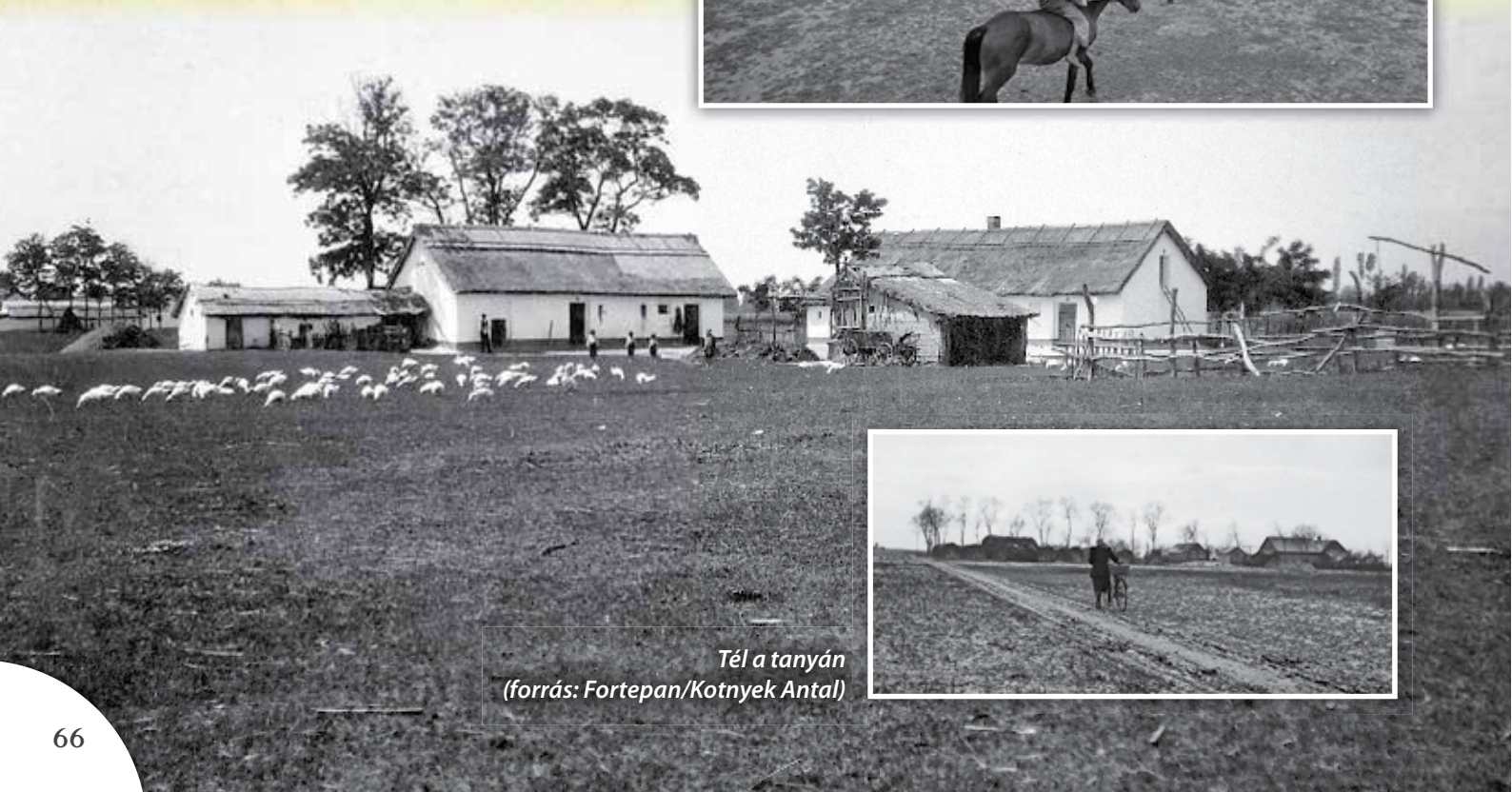

Az alföldi tanyavilág anno

A klasszikus alföldi tanyahálózat kialakulása a török hódoltságot követő évtizedekre vezethető vissza. Az elnéptelenedett határrészeket fokozatosan művelés alá vonták a települések lakosai. Kezdetben még csak az egynapi járás távolságban lévő földek művelésével foglalkoztak. Később egyre nagyobb területeken kezdtek gazdálkodni, olyan helyeken is amelyeket vagy nem lehetett egy nap alatt megjárni, vagy a legeltető állattartás nem tette lehetővé, hogy mindennap hazajárjanak. Így kezdetben átmeneti szállások jöttek létre. Tavasztól őszig, elsősorban a férfiak töltötték itt az idejüket, míg az asszonyok és a gyermekek a településen maradván intézték a háztartás és a háztáji gazdaság ügyeit. Ezek a szállások alakultak át idővel tanyákká. A család az egész évet ott töltötte, saját háztartás és háztáji gazdaság jött létre a szállás – azaz a tanya – körül.

Az Alföldön elsőként a Duna–Tisza közén, Kecskemét és Szeged határában volt ez megfigyelhető. A XIX. század folyószabályozásai újabb földterületeket tettek szabaddá, így az Alföld más térségeiben – többek között Békés megyében is – egyre nagyobb számban jöttek létre tanyák, és vált meghatározóvá a tanyasi életmód a Körös-vidéken is. Ettől kezdve a tanyavilág virágzásának lehetünk szemtanúi, amely mintegy évszázadon keresztül tartott. Ebben az időszakban közel 1 millió ember élt tanyán. A Klebelsberg-féle tanyaiskola-programnak és a folyamatos templomépítéseknek köszönhetően létrejött a mai napig is emlegetett egyedi tanyasi társadalom. Egészen az 1945-ös földosztással bezárólag folyamatos épülés és fejlődés jellemezte ezt a társadalmat és gazdaságot, azonban a nagyüzemi mezőgazdaság, valamint

Tanya az 1900-as évek elejéről (forrás: Fortepan)

a közigazgatási szabályozások (határrészek községi rangra emelése) és tilalmak (tanyaépítési tilalom) bevezetésével egy mély válságba sodródott a tanyavilág. Megindult a tanyarendszer pusztulása, valamint elkezdődött a funkcióváltás, melynek jelei már az 1970-es években megmutatkoztak.

Változások évtizede – avagy hova tartunk?

Az 1980-as évek végére csak a nyers adatokat nézve is hatalmas veszteségeket szenvedett el a tanyavilág. Az alföldi megyék külterületi népességszáma az 1960-as 685.310 fő helyett 1990-re 183.997 főre csökkent. Ez a folyamat folytatódott az elmúlt évtizedekben is, igaz jelentősen mérséklődött a népesség fogyása. 2011-ben 171.900 fő lakott külterületen a tanyás térségekben. Mindez egy komplex struktúra átalakulását hozta, a tanyavilág gazdasági, társadalmi, ökológia és települési rendszerét jelentősen átalakította. Visszaesett a hagyományos tanyasi életmódot és gazdálkodást képviselő tanyák száma, csökkent gazdasági potenciáljuk. Az ökológiai rendszerük megbomlott, a tanya mint a táj szerves részét képező szórványtelepülés a megszűnés szélére sodródott.

Módosabb tanya Kunszentmártonból (forrás: Fortepan/Kovács Márton Ernő)

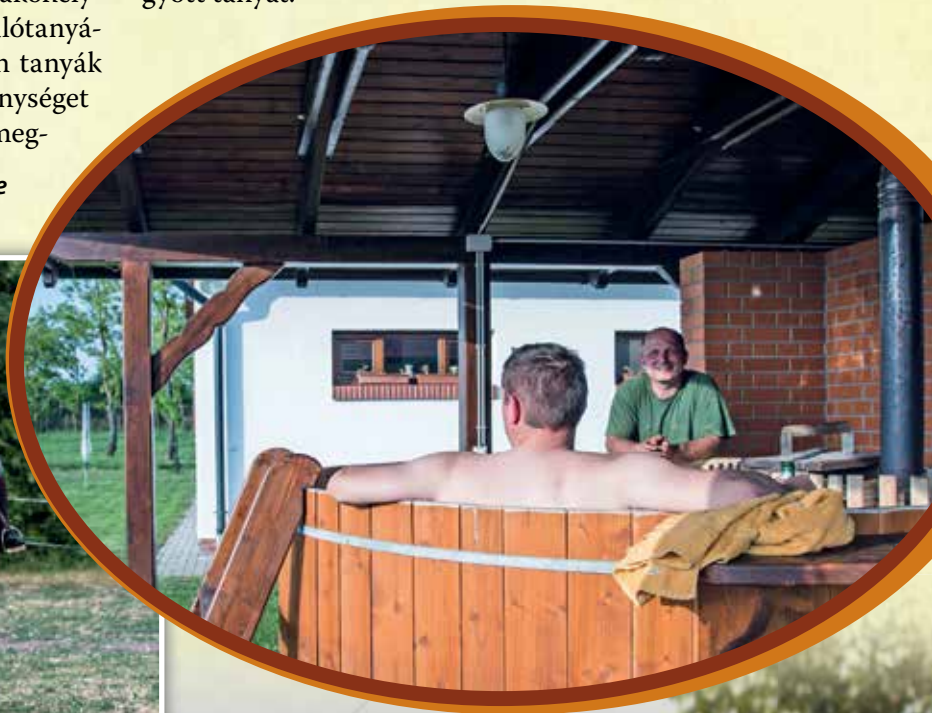
Tél a tanyán (forrás: Fortepan/Kotnyek Antal)

Mindezzel ellentétben a központi település és szórványai között a kapcsolat (települési rendszer) egyre szorosabbá vált. Mind a munkahely, mind a szolgáltatások a központi településen voltak elérhetőek, míg a tanyavilág (a külterület) olyan adottságokkal rendelkezett, amely egyes gazdasági tevékenységek számára kiemelten vonzó volt. Így elkerülhetetlen volt ezen kapcsolati rendszer erősödése. Tehát, a folyamatok eredményeként ma már nemcsak morfológiai szempontból beszélhetünk tanya-típusokról (sortanya, bokortanya, szórványok), hanem funkciók szerint is igen sokféle tanya alkotja a XXI. századi tanyavilágot.

A változások során a tanyák egy része csak lakóhelyként szolgál, míg más részük hobbi- és nyaralótanyává alakult át, de szép számban maradtak olyan tanyák is, amelyek kiemelten mezőgazdasági tevékenységet folytatnak. Míg régebben ez a funkció volt a meg-

határozó, úgy napjainkban egyre több tanyagazda bővíti tevékenységét. Így megjelent a falusi vendégasztal szolgáltatás és szálláshely biztosítása, a helyi termékek előállítás vagy a gazdaság mint bemutató és/vagy nyitott gazdaságként való működtetése. Mindezek valamelyest kapcsolódnak a hagyományos tanya lakó- és munkahelyfunkcióihoz, azonban tapasztalhatunk teljes átalakulásokat is. Találkozhatunk olyan tanyákkal is, amelyek lovas tanyává alakulnak, és kiemelten az állattartásra és ahhoz kapcsolódó szolgáltatásokra építik fel tevékenységüket. De nem ritka, hogy civilszervezetek közösségi térként kezdenek „használni” egy régi, elhagyott tanyát.

A tanyák egy részének rendeltetése jelentősen átalakult napjainkra

Békés megye tanyavilága

Az alföldi megyék közül három megye mindig is kiemelten magas tanyaszámmal és -lakossággal rendelkezett. 1960-ban a tanyasi lakosság 65%-a Bács-Kiskun, Csongrád és Békés megyében élt. Ez utóbbi megyében ekkor 111.129 fő lakott külterületen, míg ez a szám 2011-re 15.812 főre csökkent, a tanyák száma megközelítőleg 7000 db. A megyében az 1990-es éveket megelőzően a klasszikus tanyahálózat folyamatos megszűnése volt megfigyelhető. A tanyák és a külterületi lakosok száma is jelentősen visszaesett. Egy rövidebb stabilizációt követően erős differenciálódás volt tapasztalható, és a 2000-es évekre egy modern tanyahálózat jött létre a megyében, melyben az abszolút hagyományos funkcióval bíró tanyák mellett az új funkciók is megjelentek.

Járások tekintetében elmondhatjuk, hogy egyes térségek szinte teljesen elveszítették tanyasi lakosságukat mostanra. Több járás is 15.000 fő körüli népességszámmal rendelkezett, ami mára néhány ezer (száz) főre csökkent. Kiemelten magas még napjainkban is a külterületi lakosok száma Szarvas és Békéscsaba környékén, míg a legalacsonyabb népességszámot a Szeghalmi és a Sarkadi járásban mérték 2011-ben.

A hagyományos funkciók megőrzése és a falusi vendéglátás ötvözése együttesen a tanyák jövőjének zálogát jelenti

	Külterületi népesség 1960	Külterületi népesség 2011
Békéscsabai járás	19.584	3716
Gyulai járás	7011	1855
Sarkadi járás	4777	488
Szeghalmi járás	6414	394
Békési járás	12.691	1346
Szarvasi járás	17.700	3142
Gyomaendrődi járás	12.495	1125
Orosházi járás	15.116	1874
Mezőkovácsházi járás	15.341	1872
Összesen	111.129	15.812

* **Forrás: Nagy G. – Dudás G. (2014): Békés megye tanyafelmérése. Békéscsaba, 92 p.**

Figyelembe véve a térség külterületi népességszám változását, a tanyavilág fejlődését és morfológiai sajátosságait egy 2014-es megyei tanyafelmérés során 6 típusba sorolta Nagy Gábor és Dudás Gábor a megye tanyás térségeit:

- *Erősen tanyásodott, nagyjából sortanyás, átlagosnál gyorsabban zsugorodó tanyahálózat*
- *Mérsékelt tanyásodott, vegyes morfológiájú, átlagos ütemben zsugorodó tanyahálózat*
- *Állami ménesbirtokra támaszkodó, majorsági rendszerű, relatíve stabil külterület*
- *Szerény mértékben tanyásodott, zömében szórt tanyás, felszámoló tanyahálózat*
- *Mérsékelt tanyásodott, zömmel szórt tanyás, stabil-megújuló, nagy lakosságszámú külterületek*
- *Szerényen tanyásodott, szórt tanyás és majorsági, részlegesen megújuló, kis lélekszámú külterületek.*

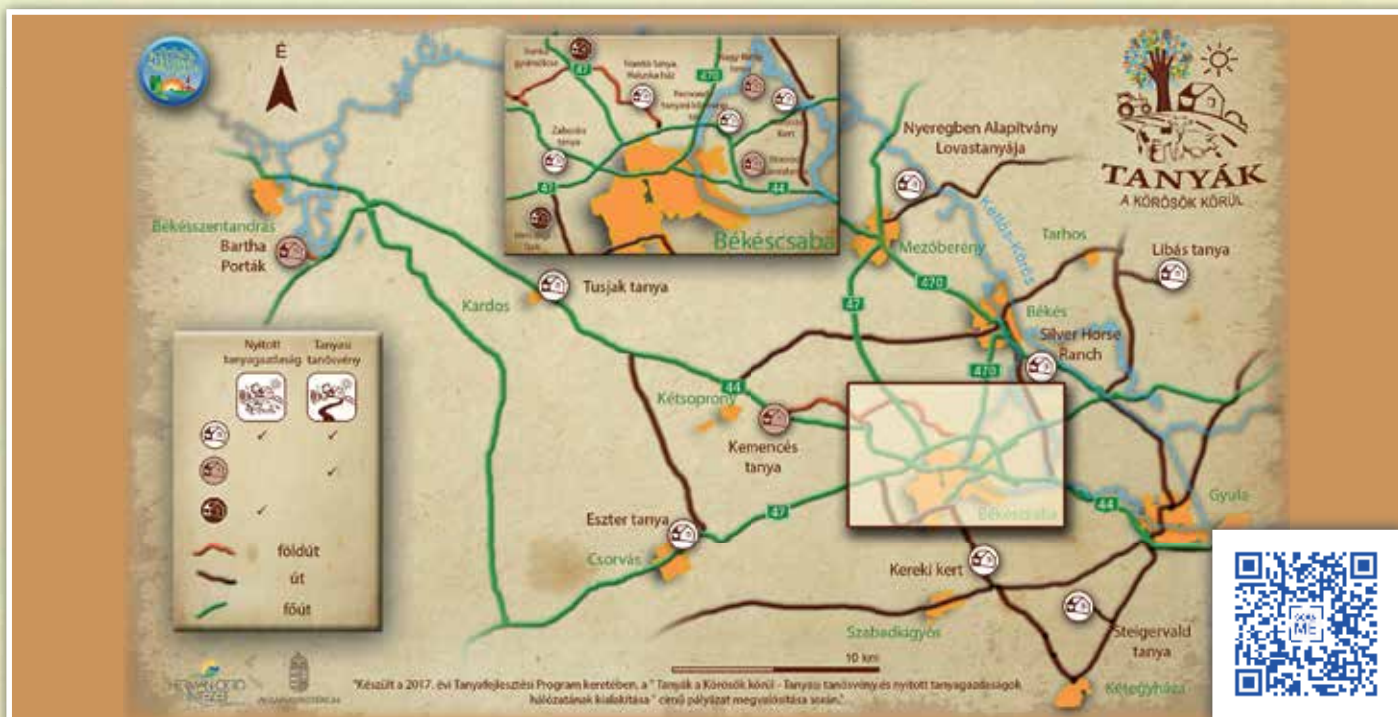
Tanyatípusok Békés megyében a 2010-es években (Nagy G. – Dudás G. (2014): Békés megye tanyafelmérése. Békéscsaba, 38 p. nyomán szerkesztette a szerző)

Tanyak a Körösök Körül

A Körösök Völgye Natúrpark Egyesület a Földművelésügyi Minisztérium (mai Agrárminisztérium) 2017. évi Tanyafejlesztési Programjának keretében célul tűzte ki, hogy létrehozza a natúrpark területén a Tanyak a Körösök Körül hálózatot. A Körösök Völgye Natúrpark Egyesület hosszú távú célja egyrészt hozzájárulni a tanyak mint az Alföld jellegzetességeinek megőrzéséhez, másrészt a tanyagazdaságok támogatása és segítése a tevékenységeik során, valamint a hálózatot érintő marketingtevékenységekkel a tanyak népszerűsítésének segítése. A hálózat tagjai lehetőséget kapnak az Egyesület honlapján a megjelenésre (<http://korosoknaturpark.hu/tanyak-a-korosok-korul/>). A 2018-ban létrejött hálózat két fő elemből áll. Az első egy Tanyasi tanösvény – mely-

hez 10 településről 15 tanya csatlakozott –, Szarvastól egészen Tarhosig mutatja be a natúrpark és egyben Békés megye tanyavilágának jelenét, múltját és jövőbeni elképzeléseit, fejlődési útjait.

A másik fő elem a nyitott tanyagazdaságok hálózata, amelyhez olyan tanyagazdaságok csatlakoztak, amelyek a tanyasi élet mindennapjait szívesen bemutatják az érdeklődők számára. A hálózat tagjai között tudhatunk több évtizedes múlttal rendelkező tanyagazdaságokat, tanyasi közösségi tereket, a falusi szálláshely és falusi vendégasztal szolgáltatásban jártas tanyákat. De megismerkedhetnek a tanyaúra látogatók a tanyasi élet mindennapjaival, a tanyasi életmód összetettségével és szépségeivel is. A hálózat tagjai – 17 tanya, 11 település – a Körösök Völgye magazin soron következő számában mutatkoznak be.

Tanyasi tanösvény és nyitott tanyagazdaságok hálózata a Körösök Völgye Natúrpark területén (szerkesztette: KVNE)

Tanyak a Körösök Körül hálózat tagjai 2018-ban. Fotó: KVNE

Felhasznált irodalom:

Romvári R. (2017): Változások a tanyak szerepében. In. A Falu XXXII. évf. 2. szám 67–76 p.

Nagy G. – Dudás G. (2014): Békés megye tanyafelmérése. Békéscsaba, 92 p.

Pócsi G. (2011): A vidéki nagyvárosok peremterületének átalakulása. Geográfus Doktoranduszok XI. Országos Konferenciája. Szeged. Gazdaság- és Társadalomföldrajz Tanszék. (CD-kiadvány)

Pócsi G. (2009): Dinamikus átalakulások Budahegyen, Kecskemét város-vidék peremzónájában. In. Csapó T. – Kocsis Zs. (szerk.): A közép- és nagyvárosok településföldrajza. 322–334 p.

Csatári B. (2004): A tanyak változásairól általában – A tanya, mint „rendszer”. In.: Csatári B. – Kiss A. (szerk.): Tanyai kaleidoszkóp. 6–18 p.

Becsei J. (2003): Tanulmányok a tanyákról. IPSZILON Kiadó, Békéscsaba, 107 p.

KörösKosár - kosár, ami összeköt

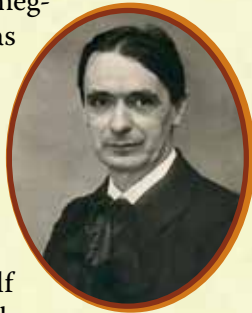
Bevásárló közösség, kosárközösség, dobozrendszer... Számtalan kifejezés, mely ugyanannak az egyre szélesebb körben elterjedő jelenségnek különböző típusait jelöli. Ezek a közösségek helyi termelők és vásárlók együttműködésén alapulnak, melyekben a vásárlók megbízható eredetű és minőségű szezonális élelmiszerhez jutnak, a termelők pedig kiszámítható, stabil keresletre építhetik tevékenységüket. Számos egyéb pozitív hatással is jár ez a fajta együttműködés: helyi gazdaságélénkítő hatása mellett például csökken a csomagolással, feldolgozással, szállítással járó környezeti ártalom, és vitathatatlan a közösségformáló, közösségegerősítő szerepe is.

ELŐFUTÁROK A VILÁGBAN

A tudomány összefoglaló néven rövid élelmiszerláncként (rél) utal az élelmiszeripari tömegtermelésből származó termékek globális értékesítésének alternatívájaként megjelent helyi élelmiszerrendszerekre. A kisebb fogyasztói elköteleződéstől a nagyobb felé haladva ide tartoznak a termelői piacok, a helyi termék védjegyrendszerek és a közösségi mezőgazdaság különböző formái (a vásárló közösségektől a részes gazdaságokig).

A közösségi mezőgazdaság első megjelenési formái az 1950-es, '60-as években tűntek fel Európában, előbb Németország, majd Svájc területén a globalizálódó élelmiszeripar és -kereskedelem negatív hatásaira adott válaszként. Ezeknek a közösségeknek az ideológiai alapját a Waldorf-pedagógiát is megalkotó Rudolf Steiner által kialakított biodinamikus mezőgazdasági szemléletmód képezte.

Rudolf Steiner

Forrás: www.rsarchive.org

Ezzel majdnem egy időben indult meg Japánban a Teikei mozgalom olyan háziasszonyok kezdeményezésére, akik ismert eredetű, egészséges élelmiszert szerettek volna a családi asztalra tenni, így vásárlói közösségekbe tömörülve felkeresték a környékbeli kistermelőket.

Ezeket a mintákat alapul véve a '80-as években az Egyesült Államokban is megjelentek az első közösségi farmok (innen ered a közösségi mezőgazdálkodásra leggyakrabban használt megnevezés, a CSA – Community Supported Agriculture), 2001-ben vette kezdetét Franciaországban az AMAP-mozgalom (vagyis Szövetség a Kistermelői Mezőgazdaság Fenntartásáért), így néhány évtized alatt a közösségi mezőgazdaság fokozatosan világméretű mozgalommá nőtte ki magát.

Napjainkban az Egyesült Államokban közel 1700-ra tehető a közösség által támogatott farmok száma, Franciaországban több mint

2000 gazdaság működik ilyen elvek mentén, Japánban pedig a ház-

Community Supported Agriculture

Forrás: www.community-supportedagriculture.org.uk

tartások 22%-a tagja valamilyen termelői-fogyasztói közösségnek.

A közösségi mezőgazdasági mozgalmakhoz kapcsolódva az 1990-es évektől kezdve számos kezdeményezés indult a helyi termékek népszerűsítésére is, illetve azért, hogy felhívják a figyelmet az ipari termelés és a globális élelmiszer-kereskedelem okozta káros hatásokra. Például az egyre növekvő energiatartalomra, a növényvédőszer nagyfokú használatára, a nagy szállítási távolságokra, a mezőgazdasági munkalehetőségek folyamatos csökkenésére, a növekvő környezetterhelésre, a termelők és a fogyasztók között kialakult bizalmatlan légkörre, valamint a gazdálkodók bizonytalan helyzetére. Ezek közül a kezdeményezések közül néhány ugyancsak világméretű mozgalommá nőtte ki magát.

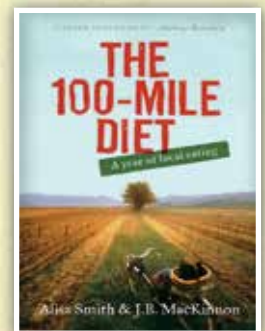
Food miles (élelmiszer-kilométer) mozgalom:

Az 1990-es években jelent meg a food miles, azaz az élelmiszer-kilométer fogalma Tim Lang *A távolsági élelmiszer-szállítás veszélyei* című jelentésében. Az élelmiszer-kereskedelem globalizációjának következtében az élelmiszerek egyre nagyobb utat tesznek meg, míg a termelőktől a fogyasztók asztalára kerülnek. Egy svéd kutató 1993-as tanulmányában például kimutatta, hogy egy átlagos svéd reggeli hozzávalói az Egyenlítő hosszúságának megfelelő utat tesznek meg, mire eljutnak a családok asztalaira. A megnövekedett szállítási távolságok viszont fokozott környezeti terheléssel járnak. Gondoljunk csak a szállítójárművek által kibocsátott szén-dioxidra vagy a szállított áru csomagolásával járó szennyezésre.

100 mérföldes étrend:

Egy, a food miles mozgalom által inspirált kanadai íróházaspár, Alisa Smith és J. B. MacKinnon, arra vállalkozott, hogy egy egész éven keresztül csak az otthonuk 100 mérföldes körzetében termesztett és feldolgozott élelmiszereket fogyaszt. A helyi élelmiszerekből álló étrend ötlete abból adódott, hogy egy alkalommal, amikor a házaspár brit-kolumbiái hétvégi házában időzött, észrevette, hogy élelmiszerkészletük vésszesen megfogyatkozott. Így estére várt vendégeiknek a házuk közelében megtalálható vadon termő növényekből (gomba, pitypanglevél, alma, meggy, csipkebogyó) készítették vacsorát.

Forrás: www.beingreenz.wordpress.com

Üttörő elhatározásuk világszerte számos követőre talált. Ennek mintájára indította el a Messzelátó Egyesület is 2010 októberében az 50 kilométeres diétát.

Slow food:

A slow food (lassú étel) mozgalom Olaszországból indult 1986-ban, majd három évvel később, 1989-ben Párizsban megszületett a slow food alapidokumentuma, ami a gyorséttermekkel és a „műanyag” ételekkel szemben a piacra járást, az étel elkészítésének és elfogyasztásának élvezetét hirdette. A mozgalom elsődleges célja az egyes országok és régiók étkezési hagyományainak, a helyi „étkultúrának”, a „gasztrokulturális” sokrétűségnek a megőrzése, védelme, annak sikeres hasznosítása, az érintett közösségek és vállalkozások fennmaradásának és gazdasági sikerességének támogatása. Az elnevezés a gyorséttermi „fast food” étkezéssel szemben, a lassú, odafigyelő, hagyományos és nemes táplálkozás fontosságára hívja fel a figyelmet.

Nagy lendületet adtak a mozgalom szigetországbeli elterjedésének a 2010-es téli események. Ebben az évben a szélsőséges időjárás következtében megbénult Nagy-Britannia. A lehullott hatalmas mennyiségű hó jéggé vált, kezdett befagyni a tenger, a hőmérséklet elérte a mínusz húsz fokot. Bezárt a benzinkutak egy része, az ingázó dolgozók nem jutottak el a munkahelyükre, törölték a repülőjáratokat, a szupermarketekbe nem érkeztek meg az élelmiszer-szállítmányok, az országos energiaelosztó cég, a National Grid korlátozta, néhol teljesen leállította az ipari üzemekbe induló földgázszállításokat. Kiderült, hogy a szupermarketekben mindössze három napra elegendő élelmiszert tárolnak. Voltak azonban olyan városok, ahol ilyen szélsőséges időjárási viszonyok között is zavartalan volt az élelmiszer-ellátás, hiszen mindent megkaptak a helyi élelmiszerpiacon. Ezek a Transition-városok voltak.

Ezek után nem meglepő, hogy a mozgalom mára világszerte közel 900 hivatalos kezdeményezést és ennél is több nem hivatalos, de regisztrált csoportot számlál.

2008-ban a Védjegyet közreműködésével Magyarországon is megjelent az első hivatalos hazai átalakuláskezdeményezés, az Átalakuló Wekerle, majd a következő években 15–20 hazai közösség indult el az „átalakulás” útján.

A Slow Food Olaszország hivatalos ajánlásai a következők:

www.slow-food.hu

Lassíts le saját életedben!

- ✿ Teljes értékű alapanyagokat vegyél. Főzd meg őket. Edd meg őket.
- ✿ Kerüld a feldolgozott élelmiszereket, a hosszú listákat az összetevőkről. Egyél valódi ételt.
- ✿ Termeszd az ételaid egy részét te magad. Történjen az akár csak az ablakpárkányodon.
- ✿ Amikor csak lehetséges, ismerd meg a megvásárolt étel történetét.
- ✿ Vegyél helyi élelmiszert, és nézz utána, mi terem éppen.

Lassítsd le a körülötted lévőket!

- ✿ Főzz és egyél másokkal. Ne csak a családdal és a barátokkal. Fogadj be új embereket és új szemléletet az asztalhoz.
- ✿ Csatlakozz egy közösségi kerthez, és természetesen ételt másokkal.
- ✿ Lépj kapcsolatba a helyi Slow Food-képviselővel.
- ✿ Fogj kezdet azzal, aki etet. Találkozz az emberekkel, akik az ételüket termesztik. Vásárolj termelői piacon, látogass meg egy farmot, vagy csatlakozz egy CSA (Community Supported Agriculture – közösségi mezőgazdálkodás) programhoz.
- ✿ Ismerkedj meg a lakóhelyed helyi és regionális ételeinek történetével.

Transition Mozgalom:

A Transition Towns Movement (Átalakuló Városok Mozgalom) elnevezésű kezdeményezést Rob Hopkins és Naresh Giangrande indította el 2006-ban egy dél-angliai kisvárosban, Totnesban. A mozgalom lényege, hogy a helyi közösségek az őket érintő nagy kihívásokra (klímaváltozás, energiaválság) helyi szinten próbálnak közösségi megoldásokat találni. A Transition-kezdeményezések tapasztalatai is azt mutatják, hogy ezek az új típusú közösségek a helyi élelmiszer-termelés köré szerveződnek legkönnyebben, majd ezt követően jelennek meg további célkitűzések (pl. energiafüggetlenség, helyi valuta).

www.transitionnetwork.org

ELŐFUTÁROK ITTHON

A magyarországi helyi élelmiszer-mozgalom még annak ellenére is kezdeti fázisában van, hogy az első ilyen jellegű kezdeményezések már az ezredforduló környékén megjelentek. A közösségi mezőgazdasági szemlélet hazai megismertetésében a kezdeményezések hálózatba szervezésében nagy szerepe volt a Tudatos Vásárlók Egyesületének, ami 2008 óta folyamatosan előadásokat, képzéseket, műhelymunkákat szervez ezen a területen tapasztalt termelők és vásárlók közreműködésével.

Nyitott Kert:

A Nyitott Kert 1998-ban az elsők között célozta meg a közösségi mezőgazdaság alapelveinek gyakorlatba való átültetését Magyarországon. A kezdeményezés a gödöllői Szent István Egyetem Környezetgazdálkodási Intézetének szárnyai alól indult az egyetem Babatvölgyben található Biokertészeti Tanüzemében, a brit származású Matthew Hayes környezetbiológus közreműködésével. Céljuk az volt, hogy az egyetem diákjai, munkatársai és a nagyközönség számára is bemutassák az ökológiai gazdálkodás alapelveit, a lakosságot pedig friss biotermékekkel lássák el. Így indult el az első előfizetéses dobozrendszer, mely heti

rendszerességgel szállított szezonális biozöldségdobozt a tagoknak. A rendszerben a dobozt rendelő résztvevők száma négy év leforgása alatt 40-ről 100-ra emelkedett. A dobozokat minden héten az előre kialakított gyűjtőpontokra szállították, ahol a fogyasztók átvehették őket. A dobozrendszer számos szervezeti átalakítást követően 2006-tól Nyitott Kert Futár néven profitorientált vállalkozásként működött tovább. Matthew Hayes 2010-ben alapította meg közösségi alapon szerveződő gazdaságát, a Zsámboki Biokertet.

Kosarak összekészítése a Szatyornál

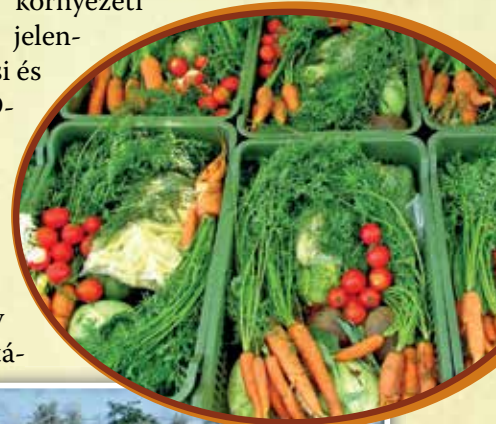
Fotók:
Szatyor
Bevásárló
Közösség

A bolt 2012-ben nyílt meg a fővárosban abból az igényből kiindulva, hogy a bevásárló közösségben már megismert tartós élelmiszerek ne csak az átadás napján legyenek elérhetőek, hanem a hét más napjain is beszerezhetőek legyenek. A bolt kialakítása mellett cél volt még egy közösségi hely létrehozása is, ahol a közösségben felmerült igényekből induló egyéb kezdeményezések is megvalósíthatók. A boltban megjelenő termékek kiválasztásánál is fontos szempont, hogy lehetőleg 50 km-en belüli gazdáktól származzanak.

A Szatyor Bevásárló Közösség által inspirálódva, a fővárosiak hathatós támogatásával számos vidéki városban, így Kecskeméten és Kiskunfélegyházán is hasonló jellegű közösségek alakultak.

Évkerék Ökotanya:

Kiss-Kovács Orsolya és férje, dr. Kiss László a Szegedtől 30-km re lévő Balástyán gazdálkodnak. László a Békés megyei Szeghalmon, Orsolya Dunakeszin nőtt fel. A férj kertészmérnöki, felesége környezetgazdálkodási agrármérnöki diplomát szerzett, így első kézből tapasztalták meg, hogy milyen társadalmi és környezeti problémákat generál a jelenleg uralkodó termesztési és elosztási rendszer. 2009-ben provance-i termelők ismertették meg velük a franciaországi AMAP-rendszert. Ekkor döntöttek úgy, hogy létrehoznak egy olyan közösség által tá-

Forrás: www.evkerek.blogspot.com

Forrás: www.zsambokibiokert.hu

Szatyor:

2007-ben néhány barát Budapest közelében olyan fenntartható, emberléptékű gazdaságokat keresett, ahol egészséges, megbízható forrásból származó élelmiszert vásárolhat. Ebből a baráti kezdeményezésből nőtt ki magát a Szatyor Bevásárló Közösség, a Szatyor Egyesület és a Szatyorbolt. A bevásárló közösség jelenleg öt átvevőponttal működik, ahol egy webfelületen történő rendelést követően hetente egy alkalommal tudják átvenni a vásárlók a szatyrokat.

Innen kerül a kosárba...

**Átvétel a Szatyor
Bevásárló Közösségnél**

Forrás: www.evkerek.blogspot.com

mogatott gazdaságot, amely reményeik szerint megoldást jelent a globális élelmiszer-termelés és -értékesítés problémáira. Először csak saját fogyasztásra termeltek, de 2011-től részes közösségi gazdaságként működnek. 7 hektáron működő minősített

biogazdaságuk jelenleg közel 90 főt lát el minden héten szezonális biozöldségekkel és zöldfűszerekkel. Miután a szezonális alapanyagokból történő ételkészítés ma-napság sokszor kihívást jelent a családok számára, így a zöldségközösség tagjai egy szezonális receptblogot is működtetnek Évkerék receptgyűjtemény néven.

Nyíregyházi Kosár Közösség:

2012-ben egy nyíregyházi közösségi beszélgetéssorozat keretében vetődött fel az a gondolat, hogy a gyakorlatban is tenni kellene valamit a helyi termékek fogyasztásának elősegítése és ezáltal a helyi gazda-

Átvételre várva: kosarak a Nyíregyházi Kosárnál

ság élénkítése érdekében. Néhány hónapnyi szervezkedés, előkészítés után egy lelkes önkéntes csapatnak köszönhetően meg is kezdte működését a Kosár.

Szezontól függően 40–60 termelővel állnak kapcsolatban, valamint 120–140 vásárlóval. A közösség működését egy webáruház segíti, ahol a közösséghez csatlakozott termelők termékei közül vásárolhatnak a vevők.

A Kosár tevékenysége azonban túlmutat a pusztá értékesítésen. Sikeresen szerveztek már közösségi finanszírozási kampányt. Ez a projektjük Arany Tojás Társaság néven vált ismertté, és eredményeképpen egy helyi termelő a közösség támogatásával fejleszthette gazdaságát. A Kosár működtet egy civil adományi programot is, melynek keretében a vásárlók minden héten rendelkezhetnek, hogy a vásárlásuk értékének 1%-át mely helyi civilszervezet számára szeretnék felajánlani.

Közösség működésben: kosarak összeállítása Nyíregyházán

Kosarak átvétele a Nyíregyházi Kosárnál

Fotók: Nyíregyházi Kosár Közösség

A Kosárnál kidolgoztak egy termékminősítő rendszert, ami hatékony segítséget nyújt a vásárlóknak abban, hogy környezettudatosabb döntéseket hozzanak. Ennek keretében öt fő szempont (helyi gazdaság megerősítése, minőségi táplálkozás-termelési módok, feldolgozási módok, környezeti hatások, tágabb ökológiai hatás) mentén értékelik a megvásárolandó termékeket.

30km.hu:

Az utóbbi években a virtuális térben is megjelentek az első olyan kezdeményezések, melyek célja, hogy összehozzák a fogyasztókat a hozzájuk legközelebb eső termelővel. Hazánkban a 30km.hu elnevezésű közösségi portál az első, melynek segítségével a vásárlók az ország bármely pontján akár egy gombnyomással felvehetik a kapcsolatot a termelővel.

KÖRÖSKOSÁR Kosárközösség alakul Békéscsabán is

A Körösök Völgye Natúrpark Egyesületnek megalkulása óta fontos célkitűzése, hogy összefogja a térség környezettudatos elveket szem előtt tartó kis-termelőit, biogazdálkodóit, és lehetőséget teremtsen számukra, hogy termékeiket minél szélesebb körben megismertessék a helyi lakossággal. A békéscsabai Széchenyi ligetben lévő Körösök Völgye Látogatóközpont területén hosszú évek óta biopiac és helyitermék-vásár működik, de az egyesület minden rendezvényén (karácsonyi vásár, Bioritmus Fesztivál) megjelenik ez a fajta szemlélet.

Egyesületünk az utóbbi időben nagy hangsúlyt fektet a helyi tanyavilág, a tanyasi életmód sokszínűségének bemutatására, ezért ernyőszervezetként létrehoztuk a Tanyák a Körösök Körül elnevezésű nyitott tanyagazda-hálózatot. A hálózat tagjai között a tanyasi közösségi térként, falusi szálláshelyként funkcionáló vagy a falusi vendégasztalt üzemeltető tanyák mellett számos, a környezettudatosság elvét szem előtt tartó hagyományos gazdálkodói tevékenységet folytató tanyagazdaság található.

Ezekre az előzményekre alapozva egyesületünk 2019 első felében a helyi termelőkkel együttműködve egy kosárközösséget indít a TOP-6.9.1-16-BC1-2017-00001 azonosítószámú, „Helyi szintű komplex programok Békéscsaba területén” elnevezésű projekt keretében, és hetente egyszer friss, szezonális és lehetőség szerint bio- vagy vegyszermentes élelmiszerekkel és egyéb kiegészítő helyi termékkel látja el azokat a fogyasztókat, akik szeretnék, ha környezet-tudatos módon előállított, egészséges élelmiszerek kerülnének a családi asztalra.

A termelői kínálatból egy webáruházszerű online rendszer segítségével választhatják majd ki a vásárlók, hogy milyen szezonális termékeket tartal-

Helyi termelők Békéscsabán a Bioritmus Fesztiválon

mazzon az adott héten a kosaruk. A leadott rendelések alapján az egyesület munkatársai önkéntesek segítségével végzik majd a kosarak összeállítását. A kosárközösség átvevőpontja pedig a Széchenyi ligeti Látogatóközpontban kerül kialakításra.

Ligeti vásár Békéscsabán a Széchenyi ligetben

Közösségi kertek

...mert minden „ZÖLDség számít”

Szerző: Bonyhádiné Pásztor Enikő

Ha azt mondom, közösségi kert, mára már mindenkinek eszébe jut valami. Egy zöldségekkel beültetett parcella, egy grundkert, egy közösen használt szerszamos vagy egy közösségi térként működő kert. Jómagam kertkoordinátorként figyelem a fővárosban és a vidéki városokban megjelenő közösségi kerteket. Különleges dolog, amint egy elhagyott építési telek, évek óta nem használt terület élettel telik meg. Mint amikor a természet visszahódítja a teret, kiszökdül a betonrengeteg, zöld tér nő ki a parlagon álló te-lekből.

Közösségi kertek megjelenése

A közösségi kertek szerveződése mindig társadalmi vagy gazdasági folyamat lenyomata volt. Európában és Amerikában is a világháborúk és a gazdasági válság utáni élelmi-szerhiányra adtak választ e kertek

(Győzelem kertek, Remény kertek). Ezek az első közösségi kertek a tenni akarást, a közösségi összefogás erejét példázták.

Magyarországon a XXI. század elején járva tapasztaljuk, hogy sorra alakulnak a városi közösségi kertek. Vajon mi minden készíti a kerttagokat a mai rohanó világban a csatlakozásra, miért vállalják fel a kertkoordinátorok a kertközö-ségek nem mindig zökkenőmentes irányítását?

Életforma és trend

A közösségi kert egy városi kert, ahol a kerttagok zöldséget, fűszereket, virágot, esetleg gyümölcsöt termesztenek. Vannak közös célok, közösen használt gépek és szerszámok, a működést pedig egy kertkoordinátor vezeti kertszabályzat segítségével.

Bende Csaba geográfus és más fiatal kutatók figyelik a közösségi kertek fejlődését, és érdekes következtetésekre jutottak. A közösségi kert mára a városrehabilitációnak fontos eleme lett. Önkormányzati vagy civil kezdeményezéssel a grundok újrahasznosításának egy innovatív megoldása ez. Társadalmi oldalról pedig látni kell, hogy kerttagok sokasága kapcsolódik a közösségekhez. Igény van az emberekben a közös együtt-létre, és fontosnak tartják, hogy friss levegőn legyenek, egészséges ételmet termeljenek.

A közösségi kertek élhetőbbé teszik városainkat, közösségi programokkal töltik meg a környéket. A közös főzések, tapasztalatcserék, gyermekprogra-

mok másokat is bevon-zanak a kertbe. Így válik

Az Első Kis-Pesti Kert a lakótelep tövében

A szegedi Makkosházi Községi Kert 18 parcellával, önkormányzati kezdeményezéssel jött létre 2016-ban (fotó: Bende Csaba)

egy közösségi kert a város élhető és pihentető közösségi terévé. Ezen felül ma trendi közösségi kertészkedéssel foglalkozni, törekedni az önellátás felé. Észlelhető változást is hoz egy jól működő közösségi kert az ingatlanárak növekedésében, a terület megítélésében és a lakosság átrétegződésében is. Érdekes, hogy egy hasznosítás előtt álló ipartelep vagy egy üres telken szerveződő újszerű kezdeményezés milyen pozitív hatású lehet...

**Rosta Gábor,
a Városi Kertek Egyesület elnöke**

– Mikortól számítja a XXI. századi magyarországi közösségi kertek alakulásának idejét?

– A hazai közösségikert-mozgalom elindítójának a GANG Csoportot nevezném, ami 2006-ban belvárosi társasházi udvarokat alakított kertekké a lakók bevonásával. Az akciók már magukban hordozták a közösségi tervezés, a közösségszervezés alapelemeit, bár a közösségépítés nem volt kifejezett céljuk. Három belvárosi udvart tudtak az évek folyamán zöld

udvarrá alakítani, majd a csoport feloszlott. Alapvetően nem kapták meg a remélt támogatást sem az önkormányzatoktól, sem a fővárostól.

Az első városi közösségikert-kezdeményezés 2010-ben indult a FöldKelte csoport szervezésében Békásmegyeren a III. kerületben, Ófalu területén. Egy orvos házaspár telkét kapták meg fiatalok, akik vállalkoztak rá, hogy kipróbálják a közös kertművelést. Alapvetően ez egy kertkísérlet volt, tervek és szervezés nélkül vágtak bele a közös kertészkedésbe. Kommunaművelést próbáltak megvalósítani kertszabályok és közösségépítés nélkül, így a kísérlet az első szezonban elhalt.

Viszont ebből az esetből is tanulva a Városi Kertek Egyesület (VKE) már óvatosabban kezdett neki a szervezésnek. Önkormányzatok bevonásával, körültekintő engedélyezési és jogi formulák betartása után végül 2012-ben nyílt meg az első két kert, az Első Kis-Pesti Kert (VKE). Ugyanebben az évben nyílt meg a Lecsós kert (Kortárs Építészeti Központ), amelyet két év után a terület tulajdonosa felszámoltatott.

Az ezt követő években sorra alakultak a kertek, más szereplők is megjelentek a kertalapítások körül,

**Környezettudatosan
az élhetőbb mindennapokért!**

A közösségi kert egy hely, ahol:

- ...városiaként kertészkedhatsz,
- ...zöltséget, gyümölcsöt, virágokat termelhatsz,
- ...vegyszermentes táplálékok lehet, a saját termésedből főzhatsz,
- ...élvezheted a friss levegőt,
- ...környezettudatosságot tanulsz,
- ...családoddal, barátoddal együtt örülhetsz a szüretnek,
- ...barátokra tehetsz szert,
- ...napi örömeid és sikereid lehetnek,
- ...egy jó kezdeményezés részese lehetsz...

KÉK (Kortárs Építészeti Központ)

Zugkert, Grundkert, Isten kertje. Természetesen elindult egyfajta kiválasztódás, és szüntek meg kertek: Lecsós kert, Grundkert stb.

– Hány közösségi kert működik ma Magyarországon?

– Ma körülbelül 65–70 közösségi kert működik

Magyarországon. Ebből Budapesten 35 kertet tartunk számon. Ennél jóval magasabb számban alakulnak iskolakertek, bár ezek más céllal jönnek létre.

– A közösségi kert nem egységes forma, melyik kerttípus a legéletrevalóbb nálunk?

– Szerintem a lakótelepi kertek a legéletrevalóbbak, ott van igazán igény a kertekre és a közösségekre. Igazából a kert környezete sokban meghatározza az életrevalóságot, de a leginkább fontos tényező a közösségfejlesztés és a mindenki által

Tapasztalatcsere Rosta Gáborral a Közös Pont Egyesület tanulmányi útján az Első Kis-Pesti Kertben

A Békási Kert kerttagjainak gyűlése Budapesten

tudott és alkalmazott kertszabályok. Úgy tapasztalom, hogy az önkormányzattal közös kertalapítás is nyerő, bár hosszabb az alapítási idő, sok a jogi és adminisztratív tenivaló, de ezek a kertek pont ezért időtállóbbak.

– *Mely közösségi kertek alapításában vett részt eddig?*

– A Városi Kertek Egyesület a következő kerteket alapította és vezeti most is: Első Kis-Pesti Kert (2012. XIX. Kispest), Aranykatica kert (2013. XIX. Kispest), Békási kert (2013. III. kerület), Zengőkert (2014. XIX. Kispest), Árnyas kert (2015. XIX. Kispest), Szélrózsa kert (2016. Szentendre), Zápor kert (2016. III. kerület).

– *Hogyan látja a közösségi kertek jövőjét?*

– A közösségi kertek jelentős része meg fog maradni, fontos társadalmi-urbanisztikai értéket hordoznak.

Interjú a kerttagokkal

A Kerthatár Községi Kert tagját, Enikőt kérdeztem a kezdetekről:

– 2016 tavaszán csatlakoztam a Kerthatár Községi Kerthez, amit a Kortárs Építészeti Központ (KÉK) tart fenn. Vidékről kerültem Budapestre diákként, és a társasházunk előtti részen kezdtem kertészkedni.

A Kerthatár Községi Kertben 97 parcellát alakítottak ki

– *Ezután jött a közösségi kertészkedés?*

– Igen, 2016-ban elköltöztünk, és keresni kezdtem a városi kertészkedés lehetőségét. Épp toborzás volt a Kerthatárban, így várakozás nélkül tudtam parcellához jutni. Kertünkben sárgarépa, zeller, hagyma, cukkini, eper és padlizsán terem, a közös területen fűszerspirálban zöld fűszerek nőnek. Fantasztikus érzés volt első évben saját paradicsomból, paprikából, uborkából salátát készíteni a gyerekeknek.

– *A közösség és a kert is fontos neked?*

– Igen, jó gondolkodású társaság jött itt össze, ez a mai világban nagy érték. Sok új barátság alakult ki, és tanulunk a „régiektől”. A kertészkedés pedig számomra terápia. Semmi nem tud annyira megnyugtatni, mint a növényekkel való foglalkozás. A gyerekeim is szeretnek kint dolgozni, de ők talán majd később érzik át ennek a jelentőségét, szemléletformáló erejét.

Fűszerspirál fonott kas a Kerthatár Községi Kertben

A kerttagok mulcsozással védik a talajt a Kerthatár Községi Kertben

A Kőrakás Park Községi Kertből Katalint kértem meg, meséljen nekünk:

– *Miért kerestél közösségi kertet?*

– Kiskoromban kertés családi háiban nevelkedtem. Ez motivál, hogy a gyerekeimnek megmutassam, mi történik a kertben. A kisgyermek jelenléte a kertben fontos, megtapasztalja ahogy a magból csíra lesz, végül törődéssel finom, ehető dolog.

– *Más ismerősöd is kertészkedik közösségi kertekben?*

– Igen, többen is. Van barátunk, aki rajtam keresztül jelentkezett parcelláért. S vannak, akik másik kertben tagok.

A budapesti Kőrakás Községi Kertben 15 parcellán kertészkednek

– *Miért szeretsz kijárni ide?*

– Egyrészt a nyugalom miatt, ha egyedül megyek le. Másrészt, mert hiszek benne, hogy a kert tanít valamit, így néha a gyerekeimet is viszem.

– *Milyenek a kerttagok?*

– Akikkel eddig találkoztam, azok szimpatikusak, vannak, akiktől lehet tanulni. Akitől egyelőre a legtöbbet tanultam, az a komposztudvar gondnoka, egy nagyon kedves úriember.

Vackor Községi Kert indul Békéscsabán

2019 márciusában „nyitja meg” parcelláit Békéscsabán egy újonnan szerveződő kertközösség. A Vackor Községi Kert civil kezdeményezéssel, a Körösök Völgye Natúrpark ernyője alatt, a Zöld 14 Eurorégió Egyesület koordinálásával már előző ősszel elkezdte a kerttagok toborzását és a földmunkákat. Ebben a vidéki közösségi kertben a parcellák kialakításánál egyéni igényekhez fognak alkalmazkodni, lehetőség lesz fák és szőlőtőkék művelésbe fogadására is. A Wenckheim-túraútvonal kerékpárútja mellett a városból könnyen elérhető közösségi kert zöltség-, gyümölcs- és szőlőtermesztéssel foglalkozik majd. A szervezők tervei közt szerepel a közös kertészkedés mellett madárbarát bemutató kert kialakítása, tanulmányi utak és kertlátogatások szervezése. Hosszú távú célként az újonnan szerveződő kertközösség kóstolókkal és kertbemutatóval a helyi túraprogramokhoz is szeretne kapcsolódni.

Vackor Községi Kert alakul Békéscsabán

A sárga koktélpáradicsom a GYEKK-tagok kedvence

GYEKK közösségi kert

Gyulai Ehető Közösségi Kert

Vidéki közösségi kertként Gyulán, 2014 augusztusában kezdtünk a kertalapítással. Akkor még nem is gondoltuk, hogy a kertészke-
dés mellett milyen sokszínű együtt-
léletet ad nekünk a kertközösség.

A lakótelep közelében, a Törökzugi szőlőkben 1045 négyzetméteren 5. éve működik a kertünk. Itt 6 család egyéni igényeihez alkalmazkodva jelöltük ki a parcellákat. Hagyományos alföldi ágyásokat alakítottunk ki (nincs magasság, nincs emelt ágyás-szegély), ahol a családok átlagosan 30–40 négyzetmétert művelnek. Közös megegyezéssel ökológiai szemléletben, csak önellátásra termesztünk zöldségeket és bogyósokat. A kertet mulccsal fedett művelőutak tagolják,

és itt fut az öntözőrendszerünk is. Az Alföldön ugyanis öntözés nélkül nem lehet zöldségeket termesztetni. A többi közösségi kerthez hasonlóan közösségi komposztálót használunk, közös a fűszerkertünk, az árnyékos pihenő és a tűzrakó is.

A Gyulai Ehető Közösségi Kert (GYEKK) megalakulását, a szerszámok beszerzését és a szakmai tapasztal-
cserét a békéscsabai Közös Pont Egye-
sület segítette. A közösségi programok elindításában és kertkap-
csolatok kialakításában is az egyesületre támaszkod-
tunk. Fővárosi közösségi kerteket, biokertészeket látogattunk meg, és segít-
ségükkel szerveztük meg a hagyományos Fátyolka csa-
ládi kertész táborunkat.

A kertben közös főzé-
sekkel, szalonnasütéssel

egybekötött kertprogramokat szer-
vezünk, mint az őszi földmunka, a tavaszi magvetés és nyaranta a kö-
zös öntözés. Jó kapcsolatunk van a helyi óvodával, ahol óvodakert kialakításban segítettünk. Meghí-
vásra közösségikert-bemutatót is tartunk kóstolóval. Ez népszerűsíti a vidéki közösségi kertek szervező-
dését, ami fontos lenne, hiszen na-
gyon sok az elhagyott parlag kert, a műveletlen terület.

Közösségi kertek éjszakája

Minden év szeptember első hétvégéjén kerül megszervezésre a közösségi kertek éjszakája. A kerttagok lámpásokkal, han-
gulatingatókkal díszítik fel kertjü-
ket, és programokkal várják a kerttagokat és külső vendégeket. A sok kerti munka után mindig különleges sötétben, kivilá-
gítva látni a kertet. Egyre több közösségi kert kapcsolódik a kezdeményezéshez, ünnepi zenés programokkal, egyszerű be-
szélgetésekkel, közös szalonnasütéssel.

A GYEKK diák kerttagjai fűszernövényeket vittek a törökzugi óvoda kertjébe

KÖZÖSSÉGEK

- „Merjünk kicsik maradni!”

Mindenkinek alapszükséglete, hogy szeressék, elfogadják, megértsék, és tartozhasson valahová. A szakirodalom szerint közösségről több értelemben beszélhetünk, így biológiai értelemben az élőlények csoportjáról, társadalmi értelemben emberi közösségről. A közösségre jellemző, hogy tagjai a magánéletüket önként megosztják egymással, segítik egymást, pénzüket és szabadidejüket a közösség javára fordítják. A kérdés az, hogy az egyén és a közösség hogyan viszonyul egymáshoz.

Lackfi János *KÖZÜGYEK* című írásában ezt olvashatjuk: „A KÖZÖS sátrat persze ÉN állítottam fel, mert voltam cserkész, és értek hozzá, a KÖZÖS tüzet is ÉN raktam, mert nekem vizes fából is sikerül, a KÖZÖS éneklésnél viszont nem úsztam meg, rám is rám került a sor, pedig ÉN aztán utálok mindenki füle hallatára elkezdni a dalt...”

A közösség nem létezik az individuum nélkül, és az egyén sem létezik a közössége nélkül. Korunkban a tömegtermelés intézményével sajnos lassan megszűnik az egyediség. Régen a legalapvetőbb tárgynak vagy használati eszköznek is lelke volt, hiszen minden része emberi kéz által jött létre, az alkotásnak pedig fontos eleme volt a szellem, hiszen a szellem az, ami művel.

A közösség azonban sokkal több, mint egy emberi csoportosulás, hiszen a jó közösséget az egység-

ről ismerhetjük meg. Egységben összeadódik a tagok ereje, egyedisége, ezáltal bámulatos dolgokra képesek. Ez nemcsak egy felszínes kapcsolatrendszer, hanem egy bizalmi és elfogadásra épülő viszony, melyben a közösségben lévő emberek építik egymást. Közösségben az egyén új nézőpontokkal gazdagodik, és új nézőpontokkal gazdagít másokat. Ötleteket, segítséget kaphat, és ötleteivel, tudásával, tapasztalataival segíthet másokat.

A közösségi működés egyik lényeges eleme a közös célért való küzdeni tudás. Együtt, egymással, közösen, örömmel tenni a dolgunkat, vállalni a feladatokat. Ez dönt. Másik feltétele a jó közösségnek az összefogás készsége. Ehhez hozzájárulnak az együttes élmények, melyek összetartják a tagokat. A harmadik eleme pedig a „közösségi kulcsembert”, aki tudásával, tapasztalatával, személyiségével, hozzáállásával olyan hozzáadott értéket teremt, amely a közösség működése és fennmaradása szempontjából is nélkülözhetetlen.

Napjainkra előtérbe kerültek a fogyasztás- és üzletcentrikus, szolgáltatás- és tömegalapú működési formák. Ezen szerveződések általában kellő marketing birtokában nagyobb figyelmet kapnak, mint az önmagukban a személyességre és közösségre építő, közösségi csoportok. Cikksorozatunk egyik lényeges eleme a nem üzleti, hanem közösségi alapon működő, annak új és hagyományos útjait kereső, ápoló vagy még csak azzal kacérkodó, másképpen gondolkodó közösségek, szervezetek, egyesületek, civil szerveződések, csoportok keresése és bemutatása, a bennük rejlő jó gyakorlatok megismertetése és formabontó módszereik közzététele.

Ezen irányvonal mentén szeretnénk bemutatni több közösségi szemléletű, a külső szemlélő által talán különösnek tartott, kicsinek maradni szándékozó közösséget, szervezetet, keresve a közösségi, ifjúsági, kulturális és egyéb tartalmak, élmények terjesztésének új hullámain, színtereit, módozatait.

Többen lenni nem mennyiségi, hanem minőségi különbség. Célunk tehát, hogy az elkövetkezendő hat lap-számban hasonló elvek mentén működő közösségeket mutassunk be, és a önző ÉN-től a több lehetőséget hordozó MI felé induljunk.

Szerző: Garay Éva

Exponált közösségi élmény: MÁRVÁNY FOTÓMŰHELY

Portréfotózás a klubfoglalkozáson – 2017

Kirándulás Menyházán – 2018

Soha nem készítettünk még annyi fotót, mint most, amikor a telefonunkkal bármikor megörökíthetjük emlékeinket. Döbbenetes látvány, ahogy egy koncerten előttünk

az egész közönség kék képernyővel világít, vagy ahogy a látványosságoknál tolongva egymás szemét szűrják ki a szelfibottal a turisták – és közben mostanra mégis egészen mindennapos jelenségé vált.

Korunk rohamos technológiai fejlődésében vajon hogyan tud megmaradni egy fotós közösség? Mi tartja őket össze? – erre kerestük a választ Katona Péterrel, a békéscsabai Márvány Fotóműhely elnökével. „Már nem úgy van, mint az analóg világban” – emlékezett vissza Péter.

Ahogy a kezdeteket felidézem, elődöm, Bazsó Imre és barátai 1992-ben elhatározták, hogy újraindítják Békéscsaba város fotóséletét. Az akkori tagok vasárnaponként rendszeresen találkoztak az akkori Márvány cukrászdában. A létszám növekedésével egyre erősebben megfogalmazódott a tényleges klubba való alakulás gondolata. 1995-ben Békéscsabai Fotóklub néven 15 fő aláírásával megalakult a fotós közösség, melynek az akkori békéscsabai „Ifiház” adott otthont. Az elnök Bazsó Imre lett. Az élet viharai, a generációs és főleg felfogásbeli különbségek törést hoztak a klub életében, és az akkor szerveződött klubtagok kettéváltak. A kivált fotósok felvették a Márvány Fotóklub nevet, majd ezt Márvány Fotóműhelyre változtatták, és a mai napig is így ismernek minket. A klubélet folytatásához helyet kaptunk a mai néven Csabagyöngye

Aradi fotósok kiállítása Békéscsabán a Lencsési Községi Házban – 2018 (álló sor bal szélén elöl, Katona Péter MFM-elnök)

Kulturális Központ – Lencsési Községi Házában.

Az akkori időben analóg technikát használtuk. Korunkat azonban erőteljes technológiai robbanás jellemzi, amivel együtt jár a digitális fényképezőgépek gyors fejlődése is. Napjainkban már a mobiltelefonok is rendelkeznek beépített kamerával, a fotókészítés gyakorlata mindennaposá vált, ezáltal tömegek számára nyílt meg az út a fényképekben való önmegvalósításra. A digitális korszakban a vizuális előképzettségre épülő kreativitás helyett az eszköz került az alkotás középpontjába.

A képalakításhoz jellemzően már mi is digitális eszközöket használunk, azonban valamire nagy hangsúlyt fektetünk: az együttlétekre és arra, hogy megmaradjunk közösségnek. A közösségi megtartó erőnk az alkotás szeretete, művészete. Az igazán kiemelkedő fotósokat a minden külső körülményre fittyet hányó elszántság jellemzi, illetve az az egyedi látásmód, amivel a világ egy általuk kiemelt szeletét megmutatják. A együttléteink fontos állomásai a fotóskirándulások, a szezonzáró összejövetelek, ahol a családtagokkal és hozzátartozókkal kiegészítve igazi baráti, családi légkört alakítunk ki. Talán mindennél beszédesebb az a némileg meglepő tény, hogy fotóklubunknak vannak olyan tagjai is, aki nem vagy sohasem fotóznak, pusztán jelen vannak, mert egyszerűen jól érzi magukat köztünk.

A másik fő motivációnk a kép mint műalkotás létrehozásának vágya. Az emberek a mindennapokban a jó minőségű technikával szerkesztik a képet, a fotós a fényképezőgéppel megalkotja. Az életszerű fotózást lehet művészetként is értelmezni, melynek a tevékenység közben átélt flow-élmény a lényege. A flow az az állapot, amikor teljesen elmerülünk abban, amit csinálunk, a külvilág, az idő érzékelése is megszűnik, és csak az itt és most számít. A flow gyakori átélése pedig erősíti a közösségi létet.

Ezen élményeket a szelfik, a gyors, aktuális pillanatot megörökítő fotózások nem tudják megadni. Ettől más egy közösség. Létének többlete az, ami megtartja és fenntartja a mai kor digitális robbanásában a Márvány Fotóműhely kicsiny, de annál lelkesebb közösségét is.

Infó: www.marvanyfoto.hu

Egyszer volt, hol nem volt egy Művészfalu...

Volt egyszer egy leányka, Seres Barbara... és a mese elkezdődik. Barbi hároméves korában döntötte el, hogy ha felnőtt, „óvó néni” lesz. Ezt megvalósítva, a diplomamunkáját 2012-ben „Felfedezettjeink” díjjal jutalmazta az Óvodapedagógusok Országos Tehetségsegítő Tanácsa, ezzel az ország 15 legtehetségesebb pedagógusa közé került. Az óvónői karrier helyett azonban – álmai megvalósítása érdekében – egy másik utat választott. Létrehozta a Bábgalagló Bábszínházat és Művészfalut.

A Művészfalu Békéscsabán, Jamina városrész egyik hosszú utcájában található. Kívülről egy egyszerű családi ház. A bejárati ajtón már apró figyelmességek, kedvességek jelzik, hogy egy másik világba csöppenünk. Egy élő mesehelyre, ahol a kül- és beltéri játékok, illetve díszek egytől egyig természetes alapanyagból készültek. Az 1800 m² nagyságú területet Barbi és segítői maguk gondozzák, veteményest, gyümölcsöskertet művelnek. A Művészfalu-ban az élet nemcsak természetes, hanem egészség- és környezettudatos is: a vegetáriánusság mellett törekszik az önellátásra, a fenntarthatóságra. Így nem meglepő, hogy télen csempekályha mellett melegedhetünk...

A csodavilág egyik szegletében egy felnőtt ember nagyságú, papírból készült óriáskalapos gombára lesz figyelmes a betérő, mely tekintélyes méretével a játszószoza jelentős részét elfoglalja. A gomba nem csak a művészfalu közössége számára fontos csodaelem: „Gyermekkoromban mindig az volt az álmom, hogy egyszer lesz egy gombaházam!” – meséli a tündérkert „királynője”, ha valaki álmélkodva megszemléli.

Barbi családi házuk ezen szobájában kezdett el kisgyermekkel délutáni foglalkozásokon bábozni, alkotni, meséket szőni. Így alakult meg a Bábgalagló Bábszínház. Az idő előrehaladtával és a szülők részéről

érkező fokozott érdeklődés és igény növekedésével életre kelt a Bábgalagló Művészfalu is, melyet közösségi összefogással építettek fel.

A művészfalu kifejezésről sokaknak egy művészekkel teli, művészet eszközeit felhasználó helyiség, tábor juthat az eszébe, ahol mindenféle elvont és absztrakt dolog történik. Ez azonban más. Ez a hely a gyermekvilágára épül, teli szeretettel. A bábok és mesék világára, ahol a gyermekek önmagukat kifejezve játszva fejlődnek. A bábozás és bábkészítés minden korosztály számára vonzó, hiszen varázslat van benne, egyféle ősi misztikum. Közvetlenül és játékos formában hat a gyerekek, fiatalok, sőt a felnőttek érzelmi életére, amikor az élettelen bábu megelevenedik. Ez a csoda újból és újból átélhető valóság. A bábjáték során bármi megtörténhet, olyankor varázslat van, amihez nem kell más, csak, hogy egy baba, egy báb vagy egy tárgy lelket kapjon. A varázslat nyílt színen, a gyermekkel és a gyermekek előtt történik meg. S ez a csoda akkor

a legteljesebb, ha maguk mozgatják a bábót. Ilyenkor a gyermekek egyszemélyes „alkotó-varázslóvá” válnak.

A Bábgyalogló Művészfalu nem játszóház, nem óvoda, nem iskola, hanem olyan gyermekeknek és felnőtteknek ad feltöltődésre, alkotásra lehetőséget, akik a világ zajából kizökkenve, lelki minőségben kívánnak fejlődni, megismételhetetlen pillanatokot szerezve. A nem hagyományos kézműves foglalkozások, a különböző alkotási technikák kipróbálása, a színjátás, a mesék varázslata áthatja a napokat, foglalkozásokat. Korhatár nincs, mivel a művészet kortalan.

A délutánonként tartott, tudatosan felépített, egymásra épülő foglalkozások alkotják a fejlesztés menetét.

Egy-egy tanév felépítésének alapja, hogy Barbi színdarabokat, meséket, verseket ír a gyermekeknek, amiket minden év júniusában előadnak. A tematika, a módszer fontos eleme az egyéni és közösségi nevelés egyediségére, a különböző művészeti ágak kipróbálására való ösztönzés (pl. tűnemezelés, akvarell, akrilfestés, papírmásé, varrás).

Kezdetben a működés részét képezte, hogy a közösen létrehozott színdarabokat nagyobb közösségi tereken, kőszínházakban megmutatni, előadni kívánták. 1-2 próbálkozás alkalmával azonban befurakodott a működésbe a teljesítmény- és megfelelési kényszer, és elvárások tömkelege fogalmazódott meg. Ez a nyomás nem tett jót a Művészfalu életének, hiszen a mai világban ritkaságnak számít, ha valahol önmagad adhatod. Ezt megtartva elhatározták, hogy nem kívánnak növekedni, hanem a saját közösségük formálására fektetik a hangsúlyt. A Művészfalu határain belül, közönség helyett közösséget építenek, és megerősödött az az irányvonal, hogy a Művészfalu a lélek művelésének otthona, ahol fontos szerepet kapnak az emberi kapcsolatok és azok ápolása.

A Művészfalu alapértékei:

- tisztaság,
- egyszerűség,
- érzékkontroll,
- erőszakmentesség,
- egymás tisztelete, megbecsülése,
- vegetarianizmus,
- természettel való összhang,
- felelősségteljes szolgálat,
- bizalom.

A Művészfalu közössége igen kiterjedt. Jelenleg 34 család gyermekei vesznek részt a foglalkozásokon. A szülők és nagyszülők lelkes és aktív közreműködésével. A közös munkát, a felkészüléseket virágkötő, varrónő, festő, asztalos

tevékenysége segíti. A legnagyobb belső közösségi megmozdulás a tanév végén bemutatásra kerülő színdarab, ahol bemutatják a gyermekek az egész éves kitartó munkájuk eredményét. Ez jelentős közösségmegtartó és összefogó erővel bír, és fantasztikus élményként, maradandó kincsként őrzik a gyermekek, szülők és hozzátartozók egyaránt.

A Művészfalu tevékenységei közt található még a nyári tematikus táborok, születésnapok – „Tündérbulik” – szervezése gyermekeknek, évszakonkénti kézműves foglalkozások felnőtteknek. A letisztult, egyszerű, mesebeli térben nincs olyan gyermek, felnőtt, aki ne tudna nagyokat alkotni.

Végezetül Barbi gondolatát idézve: „Szolgálatomnak tekintem a gyermekek nevelését, és küldetésemnek érzem, hogy egy olyan világba repítsem őket, ami a lélekről szól. Itt gyermekek, szülők, az Ő elmondásuk szerint: »haza járnak«.”

És a mese folytatódik...

Emil és Lenke

De hová tűntek
a fecskék?

1.

Emil és Lenke

De hová tűntek a fecskék?

– 1. –

Egon papa elmélyülten böngészett egy régi fotóalbumot öreg karosszékekben, amikor Emil és Lenke megérkezett a menetrendszerinti vasárnapi vizitre. Legalábbis Egon papa így hívta ezeket a látogatásokat, bár ez a szó eleinte meglehetősen idegenül csengett a gyerekek fülében.

– Már nagyon vártam, hogy megérkeztek. Ezt néztek, mit találtam abban a vén kredencben a padláson! – kiáltott fel, amikor meglátta a nagyszobába toppanó gyerekeket.

Egon papa, bár már betöltötte a nyolcvanhármat, néha észveszejtő mutatványokra volt képes, ha valami befürkészte magát a fejébe. Az a fránya kíváncsiságom mindig belevisz a bajba! – mondta ilyenkor az ikerre kacintva, amikor nagymama számon kérte a felelőtlenségéért.

– Ez a régi családi albumunk, amit éveken át Augustza dédnagymamátok rakosgatott össze. Ez itt az istállónk, benne az első lovam, Márkopóló. Micsoda ló volt! Vakáció idején már hajnalban kivágtattunk a határszéli erdőbe, és napnyugtáig bókászunk, lestük az állatokat, gyűjtöttük az érdekesebbnél érdekesebb növényeket. Én az albumomba, ő a bendőjébe.

– De nagypapa, mik ezek a dudorok az eresz alatt? – kérdezte Lenke.

– Dudorok? – húzta össze szemöldökét Egon papa, hogy jobban szemügyre vegye a fényképet. – Hiszen azok fecskefészkek – vágta rá leplezhetetlen büszkeséggel az arcán, hogy egyáltalán ki tudta silabizálni az apró építményeket. Majd rögtön el is komorult, mikor rádöbent, hogy mit jelent Lenke kérdése.

– Hogy nem vettem ezt eddig észre? – gondolta magában... – És egyáltalán mi folyik itt?

De szokásához híven nem hezitált sokáig.

– Gyertek utánam! –

mondta izgatottan miközben fejébe nyomta a kalapját. Kézen fogta a gyerekeket, és egyenesen a közeli könyvtárba szaladtak.

– Kisasszony, hová tűntek a fecskék? – kérdezte még mindig kissé zavartan a felismeréstől, amint beléptek a könyvtár széles ajtaján.

– Hogy mondja, Egon bácsi? – szólt meglepetten a könyvtáros kisasszony.

– Hová tűntek a fecskék? – ismételte meg nagypapa a kérdést, már egy kicsit higgadtabban.

– De milyen fecskék, Egon bácsi?

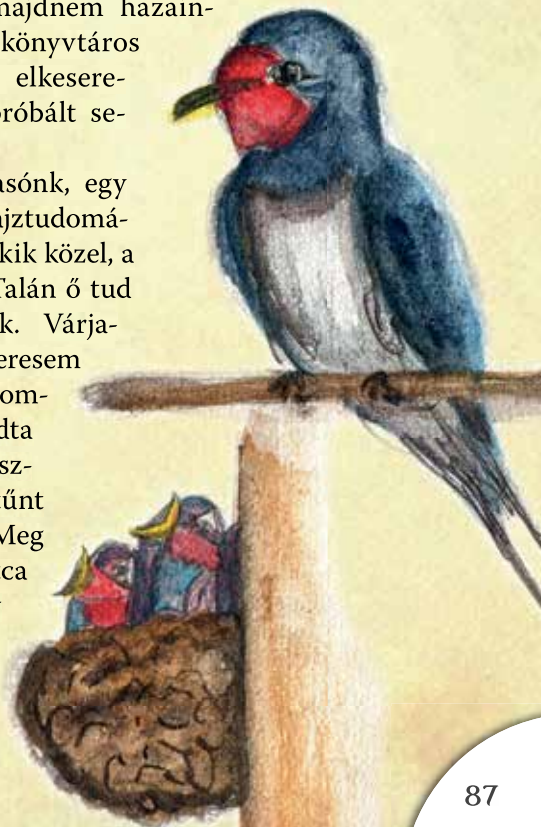
– Hát úgy általában a fecskék. Lennie kell itt valamilyen könyvnek... Gyermekkoromban minden második háznál volt egy fecskéfészek, most pedig szinte egyet sem lát az ember. Az nem lehet, hogy erről még senki sem írt.

– Tudja, Egon bácsi, felénk sokan nem szerették a fecskéket, mert mindent összepiszkoltak. Ezért aztán seprűnyéllel leverték a frissen rakott fészkeket, amivel a madarak olyan sokat dolgoztak. Lehet, hogy a fecskék olyan helyre költöztek, ahol nem háborgatják őket –

töprengett a választ keresve a könyvtáros kisasszony. – De jöjjenek, nézzünk utána a katalógusban, hogy milyen könyveink vannak ebben a témában.

Egon papa, Emil és Lenke minden fellelhető könyvet átolvastott. Egyet a fecskék költözéséről, egyet a táplálkozásukról, sőt még a szaporodásukról is, de hogy hová tűntek a fecskék, arra nem találtak megnyugtató választ. Már majdnem hazaindultak, mikor a könyvtáros kisasszony, látva elkeseredettséget, megpróbált segítségükre sietni.

– Van egy olvasónk, egy idős tudós, a földrajztudományok doktora, itt lakik közel, a Pacsirta utcában. Talán ő tud segíteni maguknak. Várjanak egy percet, kikeresem a pontos címét a komputerből – mondta a könyvtáros kisasszony, és már el is tűnt a pult mögött. – Meg is van, Pacsirta utca 19. – adott át egy cédulát Egon papának, amin a cím szerepelt.

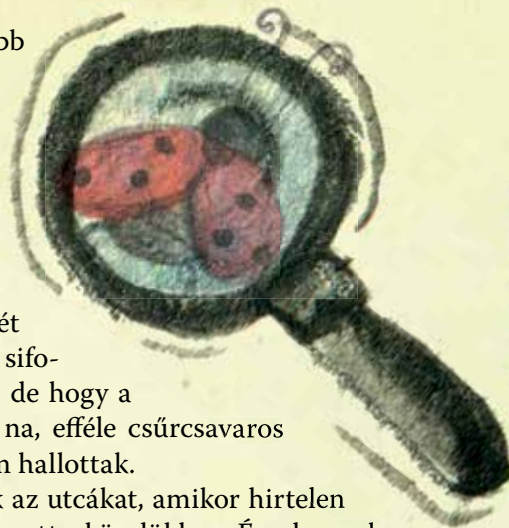
Egon papa szokásától eltérően nem volt jó kedvében. Valójában kicsit rossz néven vette, hogy már megint eltűnt valami a fiatalságából, és az még inkább elszomorította, hogy nem találták meg a könyvekben az okát a fecskék eltűnésének.

– Nos, igen, a fecskék... – mondta elgondolkodva a földrajz-tudományok doktora, ahogy ajtót nyitott a váratlan látogatóknak – ...de jöjjenek csak beljebb! – mondta, és a könyvtárszobába invitálta vendégeit. Emil közben elmondta, hogy mi járatban vannak, és hogy a könyvtáros kisaszony szerint a fecskék az emberek miatt tűntek el.

– A természetes élőhelyek elvesztése valóban komoly problémát jelent, de azt hiszem, hogy e nyugtalanító jelenség legfőbb okát a globális felmelegedésben kell keresnünk. De megkérdezem egy kollégámat. Jöjjenek vissza jövő héten, addigra biztosan választ tudok adni a kérdésükre.

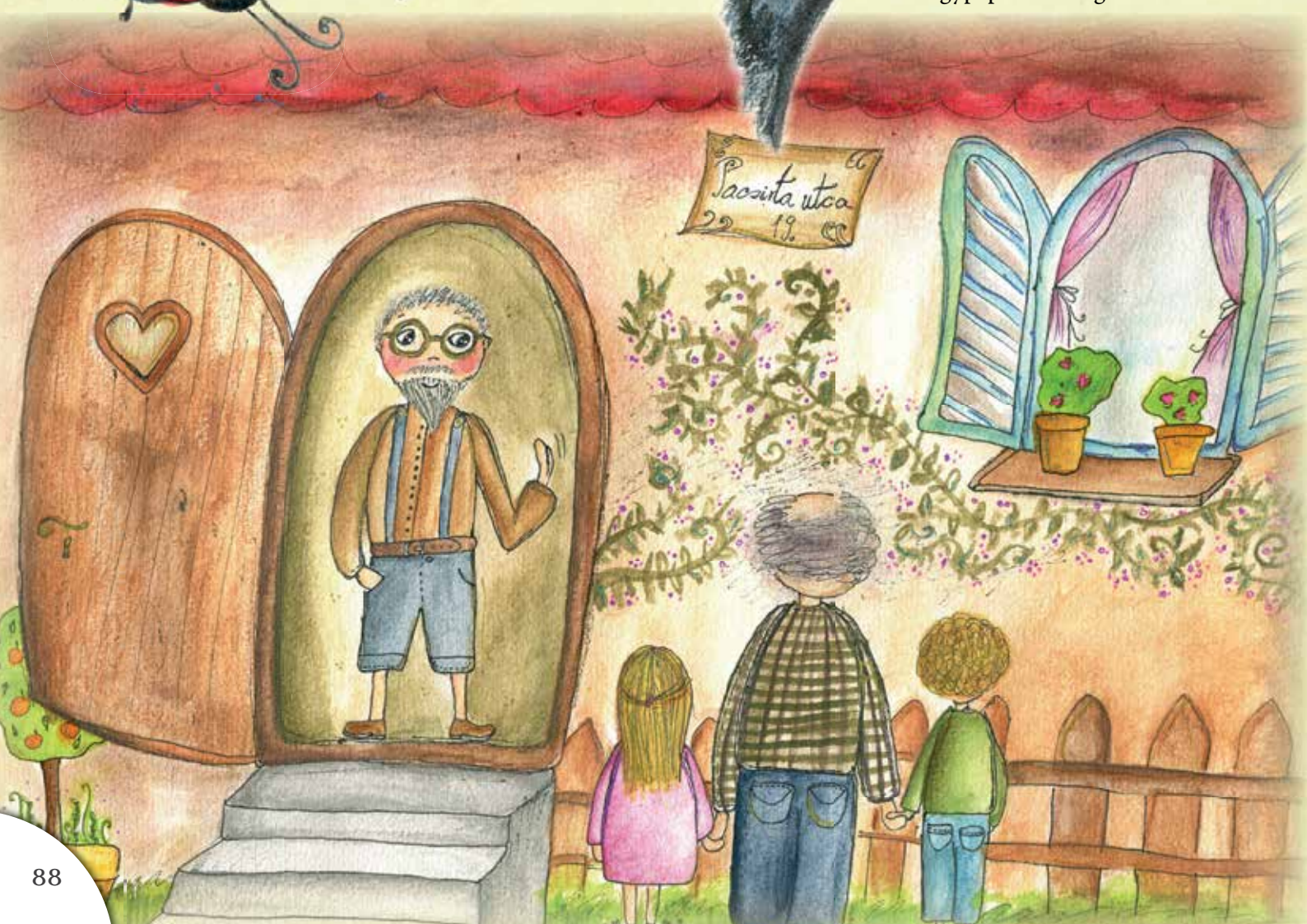

– A jelenség legfőbb oka? Globális felmelegedés? – ámuldozott Lenke és Emil, amint kifelé tartottak a tudós házából. Azt már megszokták, hogy Egon papa rekamiét mond ágy helyett, és sifonért szekrény helyett, de hogy a jelenség legfőbb oka, na, efféle csúrcsavaros beszédet még sohasem hallottak.

Egykedvűen rótták az utcákat, amikor hirtelen valami éktelen zajt csapott a közelükben. És a hangok alapján az a valami éppen feljűk közeledett. Ahogy felnéztek, látták, hogy egy kétfedelű permetező repülőgép a zaj forrása. A gépből lassan ereszkedett le a permet a közeli háztetőkre és kertekre.

– Szúnyogirtás! Teringettét, hogy ez eddig nem jutott eszembe! – csapott a homlokára a hirtelen jött felismeréstől Egon papa. – Gyertek, nyomás haza! – mondta, és azzal újra kézen fogta a meglepetéstől kővé vált ikreket, s rohantak végig a Pacsirta utcán, jobbra a Sármány közön egészen nagypapáék házáig.

– Emil, hozd ide azt a masinériát! A táblagépet vagy hogy is hívják! – mondta Egon papa, alighogy beléptek a bejárati ajtón.

– De nagypapa, azt mondtad, hogy ha nálatok vagyunk, hasznosabb dologgal töltsük az időnket – ellenkezett Emil csak úgy, megszokásból, bár sejtette, hogy ezúttal nagypapa nem játszani akar.

– Kell, hogy valami köze legyen a szúnyogirtásnak a fecskék eltűnéséhez. Emlékezzetek vissza, mit olvastunk a könyvtárban a fecskék táplálkozásáról.

– Írjuk be a keresőbe, hogy „szúnyogirtás fecskék” – vetette föl Lenke, és már nyomkodta is a beütöket a tablet képernyőjén.

Mikor meglátták az első három találatot, már tudták, hogy jó nyomon járnak.

A fecskék eltűnésének ügyében a legfőbb gyanúsított: a szúnyogirtás. A repülőgépekről szétosztott vegyszer nem válogat, veszélyt jelent minden rovarra. A fecskék legfőbb táplálékai pedig a rovarok. A kör bezárult.

– A rejtélyt megoldottuk – mondta Egon papa. – De ugye tudjátok, hogy ezzel nem ért véget a történet? A java csak most kezdődik! Holnap felkeressük a polgármester bácsit. Tennünk kell valamit a fecskékért, amíg nem késő!

Rostélyos kalács és lakodalmi perec

Szerző: Fulajtárné Aszódi Erzsébet

Békésszentandrás lakodalmi finomságok

A lakodalom szó a LAKOMA és a vígaDALOM szavakból ered. A falusi közösségekben mindennek megvolt (és sok helyen a mai napig meg is maradt) a maga rendje. Így annak is, hogy a lakodalom milyen szertartás szerint zajlik. Ideje volt annak, hogy a lakodalmas háztól mikor indul el a nászmenet kikérni a mennyasszonyt, milyen úton haladnak a polgári, majd a templomi szertartásra, hol állnak meg egy-egy táncra, mivel kínálják a násznépet, egészen odáig menően, hogy mit esznek-isznak a lakodalmakban.

A szentandrás népszokásokban egy-egy lakodalmat hetekig tartó előkészület előzött meg, szintén a hagyomány rendje szerint. Az előkészületekben aktívan részt vettek a családtagok, rokonok, barátok, öregek és fiatalok egyaránt. Hétfőn sütötték a linzert és a hókiflit, kedden a szalagárét és a sós süteményeket, szerdán a lakodalmas perecet, csütörtökön a rostélyos kalácsot, pénteken kopasztották a tyúkokat és terítettek meg a lakodalom helyszínén, szombaton pedig elkezdődött a gyakran napokig tartó vígadalom.

A szentandrás lakodalom két jellegzetes ínyencsége a lakodalmi perec és a rostélyos kalács, melyek nélkül ma is elképzelhetetlen egy tradicionális menyegző.

A hagyomány szerint, miután a lányok-asszonyok megsütötték a rostélyos kalácsot, a vőlegényes háznál a vőfély boroskulacsára húzták azt. Ezt követően kikérték a leányt, és a nász néppel együtt elindultak a templomhoz. Ott a vőfély – a borral teli kulaccsal és a rajta lévő rostélyos kaláccsal együtt – bement a sekrestyébe, és köszönetképpen átadta azt a papnak. Ezután a pap megeskette a párt, majd a nász nép elvonult a vígadalom helyszínére, ahol a lakodalmi asztal éke volt a borosüvegekre húzott rostélyos kalács, melyet a vendégsereg fogyasztott. Egy üveg bor és a rajta lévő rostélyos négy vendéget szolgált ki, tehát egy 200 fős lakodalom esetében minimum 50 kalácsot kellett megsütni az asszonyoknak. Ez a szép és érdekes szokás a mai napig él Békésszentandrásan.

Rostélyos kalács

(Fulajtárné Aszódi Erzsébet – Böbe – receptje alapján)

- Hozzávalók
(12 kalácshoz):
- másfél kg liszt
  - 6 dl cukros tej
  - 6 dkg élesztő
  - 20 dkg margarin
  - 20 dkg vaj
  - 2 vaníliás cukor
  - 2 egész tojás
  - 6 dl tejföl
  - 50 dkg cukor
  - 1 kávéskanál só
  - 1 tojás és cukros víz a kenéshez

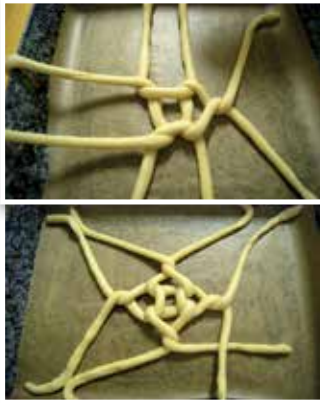
A tészta lelke a jó minőségű házi alapanyag

A langyos, cukros tejbe belemorzsoljuk az élesztőt, és kelni hagyjuk. A tejfölt talba öntjük, a vaníliás cukorral, sóval, tojásokkal és cu-

kkal kikeverjük. Lisztet szórunk rá, és beleborítjuk az élesztős tejet. Apránként elkeverjük a többi liszttel, a puha margarinnal és vajjal. Alaposan kidolgozzuk. Először fakanállal, majd kézzel dagasztjuk tovább. Amikor már jó minőségű, hólyagos a tésztánk, letakarjuk egy konyharuhával, és két órán át kelesztjük. A megkelt tésztából egy darabot kiszakítunk, ebből hat kis pogácsányi darabot vágunk. Mindegyiket vékony rúd formájúra kisodorjuk. Négy egyforma hosszúságút és két hosszabbat készítünk. Kizsírzott tepsire két rövidebb rudat egymástól 5 centi távolságra párhu-

zamosan elhelyezünk, a másik kettőt keresztben ráhelyezzük. A rudakat rostélyos kalács formájúra összehurkoljuk. A két hosszabb tésztát összefonjuk, és a kalács szélét körben koszorúként lezárjuk vele. Felvert tojással átkenjünk, és fel-

A fonás régi hagyományokat követő rituálé

fűtött kemencében vagy sütőben pirosra sütjük. Még frissen cukros vízzel átkenjünk, majd hűlni hagyjuk.

Simonné Mrena Magdolna és Fulajtárné Aszódi Erzsébet hű őrzői a szentandrás lakodalmas hagyományoknak

Csak a tanyasi „sárga” tojástól fog szépen ragyogni a kalács

A másik finomság a lakodalmi perec, amely szintén látványos, de igen munkás. Készítése nagy pontosságot és odafigyelést igényel, semmit nem lehet elhagyni a munkafázisokból, de hozzátenni sem. Az elkészítése tulajdonképpen egy rituálé.

A tészta puhasága és selymessége, a koszorú formája – amely szinte olyan, mint egy aprócska fejkoszorú –, az egymásba fonódó részek mind-mind kapcsolódnak a menyegző mögöttes jelentéstartalmához. A kör a védelem, a tökéletesség, a teljesség szimbóluma is egyben.

A lakodalmi perec egy viszonylag közismert lakodalmi étel, azonban a szentandrásiban különleges,

hogyan kizárólag itt készítik édes ízesítéssel. A csupán 7 kilométerre lévő Öcsödön is már a közkeletűbb sós ízt ismerik és alkalmazzák.

A szentandrásiban lakodalmas perec több mint sütemény, hiszen formája, illata színe és íze egyedülálló. A régi időkben ezen tésztákat kemencében sütötték. Örvedetes, hogy mindez „még” nem a múlté. A perecvilág egyfajta tisztelgés elődeink és hagyományaink előtt, és természetesen azok előtt, akik ezt a finomságot még ma is készítik, hozzájárulva ezáltal a hagyományok megmaradásához és továbbviteléhez.

Lakodalmi perec

(Sinka Jánosné Pannika néni receptje alapján)

Hozzávalók (nagy adag):

- 2 dl tejföl
- 50 dkg cukor
- 3 dkg élesztő
- 1 dl langyos cukros tej
- 2 tojássárgája
- 2 egész tojás
- 1 vaníliás cukor
- 1 szalagáré
- 20 dkg vaj
- 20 dkg sertészsír
- 1,5 kg liszt
- 1 tojás és cukros víz a kenéshez

Az élesztőt langyos, cukros tejbe morzsoljuk, és kelni hagyjuk. A tejfölt elkeverjük a tojásokkal, vaníliás cukorral, cukorral, szalagáréval. Teszünk rá két merőkanányi lisztet, majd ráborítjuk az élesztős tejet. Összeke-

A tészta fonata a házaszággal egymásba fonódó életek szimbóluma

verjük, majd apránként a többi lisztet és a zsiradékot is beledolgozzuk. Jól alakítható tésztát készítünk, amit alaposan kidagasztunk, és fél óráig letakarva pihentetünk. A megkelt tésztából kisebb darabokat kiszakítunk, rúd alakra formázzuk, és gombócokat vágunk belőle. Mindegyiket vékonyra kisodorjuk, két végét összefogva megpödrjük, a fonatok végeit összeillesztjük, és kör alakokat formázunk belőlük. Zsírozott tepsibe helyezük, ott felvert tojással megkenjük a tetejét, és felűtött kemencébe vagy sütőbe tesszük. Amikor szép aranyló pirosra sült, még a tepsiben átkenjünk cukros vízzel.

Fotó: Garay Éva

A cukros víz fontos ráadás az íz és a küllem tekintetében

